

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

TALLINNA ÜLIKOOL

Uuringu raport

EMP TOETUSTE
VABAÜHENDUSTE FONDI
(2012–2016)
TULEMUSTE JA MÕJU ANALÜÜS

Tallinn 2016

Uuringu raport:

EMP TOETUSTE VABAÜHENDUSTE FONDI (2012–2016) TULEMUSTE JA MÕJU
ANALÜÜS

Tellija:

Avatud Eesti Fond

Uuringu valmimist rahastasid EMP toetuste Vabaiühenduste Fond ja Avatud Eesti Fond.

Teostaja:

Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus

Rahvusvaheliste sotsiaaluuringute keskus, Ühiskonnateaduste instituut, Tallinna Ülikool

Autorid:

Tanel Vallimäe

Triin Roosalu

Raporti autorid tänavad abi eest Aivar Joorikut.

Viitamisel kasutada:

Vallimäe, T., & Roosalu, T. (2016). EMP toetuste Vabaiühenduste Fondi (2012–2016) tulemuste ja mõju analüüs. Uuringu raport. Tallinn: Tallinna Ülikool.

ISBN 978-9949-29-289-9 (pdf)

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. VABAÜHENDUSTE FOND EESTIS 2012-2016	5
2. METODOLOOGIA	9
3. JUHTUMIANALÜÜSID	12
3.1 DEMOKRAATLIKE VÄÄRTUSTE, SH INIMÕIGUSTE EDENDAMISE FOOKUSTEEMA SUURPROJEKTID (SH VÕRGUSTIKUPROJEKTID).....	12
3.2 EESTKOSTESUUTLIKKUSE ARENDAMISE SUURPROJEKTID (SH VÕRGUSTIKUPROJEKTID).....	21
3.3 VÄIKEPROJEKTID ÜHENDUSE TEGUTSEMISVÕIME TÕSTMISEKS.....	28
4. PROJEKTIDE TULEMUSLIKKUS JA (POTENTSIAALNE) MÕJU ORGANISATSIOONIDE VÕIMEKUSTE ARENGULE, KOOSTÖÖKOGEMUSED	36
4.1 SUURPROJEKTID JA VÕRGUSTIKUPROJEKTID.....	36
4.2 VÄIKEPROJEKTID.....	37
4.3 OSALEMINE POLIITIKAKUJUNDAMISES.....	39
4.4 VENEKEELNE SUUND.....	40
4.5 KAHEPOOLNE KOOSTÖÖ DOONORRIIKIDE ORGANISATSIOONIDEGA.....	41
5. HINNANGUD TAOTLUSVOORUDE NÕUETELE, TINGIMUSTELE JA PROGRAMMI RAKENDAMISELE	43
5.1 NÕUDED, TINGIMUSED NING PROJEKTIDE MAHT (KESTUS JA TOETUSSUMMA SUURUS).....	43
5.2 RAKENDAMINE.....	45
6. PROGRAMMI LÜHIAJALINE VALDKONDLIK JA ÜHISKONDLIK MÕJU, PROGRAMMI VÄLJUND- JA TULEMUSINDIKAATORID	48
6.1 HINNANGUD VÜF-I LÜHIAJALISELE VALDKONDLIKULE JA ÜHISKONDLIKULE MÕJULE.....	48
6.2 PROGRAMMI VÄLJUND- JA TULEMUSINDIKAATORID.....	49
7. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	53
7.1 FOOKUSTEEMAD, PROJEKTIDE TULEMUSLIKKUS, VÜF-I (POTENTSIAALNE) MÕJU.....	53
7.2 TINGIMUSED, NÕUDED JA PROJEKTIDE MAHT.....	55
7.3 RAKENDAMINE.....	58
7.4 VÄLJAKUTSED TOETUST TAOTLEVATE ORGANISATSIOONIDE EES.....	61

Sissejuhatus

Käesolev raport keskendub Vabaühenduste Fondi (VÜF) rahastusperioodile 2012-2016, mil VÜF-i elluviijaks ehk fondioperaatoriks Eestis oli Avatud Eesti Fond (AEF). Uuringu ülesandeks oli läbi viia analüüs VÜF-i tulemuste ja mõju kohta ning VÜF-ist toetust saanud projektide põhjal uurida, millised on vabaühenduste suuremad arenguvajadused ehk see, millist tuge ühendused tulevikus VÜF-ilt ootaksid.

Perioodil 2012-2016 tegutsenud VÜF-i programmi ning VÜF-ist toetust saanud projektide pikaajalise mõju hindamiseks pole projektide elluviimisest möödunud veel piisavalt aega. Uuringu alguses, s.o 2016. a. kevadel teatud hulk projekte veel kestsid ning nende tulemusi katvad andmebaasid, sh programmi tulemus- ja väljundindikaatoreid koondav tabel, veel jooksvalt täienesid. Optimaalne viis püstitatud uuringuülesande täitmiseks oli viia läbi juhtumianalüüsid, mille puhul valim rajanes läbilõikel VÜF-ist toetust saanud organisatsioonidest. Neile analüüsidele lisandusid intervjuud ekspertidega. Samuti analüüsiti programmi erinevaid materjale, mis puudutasid programmi eesmärke ja planeeritud tulemusi, fondi aastaaruandeid, asjassepuutuvat statistikat jne. 2016. a. suvel laekusid ka viimased projektide tulemus- ja väljundindikaatoreid puudutavad andmed ning neist tehakse raportis esmane kirjeldav ülevaade.

Kesksest uuringuülesandest lähtuvalt formuleeriti järgmised uurimisküsimused:

- Milline on toetust saanud projektide tegevuste tulemuslikkus ja (potentsiaalne) mõju projekti teostanud organisatsioonidele (vajaduste muutumine, areng, jätkusuutlikkus), pidades silmas programmi eesmärke?
- Millised on projektide elluviijate ja ekspertide hinnangud programmile tervikuna, selle rakendamisele ning (potentsiaalsele) valdkondlikule ja ühiskondlikule mõjule?
- Millised on organisatsioonide ja ekspertide hinnangud ühenduste tänastele arenguvajadustele ja nende ootused programmi osas tulevikus?

Uuringu tegevused jagunesid neljaks etapiks. Esimene etapp hõlmas VÜF-i dokumentide, statistika ja muu programmi puudutava info kogumist ja analüüsi, intervjuukavade koostamist, ning juhtumianalüüside valimi moodustamist programmist toetust saanud projektide seast. Teisel etapil viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud valimisse kuuluvate vabaühenduste esindajate ja programmiga seotud ekspertidega. Kolmas etapp hõlmas läbi viidud intervjuude analüüsi, nagu ka projektidega seotud dokumentide analüüsi. Neljandal etapil tulemused sünteesiti, ning nende põhjal koostati peamised järeldused ja soovitused.

Raporti ülesehitus on järgmine: peale sissejuhatust esitatakse ülevaade VÜF-i eesmärkidest ja toetuste statistikast, sellele järgnevad uuringu metodoloogia kirjeldus, juhtumianalüüsid, koondav ülevaade projektide tulemuslikkuse ja mõju kohta, hinnangud programmi tingimustele, nõuetele ja rakendamisele, nagu ka programmi lühiajalisele ning (potentsiaalsele) valdkondlikule ja ühiskondlikule mõjule. Raporti lõpus esitatakse uuringu peamised järeldused ja soovitused.

1. Vabauhenduste Fond Eestis 2012-2016

Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) ja Norra toetused ühendavad kaht finantsmehhanismi – EMP ja Norra finantsmehhanisme –, mille raames Norra, Island ja Liechtenstein toetavad Euroopa Majanduspiirkonnas majandusliku ja sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamist ning doonorriikide kahepoolsete suhete tugevdamist abisaajariikidega (hetkel 16 abisaajariiki). Mehhanisme haldab Brüsselis töötav Finantsmehhanismide Kantselei (ik *Financial Mechanism Office* ehk FMO).¹

Igas abisaajariigis on osa vahenditest reserveeritud kodanikuühiskonna organisatsioonide toetamiseks ning üks programmidest, mida EMP ja Norra toetused neis riikides katavad, on Vabauhenduste Fond (VÜF). VÜF-i esimesel perioodil, mida rahastati EMP ja Norra toetuste esimesel programmiperioodil 2004-2009, seati selle üldeesmärgiks anda panus abisaajariikide kodanikuühenduste aktiivsemaks osalemiseks majanduslike ja sotsiaalsete erinevuste vähendamisel Euroopa majanduspiirkonnas. Vabauhenduste võimekuse ja mõju suurendamiseks oli Eesti VÜF-il, mida selle esimesel perioodil viis ellu Avatud Eesti Fond (AEF), kasutada 2007-2011 üle 33 miljoni Eesti krooni. Toetatavad projektid pidid olema kavandatud ühes kolmest prioriteetsest valdkonnast: demokraatia ja kodanikuühiskonna areng; keskkond ja säästev areng; ning sotsiaalne integratsioon ja kohalik areng.

EMP ja Norra toetuste teisel programmiperioodil 2009-2014 käivitatud Vabauhenduste fondide üldeesmärk oli **kodanikuühiskonna jõulisem areng ja suurem panus sotsiaalse õigluse, demokraatia ning säästliku arengu tagamiseks**.² VÜF-i teise perioodi fondioperaatoriks Eestis aastatel 2012-2016 oli taas Avatud Eesti Fond. Toetusfondi kogumaht oli **2,3 miljonit** EUR-i.³

Eesti VÜF-i fondioperaatori (AEF-i) koostatud *Programme Proposal*⁴ toob välja kuus peamist väljakutset Eesti kodanikuühiskonnas: 1) professionaalne eestkoste (huvikaitse) ja kaasatus poliitikakujundamisse, 2) vabauhenduste rolli suurendamine demokraatlike väärtuste edendamisel ja haavatavate rühmade võimestamisel (*empowerment*), 3) organisatsioonide avatus motiveerimaks aktiivset osalust (uute ideede ja inimeste, sh vabatahtlike tulek sektorisse, uued osalusviisid), 4) vähem konkurentsi, rohkem koostööd vabauhenduste seas, 5) loovus, uued lähenemised, rohkem avatud foorumeid ideede vahetamiseks, ning 6) vabauhenduste jätkusuutlikkus.

Iga abisaajariigi fondioperaator valis FMO poolt keskselt etteantud loendist välja enda riigi jaoks kõige olulisemad fookusteemad. Fookusteemasid kokku oli ligikaudu kümnekond. Eesti VÜF-i *Programme Proposal* paneb paika kolm fookusteemat, milleks on:

- **demokraatlike väärtuste**, sh inimõiguste edendamine
- vabauhenduste tõhusam **eestkostesuutlikkus** ja „valvekoera” roll
- vabauhenduste **tegutsemisvõime**⁵ kasv ja soodne keskkond mittetulundussektori arenguks

Eesti VÜF-i toetusfondi planeeritud tulemused seega olid demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste edenemine, vabauhenduste eestkostesuutlikkuse ja „valvekoera” rolli suurenemine, ning kasvanud

¹ <http://eeagrants.org/Who-we-are/Contact/Financial-Mechanism-Office>

² <http://eeagrants.org/What-we-do/Programme-areas/Civil-society/NGO-Programmes>

³ VÜF-i näol on tegemist ühega üheteistkümnest EMP ja Norra toetuste rahastatavast programmist Eestis. Vt <http://eeagrants.fin.ee/et/vaba%C3%Bchenduste-fond>. Vabauhenduste fondide kogumaht 16 abisaajariigi peale oli ca 160 miljonit eurot. Need riigid on Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi, Eesti, Kreeka, Ungari, Läti, Leedu, Malta, Poola, Portugal, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia ja Hispaania.

⁴ Dokumendi täisnimi on “Proposal for implementing the NGO Programme in Estonia”.

⁵ Termin „tegutsemisvõime” asemel on levinud ka „tegevusvõimekus” või ka „tegevussuutlikkus”. Raportis jäädakse läbivalt „tegutsemisvõime” juurde nagu seda kasutati algusest peale VÜF-i taotlusvoorudes.

vabaihenduste tegutsemisvõime ja soodsamaks muutunud keskkond mittetulundussektori arenguks.⁶ Kolme keskse fookusteema raames toetatavaid tegevusi täpsustati taotlusvoorude käigus. *Programme Proposal* loetleb neid tegevusi järgmiselt:

a) **Demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste** edendamise fookus sisaldab kodanikuaktiivsuse ja osalusdemokraatia tugevdamisele suunatud tegevusi, teadlikkuse kasvuga seotud tegevusi, avalikke debatte seoses erinevate gruppide vajadustega (sh sooline võrdõiguslikkus, puue, rahvus, seksuaalne orientatsioon, religioon), teenuseid (teave, õigusabi), nagu ka võrdsuse edendamist ja diskrimineerimise vastu võitlemist, haavatavate rühmade võimestamist, kultuuridevahelist dialoogi, võrgustumist ja koalitsioonide loomist, vastastikust õppimist, jne. Lisaks kuuluvad selle fookuse alla tegutsemisvõime suurendamisega seotud tegevused.

b) **Eestkostesuutlikkuse** (huvikaitse) arendamise fookus hõlmab osalemist poliitikakujundamises ja otsustusprotsessides, „valvekoera” rolli ja monitoorimisega seotud tegevusi, uuringuid, analüüse ja mõjuhinnanguid, teadlikkuse kasvuga seotud tegevusi, võrgustumist ja koalitsioonide loomist, innovaatiliste meetodite ja uute lähenemiste piloteerimist seoses eestkoste ja „valvekoera” rolli tugevdamisega, eestkosteprotsesside kavandamist ja hindamist, ning tegutsemisvõime suurendamisega seotud tegevusi. Mitmed tegevused seega kahel esimesel fookusel kattuvad, sh tegutsemisvõime suurendamisega seotud tegevused.

c) **Tegutsemisvõime** kasvu ehk kolmanda fookusteema raames nimetab *Programme Proposal* omakorda tegevusi nagu vabatahtlike kaasamine, uusi inimesi kaasavate partnerlussuhete loomine (vabatahtlikud, sektoritevahelised partnerlused jms); organisatsiooni juhtimisvõimekuse tugevdamine; tegevused ühenduse finantsuutlikkuse tõstmiseks (sh sotsiaalne ettevõtlus, annetuste kogumine); üksteiselt õppimine ja kogemuste vahetamine (sh mentorprogrammid); koolitustegevused organisatsiooni professionaalsuse tõstmiseks; kahepoolsete suhete arendamine, heade praktikate jagamine.

Seega VÜF keskendub vabakonna väärtuste edendamise ja huvikaitse rollidele ning sektori tegutsemisvõimekuse tõstmisele. Lisaks märgib *Programme Proposal* **Eestile spetsiifilised valdkonnad**, mis on projektitoetuste jagamisel eelistatud: 1) kultuuridevaheline dialoog ja lõimumine; 2) lapsed ja noored (ligipääs sotsiaalteenustele), ning 3) vabaihenduste tegutsemisvõime (mis on ühtlasi üks fookusteemadest ja ülejäänud kahe fookuse toetatavate tegevuste loetelus).⁷ *Programme Proposal* sõnastab ka **cross-cutting** teemad, mis on programmi jaoks prioriteetsed ja mida arvesse võetakse: VÜFi projektid peaksid olema kantud hea valitsemise, jätkusuutliku arengu ning soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest. Lisaks oli programmi jaoks tervikuna oluline koostöö **doonorriikide** organisatsioonidega, kuivõrd aastateks 2009-2014 lisati finantsmehhanismi lepingutesse programmideülese eesmärgina kahepoolsete suhete tugevdamine.

Viimatinimetatud on lisaks kolmele peamisele fookusteemale avatud taotlusvoorudes arvesse võetud ning VÜF-i tutvustuses tuuakse AEF-i kodulehel eraldi välja, et tähelepanu all on kultuuridevaheline dialoog ja vähemusrahvuste integratsioon, ning lastele ja noortele suunatud tegevused. Nagu ka see, et tähtsal kohal on Eesti ja doonorriikide vabaihenduste vaheline koostöö.⁸

VÜF-i projektitoetuste suurused jagunesid kolmeks:

⁶ Vabaihenduste fondide fookusteemade ja vastavate planeeritud tulemuste loend tervikuna on järgmine: active citizenship fostered; increased involvement of NGOs in policy and decision-making processes and their advocacy and watchdog role developed; democratic values, including human rights, promoted; strengthened capacity of NGOs and an enabling environment for the sector promoted; cross-sectoral partnerships as well as networks and coalitions of NGOs working in partnership developed; empowerment of vulnerable groups, such as Roma; increased contribution to sustainable development achieved; provision of welfare and basic services to defined target groups increased. Vt <http://eeagrants.org/What-we-do/Programme-areas/Civil-society/NGO-Programmes>

⁷ *Programme Proposal*'i koostamisel võeti arvesse 2011. a. sidusrühmade seminaril välja pakutud ideed, neid ideid arutanud vabaihenduste grupiarutelul soovitusel, nagu ka vähemusrahvuste ühenduste poolt tehtud ettepanekud.

⁸ <http://oef.org.ee/teoksil/norra/>

- 1) suurprojektid (edaspidi ka SP), maht 25 000 – 40 000 EUR-i;
- 2) võrgustikuprojektid, maht 75 000 – 100 000 EUR-i; ning
- 3) väikeprojektid (edaspidi ka VP) 5000 – 7500 EUR-i.

Toetust oli projektile võimalik taotleda kuni 90% projekti abikõlblike kulude eelarvest. 10% abikõlblikest kuludest pidi olema omafinantseering – või kaasfinantseering, kui raha tuli väljastpoolt – ja see võis olla nii rahaline kui mitterahaline (kuni 50% omafinantseeringust, näiteks vabatahtlik töö). **Suurprojektide** toetusi oli võimalik saada demokraatlike väärtuste edendamiseks ja eestkostesuutlikkuse arendamiseks. Demokraatlike väärtuste edendamise ja eestkostesuutlikkuse arendamise projekte oli võimalik taotleda ka **võrgustikuprojektide** kategoorias. Võrgustikuprojekt pidi toetuse saamiseks täitma kolme tingimust: esiteks pidi seda taotlema ja see pidi olema läbi viidud vabauhenduste koalitsiooni poolt; teiseks pidi see sisaldama tegevusi erinevates Eesti regioonides, sh kaasama rohujuure tasandit; ning lõpuks olid eelistatud projektid, mis hõlmasid kahepoolset koostööd doonorriigi organisatsioonidega. **Väikeprojektid** katsid kolmandat, tegutsemisvõime kasvu fookusteemat.

VÜF-i programm hõlmas kokku **viit avatud taotlusvooru**. Viiest taotlusvoorst kaks olid määratud suurprojektidele (sh võrgustikuprojektidele) aastatel 2012 ja 2013. Kolm avatud taotlusvooru olid määratud väikeprojektidele aastatel 2012, 2013 ja 2014.⁹

Projektide **kestused** ehk abikõlblikkuse perioodid planeeriti järgmiselt: a) võrgustikuprojektid kuni 24 kuud, b) suurprojektid kuni 18 kuud ning c) väikeprojektid kuni 9 kuud. Kestused programmi rakendamise käigus siiski muutusid. Nimelt 2015. a. alguses paluti FMO-lt luba pikendada maksimaalset abikõlblikkuse perioodi võrgustikuprojektide puhul 29 kuule, SP-de puhul 23 kuule ja VP-de puhul 14 kuule. Luba FMO-lt ka saadi.¹⁰

Lisaks rahastati avatud taotlusvoorudes toetust saanud projektide puhul koostööd **doonorriikidega** kas starditoetusena (kuni 1000 EUR-i) või täiendava toetusena (kuni 2500 EUR-i). Samuti kuulutati 2015. aastal välja eraldi kahepoolsete suhete täiendav taotlusvoor vabauhendustele, et hoogustada kahepoolset koostööd ja vahetada kogemusi Eesti ning doonorriikide, st Norra, Islandi ja Liechtensteini organisatsioonide vahel. Toetuse saamise üheks tingimuseks taotlusvoorus oli, et ühendusel on kogemusi kas võitlusega vihakõne, sallimatuse ja võõravihaga (sh avalikud kampaaniad ja informeerimine) või tööga rahvusvahelist kaitset taotletavate ja selle saanud inimestega, nende lõimimisega Eesti ühiskonda (toetussumma suurus kuni 2500 EUR-i). Toetust oli võimalik kasutada kohtumiste, seminaride, koolituste korraldamiseks ja neil osalemiseks kas Eestis või doonorriikides.¹¹

Tõuseb esile, et VÜF-i kolm keskset fookusteemat sisaldavad tegutsemisvõime tõstmise aspekti (ning on kolmanda fookusteema põhieesmärk), mille puhul toetusfondi eesmärgid on üheselt kooskõlas Eesti kodanikuühiskonna arenguvajadustega¹² Tegutsemisvõime olulisust programmi

⁹ Vt avatud taotlusvoorude kohta näiteks <http://oef.org.ee/paevakajaline/artikkel/emp-toetuste-vabauhenduste-fond-ootab-esimesi-taotlusi/>; <http://oef.org.ee/paevakajaline/artikkel/emp-toetuste-vabauhenduste-fond-ootab-uusi-projektitaotlusi/>; <http://oef.org.ee/teoksil/norra/vaikeste-projektide-taotlusvoor-2014/>

¹⁰ EEA and Norwegian Financial Mechanisms 2009-2014. Annual Programme Report (2015). NGO Fund. Estonia, ptk 9. (Edaspidi AEF 2015).

¹¹ <http://oef.org.ee/teoksil/norra/kahepoolse-koostoo-taotlusvoor-2015/>

¹² Tegutsemisvõimekus, eriti noorte, vähekoenud ning väikeste MTÜ puhul, on finantssuutlikkuse kõrval olnud üks Eesti kodanikuühenduste olulisimaid väljakutseid, mida on rõhutanud ka vabauhenduste elujõulisuse indeks USAID. Vt indeksi raporteid <https://www.usaid.gov/europe-eurasia-civil-society>. Vt tegutsemisvõimekuse arendamise vajaduse kohta ka Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014 (2011). Vabariigi Valitsus. Kättesaadav: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/kodanikuyhiskonna_arengukava_2011-2014.pdf; Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020 (2015). Vabariigi Valitsus. Kättesaadav: <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KODAR.pdf>.

jaoks tervikuna rõhutab ka see, et programm nägi ette ühe *pre-defined* projekti läbiviimise, millele eelnes selle edukas pilootprojekt eelmisel VÜF-i rahastusperioodil. Kõnealuse *pre-defined* projekti eesmärk käesoleva VÜF-i programmi raames oli läbi viia arenguprogramm vabauhenduste võimekuse tõstmiseks mõjutada ühiskondlikke protsesse. Projekt sai ka teoks, toetussumma suuruseks oli 42 000 EUR-i, projekti kestus 3 aastat. Osales 25 eestikeelset ja 5 venekeelset ühendust.

VÜFi viie avatud taotlusvooru raames ühendustele eraldatud toetused jagunesid järgmiselt: **demokraatlike väärtuste, sh inimõigused** fookusteema raames sai toetust 14 projekti. Nimelt 2012. aastal sai toetust 9 ning 2013. aastal 5 projekti, kogusummas 651223.79 EUR-i. **Eestkostesuutlikkuse** arendamise fookusteema raames sai toetust samuti 14 projekti. 2012. aastal toetati 8 projekti ning 2013. aastal 6 projekti, kogusummas 698460.82 EUR-i. Kui nende kahe fookusteema raames toetatud 28 projekti seas eraldi vaadelda **võrgustikuprojekte**, siis kokku toetati 8 võrgustikuprojekti, millest 5 olid eestkostesuutlikkuse ning 3 demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste fookusteema projektid. Kokku said võrgustikuprojektid toetust 657 990 EUR-i ehk ca pool kahele fookusteemale eraldatud toetustest. **Tegutsemisvõime** kasvu fookusteema raames ehk väikeprojektide taotlusvoorudes sai toetust 72 projekti. Täpsemalt 2012. aastal toetati 19 väikeprojekti, 2013. aastal 18 väikeprojekti, ning 2014. aastal 35 väikeprojekti, kogusummas 453677.49 EUR-i.

Lisaks anti toetust **doonorriikide organisatsioonidega** kahepoolse koostöö edendamiseks. See jagunes kaheks. Esiteks 1)stardiraha koostöök doonorriikidega, mille raames toetust sai kokku 7 projekti – 2012. aastal 4 ning 2013. aastal 3 projekti. Taotlusi saabus kokku 7 ehk kõik taotlused said positiivse vastuse. Kokku eraldati stardiraha koostöök doonorriikidega 6508 EUR-i. Ning teiseks 2)täiendav toetus koostöök doonorriikidega, mille raames toetust sai kokku 10 projekti – 2013. aastal 2 projekti, 2014. aastal 1 projekt ning 2015. aastal 7 projekti. Taotlusi saabus kokku 11 ehk toetuseta jäi üks taotlus (2014. aastal). Kokku eraldati täiendavat toetust koostöök doonorriikidega 24 054 EUR-i.¹³

VÜF-i kõikide taotlusvoorude peale kokku laekus 481 projektitaotlust. Neist toetati **117 projekti** kogusummas ca **1,83 mln** EUR-i. Seega positiivsete otsuste osakaal kõikidest granditaotlustest oli umbes veerand. Kui fookusteemasid ükshaaval vaadelda, siis demokraatlike väärtuste edendamise fookusteema raames laekus taotlusvoorudes 100 projektitaotlust. Toetust, nagu eelnevalt välja toodi, sai neist 14 projekti. Eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteema raames laekus 58 taotlust ning toetust sai samuti 14 projekti. Kui nende kahe fookusteema raames toetust saanud projektide seast eraldi tõsta võrgustikuprojektid, siis neile laekus taotlusi kokku 38 (17 demokraatlike väärtuste edendamise ja 21 eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteema raames). Toetust sai, nagu eelnevalt nimetatud, 8 võrgustikuprojekti. Tegutsemisvõime kasvu ehk kolmanda fookusteema puhul, mille raames toetati väikeprojekte, laekus 305 taotlust ja toetust sai 72 projekti. Seega nii eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteema kui tegutsemisvõime kasvu fookusteema puhul oli konkurss umbes 4 taotlust ühele grandile. Kõige suurem konkurss oli demokraatlike väärtuste edendamise fookusteema projektidele, umbes 7 taotlust ühele grandile.

¹³ Doonorriikidega koostöö edendamise projektitaotluste puhul küsiti täiendavat toetust juba avatud taotlusvoorudes rahastuse saanud projektide juurde.

2. Metodoloogia

Käesoleva uuringu keskseks ülesandeks oli VÜF-i **tulemuste ja mõju analüüs** ning VÜF-ist toetust saanud projektide põhjal uurida, **millised on vabähenduste suuremad arenguvajadused** ehk see, millist tuge ühendused tulevikus VÜF-ilt ootaksid. Uuring algas 2016. aasta kevadel, mil osad programmist toetust saanud projektid veel kestsid.

VÜF-i programmi kui terviku pikaajalise mõju hindamine eeldab, et fondist toetust saanud projektide lõpust oleks möödunud piisavalt pikk aeg. Nii on võimalik tuvastada pikemalt kestev ehk püsiv muutus, mis on toimunud tänu fondile. Seda tüüpi fondide puhul on pakutud piisavaks ajadistantsiks vähemalt kaks kuni viis aastat.¹⁴ Vabähenduste fondide selle perioodi üldeesmärk oli „kodanikuühiskonna jõulisem areng ja suurem panus sotsiaalse õigluse, demokraatia ning säästliku arengu tagamisse”. Kuivõrd selline areng kodanikuühiskonnas on toimunud ning suurenenud vabähenduste panus sotsiaalse õigluse, demokraatia ja säästliku arengu tagamisse tänu VÜF-ile – pidades silmas probleemvaldkondi, mida katsid kolme fookusteema raames toetatud tegevused – , eeldab mahukat ja pikemat ajaressurssi nõudvat analüüsi, sh vastavate mõjuindikaatorite paikapanekut. Sel juhul on võimalik anda asjakohane hinnang, kas programmi mõju mõnes probleemvaldkonnas või kodanikuühiskonna arengus – sh organisatsioonide suutlikkuse arengus – on olnud oluline või mitte, juhuslik või püsiv.

Optimaalseim meetod uuringu ülal toodud keskse uurimisülesande lahendamiseks oli teha läbilõige organisatsioonidest, kes programmist toetust said, ning viia läbi nende poolt teostatud projektide juhtumianalüüsid. Juhtumianalüüsid tuginevad kolme tüüpi allikal. Esiteks dokumendianalüüsil – sh taotlusvormid, lõpparuanded ning (kui oli esitatud) mõjuhinnangud (*post-project evaluation*).¹⁵ Teiseks poolstruktureeritud intervjuul projekti ellu viinud ühingu esindajaga. Ning kolmandaks ekspertintervjuul fondioperaatori esindajaga, kes oli seotud projekti koordineerimisega.

Uuringu valimisse kuulusid kolme fookusteema raames toetust saanud organisatsioonid. Esimese kahe, s.o demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste edendamise ja eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteemade raames toetust saanutest valiti kumbagi puhul välja 3 projekti (kokku 6 projekti). Arvestati, et esindatud oleksid ka võrgustikuprojektid ning organisatsioonid, kellel on kogemusi koostööst doonorriikide organisatsioonidega. Kolmanda fookusteema (tegutsemisvõime areng) raames väikeprojektide toetust saanud organisatsioonidest valiti välja 4 projekti. Ühtekokku osales uuringus 10 toetust saanud organisatsiooni.

Juhtumite valikul peeti lisaks fookusteemadele ja projektide tüüpidele silmas organisatsioonide valdkondlikku ja regionaalset variatiivsust, ning et esindatud oleksid nii suured kui väiksemad organisatsioonid. Valim moodustati koostöös AEF-i ekspertidega. Väga oluline valikukriteerium oli lähtuvalt uuringuülesandest see, et tegemist oleks ekspertorganisatsioonidega. Teisisõnu organisatsioonidega, kellel on piisav kogemus ning võrdlusmoment muude rahastusvõimalustega, teiste programmidega jne.

VÜF-i programmist toetust saanud projektide mõju ehk nende tegevustest tulenevat pikaajalist muutust võib hinnata nii organisatsioonide (sh nende liikmete), konkreetse probleemvaldkonna, kui ka (kodaniku-)ühiskonna tasandil. Uuringu seisukohast oli esmatähtis, et ühendused oleksid pädevad hindama nii projekti kui ka VÜF-i programmi rakendamist ning potentsiaalset mõju valdkonnas ja ühiskonnas. Ehk andma lisaks organisatsiooni tasandile asjatundlikke hinnanguid ka

¹⁴ Näiteks Šveitsi Vabähenduste Fondi mõjuanalüüs, olles käesolevast uuringust kestuselt ja mahult ulatuslikum, rõhutab just sellise ajadistantsi kriitilist tähtsust. Vt Tatar, M. *et al* (2015). Šveitsi Vabähenduste Fondi (2011-2015) mõjuanalüüs. Balti Uuringute Instituut, lk 53. Kättesaadav: http://kysk.ee/failid/Upload/files/Voorud/VYF/L%C3%B5pparuanne_SV%C3%9CF%20hindamine_FINAL.pdf.

¹⁵ Mõjuhinnangud uuringu kestel veel kogunesid, ning neid mõjuhinnanguid, mis olid olemas analüüsi alguseks, kasutati juhtumianalüüside kõrval järelduste ja soovitude kujundamisel.

valdkonna ja (kodaniku-)ühiskonna tasandil. Esimestes taotlusvoorudes toetatud projektide elluviimisest oli uuringu toimumisajaks möödunud piisavalt aega, et hinnata pikaajalist mõju neile organisatsioonidele, kuid see ei oleks katnud kõiki toetuste tüüpe ega läbilõiget ühendustest, kes programmist toetust said. Valimis on seetõttu ka hiljuti (2016. a.) lõppenud projekte, ehkki teostatud projektide mõju hindamiseks organisatsiooni tasandil võiks olla möödunud pikem aeg – antud projektide puhul näiteks aasta (ning pigem rajaneda kvantitatiivsetel andmetel).¹⁶ Seega on hinnang projekti mõjule, mida see organisatsiooni arengule kaasa tõi, nende ühenduste puhul suures osas prognoos. Lisaks baseerusid hinnangud VÜF-i programmi rakendamisele, nõuetele jne värskeimatel mälestustel ning seetõttu saab projektide taotlemisprotsessist, taotlusvoorude vastavusest ühenduse eesmärkidele, programmi nõuetest ja tingimustest ning rakendamisest täpsema ülevaate võrreldes sellega, kui programmist oleks möödunud märksa kauem aega kui käesoleva uuringu puhul.

Ei analüüsitud toetust mittesaanute kogemusi, ega ka toetust saanud kuid problemaatilisi projekte. Seda tuleks võimalusel programmi kui terviku mõjuanalüüsis tulevikus teha, kui mahukama uuringu läbiviimiseks on kasutada rohkem ajalisi, rahalisi jt ressursse. Sobiv oleks ankeetküsitlus nii toetust saanutele kui mittesaanutele. See aitaks hinnata ka programmi puhasmõju ehk milliseid tulemusi ja mõju saab seostada otseselt VÜF-i toetusega ning millised tulemused oleksid jäänud programmi toetuse mittesaamisel toimumata. Siiski puudutati toetuse mittesaamise peamisi põhjusi ekspertintervjuudes ning põgusalt neid kajastatakse ka käesoleva raporti järelduste osas.

Lisaks leiavad raportis käsitlust VÜF-i lühiajalise ühiskondliku ja valdkondliku mõju hinnangud. Esitatakse ka kirjeldav ülevaade tulemus- ja väljundindikaatoritest (ptk 6). Ootusi ja prognoose programmi potentsiaalse pikaajalise mõju osas puudutatakse raporti kokkuvõttes peatükis (ptk 7).

Organisatsioonidega tehtud intervjuude (10 intervjuud) kesksed teemad olid VÜF-i toetatavate tegevuste ja organisatsiooni eesmärkide kooskõla (miks valiti VÜF); hinnang nõuetele, tingimustele ja rakendamisele (sh kommunikatsioonitegevusele); projektide tulemuslikkus, planeeritud tulemused, (oodatav) mõju organisatsioonile; organisatsiooni võimekuste ning vajaduste areng projekti tulemusel (olenevalt projekti fookusest); koostöökogemused, sh võrgustikus ja kahepoolse koostöö kogemused doonorriigi organisatsioonidega (kui projekt neid hõlmas); hinnangud programmi (potentsiaalsele) mõjule valdkonnas ja ühiskonnas; ootused programmi osas tulevikuks.

Ekspertintervjuud (6 intervjuud) jagunesid kaheks:

1) VÜF-i koordinaatoritega läbi viidud ekspertintervjuude (3 intervjuud, iga fookusteema kohta üks koordinaator) peamised teemad olid hinnangud vabaühenduste teadlikkusele VÜF-i programmist ja teavitustegevuse piisavusele; hinnangud nõuetele, nende selgusele, grantide mahtudele; üldine hinnang projektide tulemuslikkusele (vastavalt fookusele); edukate projektide võtmetegurid; hinnangud võrgustikuprojektidele ja kahepoolsele koostööle doonorriikide organisatsioonide ja Eesti ühenduste vahel; üldhinnang VÜF-i rollile ja mõjule (kodaniku-)ühiskonnas; hinnang koostööle rahastajate vahel Eestis; ootused programmi osas tulevikuks.

2) Taotlusvoorude hindajatega läbi viidud intervjuude (3 intervjuud, iga fookuse kohta üks hindaja) põhiteemad olid hinnangud hindamiskriteeriumidele, nõuetele, nende selgusele, vabaühenduste teadlikkusele VÜF-i programmist (teadlikkus ja arusaamine tingimustest ja nõuetest); tüüpilised vead toetust mittesaanute taotlustes (ja kelle puhul need avaldusid); hinnang toetussummade mahtudele; üldhinnang VÜF-i rollile ja laiemale mõjule probleemvaldkondades ja (kodaniku-)ühiskonnas; hinnang koostööle rahastajate vahel Eestis; ootused programmi osas tulevikuks (eriti nõuete, tingimuste ja toetussummade mahtude osas).

¹⁶ Vt Kaarna, R. ja Jürgenson, A. (2012). Praktiline mudel vabaühenduse ühiskondliku mõju hindamise läbiviimiseks. Poliitikauuringute Keskus Praxis, lk 20, 23-24. Kättesaadav: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2012-Vabauhenduse-%C3%BChiskondliku-moju-hindamine.pdf>

Kõik juhtumianalüüside jaoks välja valitud organisatsioonid nõustusid intervjuuga. Intervjuud ühendustega toimusid ajavahemikul 25. aprill – 16. mai Tallinnas, Tartus ja Narvas. Ekspertintervjuud toimusid ajavahemikul 11. mai – 17. mai Tallinnas.

3. Juhtumianalüüsid

Juhtumianalüüsid hõlmavad kümnet VÜF-i taotlusvoorudes toetust saanud projekti ning põhinevad projekte ellu viinud organisatsioonide esindajatega tehtud intervjuudel, projektide taotlustel, lõpparuannetel ning projektide mõjuhindangul (kui oli esitatud). Juhtumianalüüsid käsitletakse konkreetseid projekte. Organisatsioonide esindajate hinnangud programmile tervikuna, taotlusvoorudele, toetuste nõuetele jne, esitatakse üldistatud kujul hilisemates peatükkides.

3.1 Demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste edendamise fookusteema suurprojektid (sh võrgustikuprojektid)

3.1.1 MTÜ Lastekaitse Liit, suurprojekt (võrgustikuprojekt) „Lapse hääl”

Kestus: 24 kuud (2013-2015)

a)Projekti kesksed tegevused

Lastekaitse Liidu algatuse sihiks oli edendada Eesti ühiskonna teadlikkust lapse õigustest ning parandada lapse õigusi puudutava info kättesaadavust Eesti venekeelsele elanikkonnale, kelle puhul varasemad uuringud olid näidanud eriti madalat teadlikkust. Projektil oli kaks laiemat tegevussuunda: 1)teavitus- ja koolitustegevused Ida-Virumaa koolides, sh koolide kaasamine lapse õiguste olukorra seiramisse; ning 2)lapse õiguste teemalise aktiivõppemooduli loomine kõrgkoolidele uute spetsialistide koolitamiseks. Projekti keskseks osaks oli aktiivsete osalusvõimaluste loomine lastele, kaasamaks neid lapse õiguste monitoorimisse. Täiendavaks eesmärgiks seati koostöösuhete arendamine teiste vabaihendustega.

Venekeelsele elanikkonnale suunatud teavitustegevuste raames viidi poolteise aasta vältel ellu mitteformaalse õppe seminare kuue Ida-Virumaa kooli õpilastele, kus lapse õiguste temaatika õpetamisel rakendati interaktiivseid ja mitteformaalseid meetodeid nagu foorumteater, väitlemine jne. Seminaridel õpitu kinnistamiseks anti lastele kaasa iseseisvaid ülesandeid, mida nad said kasutada oma igapäevase koolielu elavdamiseks ja õpilaste kaasamiseks neid puudutavatesse küsimustesse. Lisaks toimus projekti vältel kuus ühepäevast foorumteatri töötuba, mille kaudu tutvustati õpilastele lapse õigusi. Samuti korraldati õpetajakoolitusi ning ühine suvekool Ida-Virumaa koolide eesti- ja venekeelsetele õpilastele. Osalejad kaasati suvekooli raames ka lapse õiguste olukorra jälgimisse ning info kogumisse selle kohta, mil määral on nende kodukohas tagatud lapse õigus haridusele. Noortele suunatud tegevuste elluviimisel rakendas Lastekaitse Liit oma partnerorganisatsiooni Save the Children Moldova väljatöötatud metoodikat, mille eesmärgiks on tõsta laste aktiivsust oma õiguste teostamisel ja lapse õiguste olukorra jälgimisel. Erilist tähelepanu pöörati projekti raames vähemate võimaluste, erivajadustega ja keerulistest oludest pärit laste kaasamisele. Projektis kasutatud eesti- ja venekeelsed õppe- ja infomaterjalid koondati projekti lõpus elektroonseks kogumikuks („KOHVER“).

Teise tegevussuuna põhiosaks oli lapse õiguste teemalise aktiivõppe mooduli väljatöötamine kõrgkoolidele. Projekti raames loodi Tartu Ülikooli lapse õiguste ja heaolu õppemooduli osana kaks uut õppeainet, neist üks sissejuhatav kursus lapse õigustesse ning teine praktilisema suunitlusega „Praktiline töö laste ja peredega“.

Kaht peamist tegevussuunda toetas laiemate sihtrühmade (eeskätt noored, õpetajad, noorsootöötajad, lapsevanemad) teavitamine projektist ja lapse osalusõigusest. Noorteni jõudmiseks levitati infot sotsiaalmeedia kanalite kaudu, täiskasvanuteni jõudmiseks osaleti üritustel (nt Arvamusfestival, Maailmapäev), lisaks tehti teavitustööd organisatsiooni veebilehe ja meedia kaudu.

Projektiideele VÜF-ilt toetuse taotlemine oli Lastekaitse Liidu jaoks strateegiline ja väärtuspõhine otsus, kuivõrd VÜF-i fookus kattus toetusesaaja sõnul täielikult organisatsiooni põhiväärtustega.

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti eesmärgid said suures osas täidetud. Toetusesaaja hinnangul omandasid Ida-Virumaa lapsed uusi teadmisi lapse õigustest, aga ka sallivuse ja võrdse kohtlemise põhimõtetest. Lastekaitse Liidu poolt 2014. a läbi viidud ulatusliku noorteuringu tulemused kinnitavad, et projektis osalenud noorte teadlikkus lapse õigustest ning soov osaleda koolikorralduslikes küsimustes oli keskmisest oluliselt kõrgem. Küll aga jäi võrreldes esialgsete projektiplaanidega väiksemaks kaasatud koolide arv. Ehkki algselt sooviti kaasata 12 Ida-Virumaa kooli, peeti arutelude tulemusel maavalitsuse ja haridusjuhtidega mõistlikumaks keskenduda kuuele koolile, et saavutada laste ja õpetajatega intensiivsem suhe. Seega jäi esialgu plaanitud väiksemaks ka õppurite arv, kelleni projekt soovis kaasatud koolide kaudu kaudselt jõuda – esialgu plaanitud 3600 asemel ligi 2000. Samas osales projekti tegevuses vahetult siiski ligi paarsada õpilast, mille osas projekti eesmärgid said ületatud.

Seminaridel omandatud teadmised on avaldanud olulist mõju ka osalenud koolide igapäevasele koolielule. Nii on seminaridel osalenud õpilased aidanud elavdada oma kooli õpilasesinduse tööd, korraldanud küsitlusi koolikaaslaste kaasamiseks neile olulistel teemade arutellu ning loonud aktiivselt kaasa ka uue Jõhvi riigigümnaasiumi kujundamises. Samuti on projektis osalenud õpetajad võtnud omaks uusi õpetamismeetodeid.

Koostöö ülikoolidega kujunes samuti tulemuslikuks. Projekti käigus loodi koostöös Tartu Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudiga kaks uut ainet lapse õiguste õppemoodulisse. Moodul on saanud positiivset tagasisidet nii tudengitelt kui ka õppejõududelt, ootamatu positiivse tulemusena on sissejuhatav kursus lapse õigustesse osutunud õigusteaduskonna populaarseimaks valikaineks. Valikõppest sai projekti vältel osa ligi 100 tudengit, mida on mitu korda rohkem esialgu plaanitud.

Toetusesaaja hinnangul on projekt avaldanud organisatsiooni võimekusele positiivset mõju. Lisaks organisatsiooni Save the Children Moldova väljatöötatud meetodi kasutamisele peeti projekti tulemuste saavutamisel oluliseks koostööd olemasolevate ja uute Eesti partneritega. Partneritelt õpitud uuenduslike meetodite ja tehnikate rakendamine lapse õiguste õpetamisel pani Lastekaitse Liidu hinnangul aluse uuele tegevusmudelile, mida toetusesaaja peab ühtlasi projekti väärtuslikemaks tulemuseks. Projekt aitas kaasa ka uue koostöö tekkimisele Tartu Ülikooliga. Lisaks tugevnes organisatsiooni fookus laste osaluse teemale.

Ootamatu tulemusena avaldas projekt mõju ka projektis partnerina osalenud organisatsioonidele. Näiteks paranesid suhted projektis osalenud Ida-Virumaa koolide vahel, samuti tihenes koostöö Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ja sotsiaaltöö instituudi vahel.

c)Koostöökogemused projekti elluviimisel

Eesti-siseselt olid venekeelse elanikkonna teavitustegevustes peamisteks koostööpartneriteks kuus Ida-Virumaa kooli, kelle õpilased ja õpetajad osalesid projekti koolitustegevustes. Tegevusi aitas ellu viia ka Sillamäe Lastekaitse Ühing. Samuti tehti kogu projekti vältel tugevat koostööd eri valdkondade vabühendustega (nt Eesti Väitlusselts, MTÜ Mondo, Eesti Õpilasesinduste Liit, UNICEF), kelle meetodeid ja valdkonnateadmisi kombineerides oli võimalik levitada uudsel moel teadlikkust ÜRO lapse õiguste konventsioonist, inimõigustest ning laste osalusvõimalustest lapsi ja noori puudutavates diskussioonides.

Tudengite ja tulevaste spetsialistide koolitamisel oli projekti põhipartner Tartu Ülikool, kellega koostöös töötati lapse õiguste õppemooduli osana välja kaks aktiivõppe kursust. Projekti käigus sõlmiti lapse õiguste teemalise õppemooduli arendamiseks ning laiemalt laste õigustega seotud uurimistöö edendamiseks koostööleping ka Tallinna Ülikooliga, ent konkreetseid õppetegevusi

projekti raames ellu ei viidud.

Lastekaitse Liit rakendas laste kaasamisel lapse õiguste monitoorimisse *Save the Children Moldova* poolt välja töötatud meetodit ning arendas selle põhjal välja koolitusmaterjali meetodi kasutamiseks tulevases koolitustöös. Tänu projektile leidis Lastekaitse Liit ka uusi rahvusvahelisi partnereid, liitudes teadus- ja koolitusvõrgustikuga *European Network of Masters in Children's Rights*.

Ehkki VÜF-i raames soodustati koostöösuhete loomist doonorriikide vabaühendustega, jäi Lastekaitse Liidu koostöö projektipartneriga Norras soovitus kessemaks. Partnerilt saadi küll väärtuslikku nõu projektitegevuste käivitamisel, ent pikaajalisemat koostööd partneri huvipuuduse tõttu ei sündinud.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti peamiseks tugevuseks ja ka jätkusuutlikkuse aluseks võib pidada tulemuslikku koostööd Eesti ja teiste riikide vabaühendustega, mille käigus Lastekaitse Liit võttis kasutusele uusi koolitusmeetodeid ja tegevusmudeleid ning mille tulemusel tugevnesid olemasolevad koostöösuhted ja tekkisid uued. Partneritelt õpitud meetodikate põhjal pandi projekti raames kokku elektroonne õppematerjalide kogum „KOHVER“, mida on edaspidi kasutatud olulise koolitusmaterjalina noorte aktiivsuse tõstmise teemal. Materjal on liidu kodulehel kõigile kättesaadav nii eesti kui ka vene keeles. Samuti saab kõrge jätkusuutlikkusega tegevuseks pidada uute õppeainete loomist ülikoolide õppekavadesse.

Projekti tulemusi on kantud edasi ka lapse õiguste valdkonna olulistesse dokumentidesse ja poliitikatesse. Näiteks leidsid projektist saadud teadmised kajastust lapse õiguste konventsiooni täitmise riiklikku raportit täiendavas vabaühenduste raportis ning on olnud sisendiks ka mitmete poliitikaalgatuste kommenteerimisel (vägivalla vähendamise arengukava, venekeelsete koolide reform). Projektis osalenud noorte sisendit kasutati ka uue Lastekaitseaduse kommenteerimisel. Ehkki projekti tegevuste otsene jätkumine (õpilaste koolitamine jne) on tugevalt sõltuv rahastamisvõimalustest, on koolitusmaterjali, õppekavade ja koostöösuhete kaudu loodud head eeldused projekti tulemuste kestmiseks.

3.1.2 SA Domus Dorpatensis, suurprojekt (võrgustikuprojekt) „Kodanikuhariduse koalitsioon”

Kestus: 21 kuud (2013-2016)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti keskne eesmärk oli panna alus kodanikuhariduse koalitsioonile ja sellega liitunud vabaühenduste koostööle. Nähti ette Eestis luua toimiv kodanikuhariduslike programmide võrgustik, mis toetab omavahel seotud ja formaalharidusele kvaliteetset täiendust pakkuvate algatuste koostööd ja arenguvõimalusi. Projekti keskset eesmärki täpsustasid kolm alaeesmärki. Seati sihiks, et 1)kodanikuhariduses osalevad vabaühendused teevad omavahel koostööd (ja jagavad ressursse); et 2)riiklik kodanikuhariduse poliitika ja õppekava arenduse praktika toetab mitteformaalsete kodanikuhariduslike programmide tugevnemist ja nende lõimimist formaalhariduse ja selle eesmärkidega; ning et 3)kodanikuhariduse koalitsioonis osalevad kodanikuhariduslikud programmid on kvaliteetsed, elujõulised ja pakuvad osalusvõimalust senisest rohkematele noortele.

Projekti juhtpartneriteks olid SA Domus Dorpatensis, Vabaühenduste Liit EMSL ja SA ENTRUM. Paralleelselt tegeleti projekti käigus kolme noortele suunatud programmi arendamisega – DD Akadeemia, ettevõtlikkuse programm ENTRUM ning EMSL-i keskkoolilõpetajatele mõeldud Kogukonnapraktika. Projekti käigus lisaks kolmele juhtpartnerile ning liitunud vabaühendustele tehti koostööd koolide ja ülikoolidega, praktikute ja poliitikakujundajatega haridusvaldkonnas.

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti eesmärgid täideti järgmiselt. Projekti jooksul loodud kodanikuhariduse koalitsioonis tegutses projekti lõpu seisuga 11 kodanikuharidust pakkuvat organisatsiooni, mis katavad oma kodanikuhariduslike tegevustega suurema osa Eestist. Loodud koalitsiooni peamiseks tegevuseks kujunes omavahelises koostöös kodanikuhariduslike õpiväljundite, õppemeetodite ja mõju hindamise viiside arendamine. Üks alaeesmärki (1) puudutav tulemus nägi ette, et Eestis on olemas ülevaade mitteformaalse kodanikuhariduse praegusest olukorrast. Seda eesmärki loevad projekti teostajad suures osas täidetuks, sh loodi kodanikuhariduslike programmide andmebaas (<http://db.ngo.ee/>). Teise tulemusena nähti ette kodanikuharidusliku teadlikkuse tõusu, kodanikuhariduslike programmide ja koolide koostöö tihenemist. Projekti tulemusena kodanikuhariduspoliitika kujundajate teadlikkus tõusis ja nad olid kaasatud koalitsiooni tegevustesse. Kodanikuhariduslike programmide eestvedajad ja kodanikuhariduses osalevad organisatsioonid said teadlikumaks läbi koalitsioonis osalemise ja projekti kommunikatsioonitegevuste. Teine (2) alaeesmärk, mille kohaselt riiklik kodanikuharidus toetab mitteformaalse kodanikuhariduse programme ja lõimumist formaalharidusega, täideti samuti. Kodanikuhariduslike programmide riiklik toetamine kirjutati projekti kaasabil sisse Eesti kodanikuühiskonna arengukavasse 2015-2020 (KODAR) ja selle rakendusplaani. Ka on siseministeriumi kodanikuühiskonna valdkonna nõunik osalenud koalitsiooni kohtumistel. Lisaks osaleti haridus- ja teadusministeriumi poolt veetava Huvitava Kooli liikumise seminaridel ja konverentsidel, et seostada formaalhariduses kanda kinnitava uuenenud õpikäsitluse kontseptsiooni õpiväljunditega mitteformaalses õppes. Kolmas (3) alaeesmärk oli, et koalitsiooni partnerite kodanikuhariduslikud programmid oleksid kvaliteetsed, elujõulised ja pakuks osalemisvõimalust senisest enamatele noortele. Projekti käigus töötasid partnerid ekspertide kaasabil välja kodanikuhariduslike õpiväljundite mudeli, arendasid edasi endi kodanikuhariduslike programme ning pakkusid projekti lõpuks enamatele noortele kodanikuharidust kui varem.

Mis puudutab partnerorganisatsioonidest ENTRUM-i programmi, siis vaatamata headele tulemustele see lõpetati projekti jooksul. (Programmi toetaja ja ellukutsuja Eesti Energia otsustas programmi lõpetada.) Teised kaks programmi on varasemast elujõulisemad. DD Akadeemia uuendas täielikult oma programmi, muutis selle kvaliteetsemaks. DD kaasas oma programmi üle 30 vabatahtliku ning selles osales 100 sihtgrupi liiget. EMSL-i kogukonnapraktikas, mis projekti jooksul laienes, osales üle 700 õpilase, üle 80 vabatahtluse ja 13 kooli. Tagasiside põhjal pidasid noored programmi endale kasulikuks ja huvitavaks ning soovitasid seda viia ka teistesse koolidesse.

Koalitsiooni loomine andis DD Akadeemiale suurema võrgustiku partnereid. Lisaks konkreetsetele ühistegevustele on DD maine organisatsiooni hinnangul Eesti kolmandas sektoris tõusnud. DD põhiprogramm DD Akadeemia on kvaliteedilt jõudnud uuele tasemele. Projekt tulemusel vähenes DD esindaja hinnangul "iseteadlikkus" ja ollakse paremini kursis, mida juba tehakse, kuidas tulevikus tegutseda. Lisaks on organisatsiooni jaoks seni kõige suurema projekti vedamine andnud DD-le kindluse, et suudab hallata suuremahulisi projekte. DD Akadeemia puhul oli esialgu projektis eesmärgiks välisrahastuse suurendamine. Seoses projekti jooksul toimunud muutustega programmis (kvantiteedilt kvaliteedile) suudab DD projekti lõppedes rahastada DD Akadeemia programmi elluviimist ilma välist rahastust suurendamata.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekti põhipartneriteks olid Vabatahtlaste Liit EMSL ja noorte ettevõtlikkusprogramm ENTRUM. Koalitsiooni kuuluvad veel Eesti Väitlusselts, Eesti Skautide Ühing, Euroopa Maja, Junior Achievement, Noored Kooli, Tagasi Kooli, Tegusad Eesti Noored, YFU Eesti, Eesti Noorteühenduste Liit. Lisaks on projekti jooksul tekkinud koostöö siseministeeriumiga, samuti haridus- ja teadusministeeriumi ning 13 kooliga (kogukonnapraktika raames).

Koostööd projekti raames hindavad selle elluviijad väga edukaks. Näiteks EMSL toob enda poolt juhitud käesolevas uuringus käsitletud projekti (vt ptk 3.2.1) puudutavas intervjuus hea koostöökogemuse näitena esile just Kodanikuhariduse koalitsiooni projekti. EMSL-i hinnangul oli see hea kogemus kolme programmi kokku panemisest – ühest suurest projektist oli võimalik toetada kõigi kolme organisatsiooni arengut.

Vaatamata sellele, et Kodanikuhariduse koalitsiooni näol oli tegemist võrgustikuprojektiga, mille puhul VÜF-i programm soosis ja toetas kahepoolset koostööd doonorriikide organisatsioonidega, välispartner doonorriigi organisatsiooni näol puudus. Projekti läbiviijate hinnangul projekti eesmärgid ja tegevused sellist koostööd seekord ei nõudnud.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Koalitsiooni partnerid leppisid kokku, et koalitsioon teeb tulevikus uusi projekte, kui see peaks olema arendustegevuste jaoks vajalik. Mis puudutab partnerite kodanikuhariduslikke programme, siis EMSL-i Kogukonnapraktika sai noortevaldkonna programmi Tõrjutusriskis noorte kaasamine osaks ning sel on Euroopa Sotsiaalfondist tagatud rahastus vähemalt 2018. aasta lõpuni. Programm disainiti sel moel, et osalised (koolid ja vabatahtlused) võivad jätkata sellega ka iseseisvalt. EMSL jäi tegelema uute „sisenejatega" ning üle-eestilise programmi koordinaatoriks. Välja arendati DD Akadeemia programmi veebipõhine õpikeskkond, väljundid ja õppemeetodid, projekti lõpuks tekkis programmi edasiseks kujundamiseks vajalik vabatahtlike struktuur. Saavutati ka jätkusuutlik tegevustoetuse mudel Tartu linnavalitsusega. Samuti jätkab DD oma programmi arendamist, küll väiksemas mahus, kuid sealjuures tehes seda ka Kodanikuhariduse koalitsiooni kaudu.

Üks projekti raames loodud võrgustiku püsimise eeldus on stabiilse rahalise toetuse olemasolu. Koalitsiooni tegevuse jätkamise vastutuse on endale võtnud DD, vedades seda eest ja rahastades üldkulusid. Samas projekti esindaja sõnul oleks positiivne olnud ka teatud püsiv toetus riigi poolt,

sest kulu ei oleks olnud suur. Samas hinnatakse, et riigi poolt on tunnustus olemas ja suhted head, koalitsioonil õnnestus panustada valdkondliku poliitika kujundamisse, ametnikud tunnevad nende tegevuse vastu huvi (sh osalemine koalitsiooni kohtumistel).

3.1.3 Eesti LGBT Ühing, suurprojekt „Noorsootõtajate koolitusprogramm”

Kestus: 9.05.2014 – 21.03.2016

a) Projekti kesksed tegevused

Projekti peamine eesmärk oli turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomine noortele, et vähendada diskrimineerimisest ja negatiivsetest hoiakutest tulenevat ebavõrdsust. Projekti peamiseks sihtrühmaks olid noortekeskustes töötavad noorsootõtajad ning suurimateks kasusaajateks noortekeskusi külastavad noored.

Projekti raames töötati välja ja viidi läbi eestikeelsed ja venekeelsed koolitused noorsootõtajatele. Koolituste sisuks oli LGBT inimeste õiguste tutvustus ja juhendus, kuidas neid noorsootõetegevuste käigus jõustada ja samas luua nende suhtes positiivseid hoiakuid. Projekti üheks alleesmärgiks oli ka meetoodilise juhendi väljatõötamine, mida saaksid noorsootõtajad praktiliselt kasutada noortekeskuste tegevuskeskkonna kaasavaks muutmiseks; sellele lisati projekti käigus noorsootõtajale, kuid ka laiemalt noortega töötavatele spetsialistidele sobiv praktiline töövahend – õppemäng, mille abil tutvustada laiemalt inimõiguseid ja suurendada sallivust erinevate haavatavate ühiskonnarühmade suhtes.

Samuti analüüsiti Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari noorsootõõ eriala õppekavu ning otsiti ja leiti uusi võimalusi lülitada selles olevatesse õppeainetesse käsitlusi LGBT inimestest ja laiemalt inimõiguste tagamisest haavatavates sihtrühmades.

b) Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti mõju avaldub eelkõige läbi selle, et loodi LGBT ja inimõiguste teemalised koolitused, mida läbisid noortega töötavad spetsialistid (nii noortekeskuste töötajad, noorsootõõ üliõpilased, kui kaasatud õpetajad jm erialade spetsialistid), ning koostati mäng, mis annab võimaluse noortega rääkida sildistamise, sallivuse ja inimõiguste teemadest, seda ka laiemalt kui noortekeskuste või noorsootõõ raamistik. Seega on nüüd LGBT teemade alasesse selgitustöösse kaasatud varasemast rohkem inimesi, sh nt noorsootõõ eriala õppejõud ja üliõpilased; ühingu enda töötajad, samuti ühingu poolt kaasatud inimesed on aga varasemast pädevamad noorsootõõ valdkonnas.

Projekti elluviija peab projekti elluviimist eesmärgipäraseks ja isegi oodatust tulemuslikumaks. Näiteks jõuti rohkemate sihtrühmadeni (kavas vaid noortekeskuste töötajad, tegelikult ka teised noorsootõtajad, muud erialaselt noortega kokkupuutuvad spetsialistid, noorsootõõ eriala tudengid), mis julgustab organisatsiooni edaspidi veel julgemalt ja teadlikumalt oma sihtrühma laiendama.

Teiseks oli tähtis, et projekti koolituste raames ei keskendutud ainult LGBT noorte teemale, vaid seoti see laiemalt haavatavate rühmade huvide kaitsega ning võrdõiguslikkuse temaatikaga. Kolmandaks, projekti raames loodi õppemäng, mis käsitles samuti LGBT teema kõrval veel teisi haavatavaid rühmi. Mängu loomist ei olnud algselt kavas, kuid sellel praktilisel töövahendil on suur potentsiaal toetada nii organisatsiooni enda korraldatud ettevõtmisi (näiteks seminare, koolitusi) kui ka abistada just sihtrühma, st, noortekeskuste noorsootõtajaid ja teisi, kes soovivad noortega diskuteerida sallivuse, sildistamise jms teemadel.

Seega saab öelda, et projekti käigus võttis organisatsioon kasutusele seni proovimata tegevusmudelid – koolitused noorsootõtajatele, õppemäng, koostöö Norra partneriga. Projekti kaasati oma liikmeid, sihtgrupi esindajaid ja teisi asjaosalisi – koostööd tehti noorsootõõ valdkonna spetsialistidega; LGBT noored said projektis kaasa rääkida, millised on nende ootused noortekeskustele; kaasasime teisi huvigruppe, kes on esindatud meie õppemängus (näiteks viipekeelne kurt, vegan, aktivist).

Projekt järgis soolise võrdõiguslikkuse edendamise põhimõtteid, kaasates ning teadvustades erineva soolise identiteediga inimesi, ning aitas kaasa diskrimineerimise, ksenofoobia ja vihakõne leviku vähendamisele. Laiemalt võib öelda, et projekti käigus paranes laste- ja noorsootöö valdkonna ühenduste võimekus tervikuna – koolitustega avati LGBT teema, inimõiguste teema, loodud on noortekeskuste sallivuse tõstmise ja kaasamise materjalid

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Peamisteks koostööpartneriteks olid ametlike partneritena *Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner* (LLH) Norrast ning Eesti Noorsootöötajate Ühendus ning mitteametliku koostööpartnerina Tallinna Ülikool, kus õpetatakse noorsootöötajaid.

Projekti raames koostöö kavandamisel lähtus organisatsioon oma strateegilisest tegevuskavast, mis sätestab erinevaid tegevusi, mille elluviimist peetakse vajalikuks, kuid mida saab ellu viia ainult sellekohase rahastuse olemasolul. Kuna juba varasemalt oli organisatsioonil kogemus noortega töötavate spetsialistide, näiteks õpetajate koolitamisel, oli koostöö noorsootöötajatega ja seda just noortekeskustes töötavate praktikute ning ülikooli kaudu ka tulevaste praktikute koolitamine juba kauasem eesmärk. VÜFi taotlusvoor oli kõige laiemalt sobiv selle idee teostamiseks ning edukas projekt andis selleks hea võimaluse. Koostöö noorsootöötajate ühendusega, kes nõustas koolituste korraldamisel ning sihtgrupiga kontakteerumisel ja suhtlemisel, kui ka Tallinna Ülikooliga, kes vaatas projekti raames üle oma õppekavad ja viis sisse vastavaid uuendusi, võib lugeda väga õnnestunuks.

Samas oli VÜFi taotlusvooru tingimus välispartneri kaasamiseks konkreetseks ajendiks, miks alustati koostööd Norra LGBT organisatsiooniga. Tagantjärele hindab organisatsioon seda võimalust väga kasulikuks. Koostöös doonorriigi organisatsiooniga raskusi ei olnud, pigem võib tõdeda, et organisatsioon sai abi ka muudes tegevustes, mitte ainult projekti raames toimivate tegevustega: saadi uusi ideid oma koolituste loomiseks, aga ka uusi kontakte ning teadmisi Norra LGBT olukorra kohta. Kui VÜFi raames kuulutati välja võimalus täiendavaks koostööks, kaaluti ka kogemuste vahetamist konkreetse partneriga Islandilt. Kahjuks selgus, et taotlusvoorus jagatava toetuse summa oli liiga väike ning sisukat koostööd selle eelarve raames plaani võtta ei õnnestunud.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti läbiviimisel oli suureks tugevuseks hea koostöö Eesti noorsootöötajatega, eriti õnnestunuks saab lugeda tihedat kontakti TLÜ noorsootöö valdkonna õppejõududega – ühelt poolt innustas projekt neid analüüsima oma õppekavu, mille tulemusena lülitati LGBT teemad õppekava ainetesse koos teiste haavatavate rühmade temaatika tutvustamisega. Teisalt, ka projekti järel on LGBT ühingu inimesi kutsutud tulevastele noorsootöötajatele rääkima LGBT teemadest, samuti külastasid tudengid LGBT infokeskust ning keskus aitab neile LGBT teemadest vajalikke materjalide koostamisega.

Projekti kujundamisel kasutati ära varasemat kogemust õpetajate koolitamisel, kuid projekti käigus loodi koostöös noorsootöö spetsialistidega eraldi koolitusmaterjalid just noorsootöö spetsialistidele, mida saab edaspidi kasutada. Samuti testiti konkreetsete koolituste formaati – näiteks selgus, et vaatamata väga hoolikale, aktiivsele ja asjatundjate arvamus arvestavale teavitustööle, mis hõlmas ka isiklike sõnumeid, jäi noorsootöötajate huvi taolisel teemal peetud ühepäevase koolitusvõimaluse vastu oodatust väiksemaks, kuigi kahepäevane, süvitsiminev koolitus oli populaarsem. Noorsootöötajate vähese huvi taga on ühelt poolt sellele sihtgrupile mõeldud tasuta koolituste rohkus, mistõttu tuleb edasiste koolituste plaanimisel sellele sihtgrupile silmas pidada ka. Teisalt võib see teema tunduda võõras, mistõttu projekti raames leiti, et kõige parem on LGBT teemasid tutvustada osana laiemast inimõiguste teemast ja selles raamistikus. Kolmanda rühma

põhjuseid moodustab noorsootõtajate ekslik kindlustunne, et nad on LGBT teemaga kursis, mistõttu ei aduta, et koolitus võiks täiendada nende võimet ebamugavaid olukordi märgata ja positiivset keskkonda luua.

Projekti oluline tugevus on temaatiline mäng, mis projekti jooksul loodi. Ühelt poolt, seda ei olnud algselt sellisel kujul kavas, sest plaaniti koostada vaid juhendid noorsootõtajatele. Tagantjärele hinnatakse, et see plaan polnud eriti ambitsioonikas, ja tõenäoliselt oleksid sellised kitsale sihtrühmale mõeldud juhendmaterjalid olnud liiga staatilised ja jäänud ajapikku käibelt kõrvale. Kuivõrd projekti vältel tekkis seoses noorsootõtajate vähese huviga koolituste kui formaadi vastu võimalus eelarvet ümber jagada, loodi lisaks juhenditele ka plakatid, mille abil saab noortekeskustes seda teemat nähtaval hoida, ning töötati välja õppemäng, millel on laiem kasutusala. Mängu saab LGBT ühing ise kasutada edaspidi erinevatel koolitustel, samuti saab seda jagada noortega töötavatele spetsialistidele ja organisatsioonidele, rääkimaks sildistamisest, sallivusest. Kaalumisel on võimalus mängu laenutamiseks.

Suurt osa projekti raames algatatud tegevusi võib seega pidada hea jätkusuutlikkuse potentsiaaliga tegevusteks, mistõttu projekt omab kindlasti võimendust väljapoole kitsast projekti eluiga. Samuti on tähtis, et VÜF projektirahastus võimaldas organisatsioonil ellu viia selliseid tegevusi, mis olid juba mõnda aega olnud strateegilises tegevuskavas, seega oli tegemist organisatsiooni põhikirjaliste eesmärkidega väga hästi haakuvate tegevustega.

3.2 Eestkostesuutlikkuse arendamise suurprojektid (sh võrgustikuprojektid)

3.2.1 MTÜ Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit (EMSL), suurprojekt „Vabakonna tulevikugrupp”

Kestus: 18 kuud (2013-2014)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti „Vabakonna tulevikugrupp” eesmärgiks oli uuringute, statistika ja ekspertide hinnangute põhjal kaardistada trendid ja koostada prognoosid, kuidas ühiskonnas toimuvad muutused lähiaastatel vabaühendusi tõenäoliselt mõjutavad ning anda neile soovitusi, et sellisteks muutusteks valmis olla. Vabaühenduste Liit EMSL-i partneriks projektis oli Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Projektis kasutati erinevaid meetodeid: Kõigepealt analüüsitöö, kuhu ka vabaühendused ise olid kaasatud (kokku 4 arutelu), et ka nad ise mõtleksid sellele, millised need muutused olla saavad. Projekti partner Praxis kogus sellele lisaks materjali trendide mujal tehtud analüüsides. Seejärel töötati välja tööriistad, mis oleksid vabaühendustele enese hindamiseks ja oma tegevuse planeerimiseks kasulikud. Neid tööriistu arutati vabaühendustega (sh töötubades). Kolmandaks arendati välja tegutsemissoovitused vabaühendustele üldiselt, st mitte ainult projektis osalevatele organisatsioonidele, vaid teadmisi levitati. Neljandaks töötati välja lihtsalt kasutatavad videod, kus erinevate valdkondade eksperdid rääkisid trendidest vastavates valdkondades ja sellest, kuidas nendega toime tulla.

Koostöös vabaühendustega leiti teemaaruteludel 4 keskset teemavaldkonda, milles lähiperspektiivis tõenäoliselt toimuvad olulised vabaühendusi mõjutavad muutused: (1) rahastamise mitmekesisus, (2) tõrjutud ja haavatavate sihtrühmade kaasamine, (3) ühenduste koostöövormid, ning (4) infoühiskonna mõju ühenduste tegevusele.

Koostati neli raportit tulevikumuutustest, aidates nende abil vabaühendustel selgitada enda jaoks välja arendamist vajavad suunad. Raportites anti vabaühendustele tegutsemissoovitused ning nõustati nende elluviimist. Raportitele lisati mainitud videoklipid valdkondlike ekspertide juhustega. Seega oli projekti üks sihte erinevaid meetodeid kasutades tõsta vabaühenduste tegutsemisvõimekust. Projekti üks eesmärke, mida projekti taotluses eraldi rõhutati, oli parandada vabaühenduste suutlikkust kaasata passiivseid ja tõrjutud sihtrühmi oma huvikaitsetegevuses.

Projektil oli kaks poolt: ühelt poolt koolitused, teiselt poolt mentorlusprogramm. Mõnevõrra olid need seotud, kuid koolitustel sai rääkida tulevikutrendidest laiemalt ning teha grupitööna arutelusid. Mentorlusprogrammis, kus osales 4 organisatsiooni, mindi lisaks raportite tegutsemissoovituste ja tööriistade kasutamise nõustamisele sügavuti konkreetse vabaühenduse endaga töötamisel. Igal organisatsioonil oli oma mentor, kelle roll oli olla toeks organisatsioonile, et too õpiks kasutama enesehindamist ning oskaks paremini leida viise tuvastatud probleemide lahendamiseks.

EMSL-i esindaja sõnul „tulevikuraportite” koostamine on meetodika, mida varem EMSL ei olnud teinud ega ole üldse Eestis kodanikuühiskonna teemal tehtud.¹⁷ VÜF sobis hästi seda rahastama, sest Eestis sellistele suurematele projektidele ei ole kuigi palju erinevaid rahastusvõimalusi. Idee oli olemas varem, sellele esitati enne VÜF-i mujale ka taotlus, kuid edutult.

¹⁷ Praxis märgib projekti tutvustaval netileheküljel, et „Tulevikugrupi idee on tõuke andnud esmajoonel Suurbritannia vabaühenduste eestkostekoostööorganisatsiooni NCVO projekt Third Sector Foresight, mis aitas just väikestel ja keskmistel vabaühendustel arvestada väliskeskonna muutustega.” Seega oli tegu mujal proovitu katsetamisega Eestis. Vt <http://mottehommik.praxis.ee/kuidas-tulevikutrendid-mojutavad-vabauhenduste-tegevust/>

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Ellu viidi projekti põhilised eesmärgid ning tegevused olid tulemuslikud. Eriti hästi õnnestus EMSL-i esindaja sõnul see, et tulevikuraportitega suudeti tekitada uus vaateviis. Teiseks, kodanikuühiskonnas tegutsejatel ei ole täna palju alati vaba aega ja üritustele on raske inimesi saada, kuid tulevikugrupi aruteludele ja töötubadesse inimesed tulid hea meelega – tõenäoliselt just sellepärast, et näha „ uut nurka”, uut infot saada. Raporti põhjal osales teemaaruteludel (kokku 4 arutelu) 91 organisatsiooni, neist 36 olid EMSL-i liikmesorganisatsioonid. Seega projekt panustas ka EMSL-i kui katusorganisatsiooni ja selle liikmesorganisatsiooni ühistevusse.

Projekti nõustamis- ehk mentorlusprogrammis osales 4 ühendust (need valiti välja 12 soovija seast). Mentorlusprogrammi tagasiside EMSL-i esindaja sõnul oli positiivne – vabähendused tundsid, et on saanud sellest kasu, on omandanud uue mõtlemisviisi enda organisatsiooni üle.

Tulemuslik oli väljapoole suunatud kommunikatsioon. Projekti tulemusi tutvustati lisaks EMSL-i ja Praxise enda infokanalitele, meediale ja sotsiaalmeediale ka eraldi internetilehekülgedel, linkidega raportite ja praktiliste tööriistade juurde.¹⁸ Lehtedel on olnud saadaval viiteid temaatilistele videotele, vabähendustele suunatud tegutsemissoovitustele, publikatsioonidele, praktilistele töölehtedele jne.¹⁹

Mis puudutab EMSL-i kui organisatsiooni võimekuste arengut, siis EMSL on juba pikka aega eestkostetegevusega tegelenud. Kuid EMSL-i hinnangul VÜF-i projekti raames tehtud tegevused, sh valminud raportid, andsid parema aluse selleks, et väita, et teatud asjad hakkavad tõenäoliselt juhtuma. S.o projekt andis eestkostesuutlikkusele palju juurde, paranes väliskeskonna analüüsivõimekus. Organisatsioonil on tänu sellele rohkem infot, mille pinnalt seisukohti ja argumente sõnastada, sest projekt (sh tänu oma mahule) andis võimaluse süveneda ja reaalselt teemaga pikemalt tegeleda. EMSL-il on projekti tulemusel oskused ja teadmised, mida saab EMSL-i esindaja sõnul edasi kasutada, tulemus on seega jätkusuutlik. Projektis osalenud organisatsioonidel kujunes projekti käigus projekti positiivse kõrvalmõjuna välja mitteformaalne võrgustik, mis jäi püsima ning on tegelenud peamiselt infovahetuse ja üksteiselt õppimisega.

Mitte nii õnnestunud projekti disaini mõttes oli see, et kui projekti kirjeldus ja mõte oli, et raportid peaksid sisendit andma vabähenduste huvikaitsetööle, siis tegelikult projekti kestel fookus muutus rohkem vabähenduste endi võimekuse arendamise projektiks. See pole EMSL-i hinnangul halb, kuid vähem sai keskenduda sellele, kuidas tulevikutrende kasutada poliitikakujundamisel, pigem tuli tegeleda organisatsioonide endi tegutsemisvõime tõstmisega.

Projekt tõi veelkord esile, kui oluline on Eestis kodanikeühenduste tegutsemisvõime arendamine ja sellele pühenduvad mentorlusprogrammid. Võib lisada, et EMSL on sellele vajadusele eraldi tähelepanu pööranud, viies muuhulgas ellu ka VÜF-i toetatud *pre-defined* projekti (vt raporti 1 ptk-i), mis tegeles just vabähenduste tegevusvõimekuse tõstmisega.²⁰

c)Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekti juhtpartnerid olid EMSL ja Praxis, palju aitasid kaasa ka mentorid, kes töötasid konkreetsete organisatsioonidega. Projekti olid kaasatud ka teised organisatsioonid, näiteks

¹⁸ <http://www.ngo.ee/tulevik>; <http://praxis.ee/tulevikugrupp/>

¹⁹ <http://mottehommik.praxis.ee/kuidas-tulevikutrendid-mojutavad-vabauhenduste-tegevust/>

²⁰ VÜF-i poolt toetatud *pre-defined* projekt lõppes 31. detsembril 2014. Selle näol oli tegemist EMSL-i Vabähenduste Arenguprogrammi 2012-2014 teise etapiga, mis viidi ellu VÜF-i toel. Osales 25 eestikeelset ja 5 venekeelset ühendust. Tagasiside näitas EMSL-i esindaja sõnul seda, et osalejad pidasid programmi enda jaoks kasulikuks. Suurem osa alustanutest ka lõpetas programmi ning tegi programmi tulemusena oma organisatsiooni töös muudatusi. Vt <http://www.ngo.ee/arenguprogramm>

Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV) tuli appi nõuga, kuidas välja töötatud tööriistu jne kasutada konkreetsetes tegevustes. Projekti juhtpartneritel, Praxisel ja EMSL-il on EMSL-i esindaja hinnangul seni olnud üsnagi erinevad fookused. Koostööharjumuse teke mõttekojaga, kus analüütikud tegelevad püsivalt teemaga, oli väga hea EMSL-i jaoks. EMSL-i peal oli omakorda üritustele inimeste kokkukutsumine ja tekkinud mitteformaalse võrgustiku toetamine. EMSL-i esindaja hinnangul ongi EMSL-il seda lihtsam olnud teha kui Praxisel, sest suhtlus vabähendustega on just EMSL-i igapäevane roll. Partnerid seega pakkusid teineteise jaoks täiendust ja koostööle lisaväärtust.

Lisaks kasutati projekti elluviimisel võimalust, et rahvusvahelise koostöö toetust eraldi taotleda ja kasutada doonorriigi organisatsiooniga koostöö tegemisel. Koostööd tehti Norra ühenduste katusorganisatsiooniga *Frivillighet Norge*, et nendega kogemusi vahetada sarnaste tegevuste sisukamaks korraldamiseks. Tehti koolitus Eestis, kus norrakad rääkisid, kuidas nemad samasuguseid raporteid kokku panevad ja kuidas neid kasutavad. Seal osales palju Eesti ühendusi. See oli avatud üritus, mitte ainult projekti organisatsioonidele. Samas oli see pigem ühekordne, väike tegevus. Kuid EMSL-i hinnangul, kui võtta arvesse väikest rahasummat, mis toetuseks anti, oli koostöö pigem mõlemale poolele kasulik, andes võimaluse teha tulevikus suuremat koostööd.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti puhul oli jätkusuutlik nii koostöö kui ka sisulised tegevused. Kui projekt lõppes 2014, siis EMSL koostöös Praxisega tegi jätkuprojekti, mida rahastas samuti VÜF, et sama meetoodika abil vabähendusi koolitada tulevikutrendide teemal. Jätkuprojekti mõte oli viia välja töötatud meetoodikat rohkemate organisatsioonideni. Käesoleva projekti järgselt (umbes aasta hiljem) koostatud projekti mõjuhinnangu kohaselt õnnestus ka jätkuprojekt, milles osales 5 vabähendust. Mis puudutab koostööd, siis mõjuhinnangule ning EMSL-i esindajaga läbi viidud intervjuule tuginedes tegutses projekti raames kokku puutunud vabähenduste mitteformaalne võrgustik projekti järgselt edasi ning toimib edasi ka täna (2016. a. kevade seisuga).

Tulevikutrendide raporteid on EMSL kasutanud projekti järel ka oma muudes tegemistes, projekti tulemused on selles osas jätkusuutlikud. Näiteks muude projektide lõppemisel, kui antakse soovitusi ministriumidele või vabähendustele, on arvesse võetud ka tulevikutrendide raportite soovitusel. Kuid projekti käigus kogutud infot, teadmisi ja kogemusi on saanud oma uuringu- ja eestkostetegevuses kasutada nii EMSL kui Praxis. EMSL-i puhul on need muuhulgas oluliseks panuseks olnud organisatsiooni poolt läbi viidud vabähenduste arenguprogrammis.

Väljakutseks on, kuidas rahastada edasisi projektist võrsunud arenguvajadusi ja teemasid vajalikus mahus (ka käesolev projekt ei saanud enne VÜF-i esitatud taotlust rahastust). Ning kuidas disainida projekt nii, et lahus hoida vabähenduste üldise tegutsemisvõime arendamisega seotud mentorlustegevus ning eeskostevõimekuse arendamine (sh oskus valdkonnas osaleda poliitikakujundamisel).

3.2.2 MTÜ Eesti Puuetega Inimeste Koda, suurprojekt (võrgustikuprojekt) „Paneme seaduse kehtima!”

Kestus: 24 kuud (2014-2016)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti eesmärgiks oli kavandada ja ellu viia eestkoste- ning teavitustrateegia, et parandada avalike hoonete ligipääsetavust kõigile Eesti elanikele, sh liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimesed, ajutise liikumistakistustega inimesed, aga ka eakad ja väikeste lastega pered. Selleks nähti ette eestkosteplaani loomine Ehitusseaduse ligipääsetavust puudutavate sätete paremaks jõustamiseks ja järelevalveks. Samuti oli projekti eesmärgiks ühiskonna teadlikkuse tõstmine ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonist ja universaalse disaini põhimõtetest, mille kohaselt elukeskkond peaks olema mugav ja ligipääsetav kõigile ühiskonnaliikmetele.

Projekti raames töötati kahe aasta jooksul välja eeskosteplaani ja loodi selle elluviimist rakendav üle-eestiline koostöövõrgustik, samuti tehti uute ideede kogumiseks ja kontaktide loomiseks piiriülest koostööd riigiasutuste, sotsiaalpartnerite ja vabauhendustega VÜF-i doonorriikidest. Esmalt moodustati erinevate valdkondade ja sektorite esindajatest ekspertrühm eeskosteplaani koostamiseks, seejärel viidi ekspertrühma osalusel läbi teavitusseminare ja töökoosolekuid, korraldati meediakampaania elukeskkonna ligipääsetavuse temaatika teadvustamiseks ning viidi läbi enam kui 200 osalejaga konverents universaalse disaini teemal. Projekti ühe keskse tegevusena loodi seejärel üle-eestiline eestkostevõrgustik, millesse kaasati eksperte erinevatest Eesti maakondadest. Tegevuse põhieesmärgiks oli luua laiaulatuslik võrgustik asjatundjatest, kes oskaksid jälgida universaalse disaini ja ligipääsetavuse põhimõtete rakendamist ehitusprojektide elluviimisel ja uute planeeringute kavandamisel. Projekti teisel tegevusaastal pühendutigi peamiselt eestkostevõrgustiku igapäevasele tööle, mille osaks oli ühtlasi võrgustikuliikmete koolitamine. Samuti valmis projekti tegevustest Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIKoja) ajakirja erinumber („Sinuga”, kevad 2016), mida plaanitakse töövahendi ja teavitusmaterjalina kasutada ka tulevikus.

Projekti täiendavaks tegevussuunaks oli koostöösuhete arendamine VÜF-i doonorriikide organisatsioonidega, mille eesmärgiks oli õppida Põhjamaade kogemusest avaliku ruumi ligipääsetavuse edendamisel. Koostöö edendamiseks osaleti mh Norras toimival universaalse disaini teemalisel konverentsil ning korraldati ühisseminar Islandi ja Norra partneritega.

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti peamiseks tulemuseks võib pidada teadlikkuse tõusu ligipääsetavuse ja universaalse disaini põhimõtete olulisusest nii poliitikakujundajate kui ka teiste huvipoolte seas. Projekti elluvijate hinnangul tõusis ühelt poolt otsustajate teadlikkus selle sihtrühma tegelikust suuruselt, keda avalike ehitiste ligipääsetavus mõjutab, teisalt aga ka kodanike informeeritus oma õigustest.

Ühtlasi paranes projekti tulemusel EPIKoja huvikaitsevõimekus ning oskused mõjutada poliitikakujundamise protsesse. Neid tulemusi mõjutas oluliselt n-ö projektiväline tegur – projekti kestel toimunud Ehitusseadustiku muudatus, mille tulemusel ligipääsetavuse nõue kehtestati hea tavana avalikus kasutuses olevate ehitiste rajamisel. Ehkki seadusemuudatus ei olnud projekti otsene tulemus, pakkus see värskest loodud eestkostevõrgustikule soodsa võimaluse tegeleda aktiivselt universaalse disaini põhimõtete teadvustamise ja juurutamisega seaduse rakendamisel.

Eraldi märkimist väärivaks tulemuseks võib pidada uute sihtrühmade kaasamist EPIKoja koostöövõrgustikku, mis on võimaldanud laiendada ühingu tegevuse kandepinda. Koostööpartnerite võrgustiku laiendamine oli osa teadlikust strateegiast, mille eesmärgiks oli teadvustada, et avaliku ruumi ligipääsetavus ei puuduta üksnes puuetega inimesi, vaid ka paljusid teisi elanikkonnagruppe,

kes esmapilgul ei peakski teemaga tegelema, nagu eakad, lastega pered jt. Lisaks EPIKoja liikmesorganisatsioonidele (46 organisatsiooni) kaasati projekti tegevustesse mitmeid teisi vabavõlgelisi, disainereid, arhitekte, ametnikke, kinnisvaraprojektide arendajaid, kohalikke omavalitsusi jt osapooli. Projekti tegevustes lõi otseselt kaasa ligi 400 inimest.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekti raames tehti aktiivset koostööd nii Eesti kui ka VÜF-i doonorriikide partneritega. Siseriiklike partnerite määratlemisel peeti oluliseks erinevate sektorite kaasamist ja eestkostevõrgustiku üle-eestilist haaret. Samuti sooviti, et partnerite kaudu oleks võimalik jõuda projekti temaatikaga vähe või üldse mitte kokku puutunud organisatsioonide ja üksikisikuteni.

Peamiste partneritena kaasati eestkostevõrgustikku Eesti Disainerite Liit, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Kunstimuuseum, MTÜ Eesti Purjelaevad, Islandi Disainikeskus ja Põhjamaade puuetega inimeste katusorganisatsioon. Eestist tehti projekti sõnumite võimendamisel koostööd veel Eesti Lastekaitse Liidu, Linnade Liidu, Sisearhitektide Liidu ning Riigi Kinnisvara AS-iga. Projekti elluviimise ajal loodud uus mittetulundusühing Ligipääsetavuse Foorum kujunes võrgustikule oluliseks koostööpartneriks, samuti osalesid võrgustiku liikmed Sotsiaalministeeriumi juurde projekti jooksul loodud ligipääsetavuse nõukogu töös. Täiendavalt tehti koostööd Norra Disaini- ja Arhitektuurikeskusega DOGA, kust leiti esineja Tallinnas toimunud konverentsile. Samuti andis kasulikke teadmisi koostöö Norra võrdse kohtlemise voliniku büroo ja Norra sotsiaalkaitse, tööhõive ja abivahenditega tegeleva riikliku agentuuriga ning kohtumised Islandi ametiühingute ja tööandjate organisatsioonidega, ehitusjärelvalve agentuuri, parlamendi ja kodanikuühendustega.

Koostöö hõlmas eri sektoreid, eri valdkondi ja erinevaid Eesti piirkondi. Oluline on ka planeerimata koostööpartnerite liitumine. Näiteks osapool, kelle suhtes leiti algusest peale, et ta võiks asja vastu huvi tunda, kuid ei osatud oodata, et koostöö ka tegelikkuses realiseerub, nimelt Riigi Kinnisvara AS, kellest sai projekti esindaja sõnul projekti võrgustiku osa. Toetusesaaja hinnangul sündis projekti tulemusel mitmeid uusi pikaajalisi partnerlussuhteid. Koostööd hinnati sujuvaks ja tulemuslikuks ning koostöövõimalust VÜF-i doonorriikidega peeti väga väärtuslikuks – eelkõige saadi kinnitust teavitustöö ning innovaatiliste rohujuuresandite algatuste tähtsusest kõigile sobiva elukeskkonna kujundamisel. Samuti aitas rahvusvaheline koostöö laiendada projekti kandepinda.

Islandilt partneri leidmist peetakse projekti eestvedajate poolt väga positiivseks, kuna Island on väike riik ja nende poole pöördub palju inimesi, kes tahavad koostööd teha. Seega oli Islandi organisatsiooni saamine koostööpartneriks projekti elluviijate jaoks tubli saavutus.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti peamise tugevusena võib näha erinevate osapoolte teadlikku kokkutoomist elukeskkonna ligipääsetavuse edendamiseks ning teema olulisuse teadvustamist mitte üksnes puuetega inimeste seas, vaid ühiskonnas laiemalt. Projekti elluviijate hinnangul aitas projekt panna aluse pikaajalise perspektiiviga koostööle ja seirele valdkonnas, mida on varasemalt nähtud üksnes kitsa elanikkonnagrupi huvina. Kuivõrd projekti raames ja kaasabil moodustati kaks uut alalise loomuga koostööplatvormi – eestkostevõrgustik ning Sotsiaalministeeriumi juures tegutsev ligipääsetavuse nõukogu – on loodud soodsad eeldused projekti tulemuste pikaajaliseks kestmiseks. Projekti raames loodud eestkostevõrgustik on võtnud ülesandeks jälgida lisaks siseriiklikele arengutele edaspidi ka Euroopa Liidu algatusi ligipääsetavuse ja universaalse disaini põhimõtete edendamiseks, mis on märgiks läbimõeldud lähenemisest poliitikakujundamis- ja eestkosteprotsessile. Projekti esindaja sõnul on oluline edaspidi säilitada tekkinud koostöövaimu ja motivatsiooni, mis kahe aasta jooksul on olnud. EPIKoja organisatsioonilise võimekuse aspektist edasises tegevuses ei saa vähetähtsaks pidada ka uute aktiivsete ja otsustusprotsesside mõjutamise kogemusega liikmete kaasamist puuetega inimeste koostöövõrgustikesse, mida omakorda toetab paranenud teadlikkus projekti teemadest erinevate sihtrühmade seas.

3.2.3 MTÜ Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidologia Instituut (ERSI), suurprojekt (võrgustikuprojekt) „Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsiooni kui eestkõneleja ja poliitikakujundaja võimekuse tõstmine”

Kestus: 24 kuud (2014-2016)

a) Projekti kesksed tegevused

Projekti üks eesmärk oli tugevdada VATEK-i kui seltsingut, muutes mh koosolekud regulaarsemaks ja võimaldades liikmetele koolitust, arendades seekaudu vaimse tervise võrgustikku. Teine, sisuline, suurem töö oli suunatud ühiskonnale: tekitada vaimse tervise temaatikale positiivne foon.

2014. aastal viidi läbi maakondlikud vaimse tervise päevad (15), et saada strateegiasse sisendit selle kohta, millised teemad peaksid olema kaetud. Kahel aastal korraldas VATEK ka vaimse tervise messi, et viia teavet ühiskonda, inimesteni, hoida teemat pildil. 2016. aastal valmis „Vaimse tervise strateegia”, mille sihtgrupiks olid kõik, kes selle teemaga kokku puutuvad – konkreetselt pigem poliitikakujundajad ja valdkonnas tegutsevad spetsialistid-väravahid (nt perearst, samuti konkreetselt vaimse tervise töötajad). Sotsiaalministeerium oli strateegiadokumendi üks tellija ning 2017. aastal peaks ministeerium sellega jätkama, asudes edasi toimetama nt vaimse tervise rohelise raamatu suunal. Kuigi poliitikut vahetuvad (ja ehkki 2002 loodud strateegia jäi seisma, luues käegalöömise meeleolu), on ühiskondlik foon nüüdseks siiski soodne ja VATEK-i liikmed tunnevad protsessi suhtes omanikutunnet, jälgides asjade kulgu.

b) Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Organisatsiooni hinnangul täideti kõik projekti eesmärgid väga hästi, kõik planeeritu viidi ellu. Tänu partnerite kaasamisele ja nende pühendumisele oli teabepäevade korraldamine kavandatust isegi lihtsam. Seevastu vaimse tervise edendamise strateegia kirjutamine oli algselt plaanitud mõnevõrra keerulisem tegevus: tuli mõelda, milline see strateegia peaks olema, samuti oli plaanitud enam ressursse vajad struktuuri ja sisu paikapanemise osas, kuna seda pole aga sellisel viisil Eestis varem olnud ja mujalt on erinevaid näiteid.

Mõju organisatsioonile avaldub suuresti selles, et projekti tulemusel tekkis seitsmest organisatsioonist juhtgrupp, kellest on kujunenud sisuliselt töötav meeskond, kes VATEK-isse panustab. Ka juhtgruppi kuulumisest olid organisatsioonid huvitatud – algselt kavandatud 5 asemel võeti vastu 7. Juhtgrupp töötab välja edasised juhtgrupi valimispõhimõtted. See on positiivne areng sisedemokraatia ja tegevusvõimekuse osas, sest enne oli ERSI kolme aasta vältel VATEK-ist keskne liider. On lootust, et leiab aset muutus eestveetavast ühendusest kaasatud, võimestatud ühenduseks, kel on kogemusi hääle kuuldavakstegemise ja võimu andmisega. Projekti juhi hinnangul ilma VÜF-i rahastuseta ei oleks olnud tegevus nii süstemaatiline. Edaspidi töötatakse selle nimel, et rohkem oleks kaasatud organisatsioonid üle Eesti, mitte ainult linnades, kus praegu esindatud ollakse, ning ka venekeelne elanikkond võiks olla rohkem kaasatud.

Projekti tegevuste tulemusena on VATEK kujunenud jätkusuutlikuks vaimse tervise valdkonna huvikaitseorganisatsiooniks. Projekti tegevuste käigus tutvusid VATEK-i liikmed Põhjamaade vaimse tervise valdkonna ühenduste kogemustega ja kujundasid tegevuskava VATEK-i kui huvikaitse arendamiseks. Koolitused ja igakuised koosolekud on ühtlustanud VATEK-i liikmete vaimse tervise alaseid teadmisi ja hoiakuid. Täpsustunud on VATEK-i liikmete seisukohad VATEK-i eesmärkidest ja rollist vaimse tervise alases tegevuses Eestis. Loodud on VATEK-i juhtgrupp, kelle eesmärgiks on VATEK-i mitmekülgse arengu juhtimine, avalikkuses esindamine, huvikaitse korraldamine.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Vaimse tervise alaste seisukohtade ühtlustamiseks on saagenud koostöö ministriumite esindajatega, tervisenõukogude spetsialistidega maakondades, psüühika- ja käitumishäiretega inimeste ravi ja taastumise valdkonna spetsialistidega, erialaliitude esindajatega, jmt. Toimus neli kohtumist Sotsiaalministeeriumi, üks Haridus- ja Teadusministeeriumi, üks Justiitsministeeriumi ning üks Riigikogu sotsiaalkomisjoni esindajatega. VATEK-i liikmete poole pöörduetakse järjest enam elanike vaimset tervist ja heaolu puudutavates küsimustes (nt Eesti Rahvusringhääling, Kaitseliidu Sinilille Kampania).

VATEK-i võimekuse edendamise eesmärgil peeti oluliseks õppida Norra vaimse tervise koalitsiooni kogemustest. Koostöö doonorriigi organisatsiooniga ei ole seltsingu tavalistes tegevustes nii kesksel kohal ja eraldi koostöö arendamise ressursse ei kavandata, nii et VÜF projekti osas oli positiivne, et tellija just seda teemat tähelepanu alla tõi. Samas oli taotlejal juba varasemast hea koostöö Norra partneriga, kes käis projekti raames ka Eestis külas. Kontakti nendega vahendas ministeerium. Arne Ørum Norra vaimse tervise nõukogust selgitas oma ettekandes Norra vaimse tervise koalitsiooni tegevuspõhimõtteid, võrgustikutööd, huvikaitse ja poliitikakujundamise kogemust ning võimalikkust. Arne Ørum'i soovitusel VATEK-ile tegutsemispõhimõtete arendamisel olid muuhulgas järgmised: vaimse tervise teenuste osutamine katusorganisatsiooni poolt ei ole tingimata vajalik, võrgustikutöö edendamine on äärmiselt oluline, uuringute läbiviimine on oluline, oluline on järjepidevalt kajastada vaimse tervise temaatikat ajakirjanduses, vaimse tervise temaatika tuleb hoida ühiskonnas fookuses, VATEK ja tema tegevused peavad olema „pildil”, VATEK saab olla vaimse tervise valdkonna „valvekoera“ rollis.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti mõju organisatsiooni tegevusvõimekusele avaldus niisiis peamiselt koordineerimises ja juhtgrupi tekkimises, samuti koostöös partneritega – nii oma liikmesorganisatsioonidega kui väljapoole – ning projekti raames astus VATEKisse ka uusi liikmeid. Seega ühe positiivse aspektina võib esile tuua, et VATEKisse tahavad organisatsioonid ise kuuluda, see on kujunenud prestiižseks. Strateegia koostamisega sai VATEKist ka väljapoole tutvustada, samuti võimaldas maakondlike ürituste ja näiteks messide kommunikatsioon ka VATEK-i kohta infot jagada. Selline tuntuse kasv on VATEK-ile kindlasti abiks ka edaspidiste eesmärkide saavutamisel. Selleks, et seda tugevust mitte kaotada, soovitab projektijuht edaspidi kavandada VATEK-i kohta ka täiesti eraldi tutvustuskampaniaid.

Nii VATEK-ile organisatsioonina kui valdkonnale, mille eeskõnelejaks VATEK on, oli projekt kasulik. Projektijuht leiab, et projekti eelarve võimaldas saavutada kõik projektile seatud eesmärgid, luues aluse tõhusale ja jätkusuutlikule tegevusele. Võib küll oletada, et ilmselt oleks suurem osa tegevusi ka konkreetse projektita kunagi toimunud ja VATEK-i tegevused oleks tänu liikmete motivatsioonile kindlasti jätkunud, kuid tegevused oleks jäänud märksa tagasihoidlikumaks ja kindlasti oleks nii organisatsiooni toimivaks ehitamine kui konkreetsete tegevuste läbiviimine võtnud enam aega. Eriti strateegia kujunemisele aitas kaasa, et tegevusel oli projektijuht ja tähtaeg – see oleks võinud ilma rahastuseta pikemaks venida.

VÜFi rahastus oli seega üldiselt piisav projektile seatud eesmärkide jaoks, mida võib kindlasti seletada asjaoluga, et ERSII kui juhtorganisatsioonil on varasemast palju kogemusi erinevate projektide korraldamisega. Selle pinnalt on ERSI juba praeguseks edukalt taotlenud toetust teistelt rahastajatelt, mis aitab jätkata VÜF projektiga alustatud iga-aastaste messide traditsiooni. Riskina võib vaadelda seda, et esialgu oli alahinnatud pressi- ja kommunikatsioonivaldkonna spetsialisti oodatud panust. Tagantjärele võib öelda, et neid kulusid võinuks rohkem planeerida. Projektijuht leiab, et edaspidi võiks olla ka jätkuseminare teiste sarnaste VÜF toetatud projektidega: lisaks alusseminarile võiks olla ühine kogemuste jagamisele suunatud lõpuseminar ja kavandatud ehk ka edasine koostöö ja infovahetus, kuna koos aidatakse saavutada mitmeid VÜFi sõnastatud eesmärgi.

3.3 Väikeprojektid ühenduse tegutsemisvõime tõstmiseks

3.3.1 MTÜ Pereprojekt, väikeprojekt „Kanisteraapia meetodi käivitamine Eestis puuetega laste rehabilitatsiooniks”

Kestus: 10 kuud (2013-2014)

a) Projekti kesksed tegevused

Projekti eesmärgiks oli pakkuda teadmisi ja praktilisi oskusi uue meetodi – kanisteraapia – kohta puuetega laste rehabilitatsiooniga tegelevatele inimestele ja organisatsioonidele. Projekti viisid läbi 4 organisatsiooni Ida-Virumaalt ja Harjumaalt. Kaasatud oli ka organisatsioonid Venemaalt ja Poolast, kes antud meetodi osas olid ekspertide rollis. Projekti sihtgrupiks olid puuetega lastega tegelevad inimesed, s.o nende vanemad, arstid, organisatsioonid. Selleks, et meetodit Eestis käivitada, külastati väljaõppe eesmärgil kaht meetodiga tegelevat keskust Poolas ja Venemaal. Eestis viidi läbi kaks seminari tulevastele kanisterapeutidele. Lisaks toimus teavitustöö meedias, tegutses ka teadlikkuse tõstmise nimel laiemas elanikkonnas. Projekti pikaajalisteks sihtideks püstitati uue meetodi käivitamise kõrval teadmiste pakkumine ühiskonnale puudega laste täiendavast rehabilitatsioonimeetodist, ning panustada kanisteraapia suhtes paindliku sotsiaalpoliitika väljatöötamisse, et saavutada teraapia tunnustamine riigi poolt nagu seda on teinud mitmed teised riigid.

VÜF-i väikeprojektide taotlusvoor sobis projekti juhtinud organisatsiooni jaoks seetõttu, et kuivõrd tegu oli riskantse ettevõtmisega – ei olnud teada, kas uus meetod leiab vastuvõttu –, oleks suuremas mahus eelarve puhul olnud ebaõnnestumise korral kahju märkimisväärne. Ka teiste riikide kogemus on olnud erinev ja edu ei olnud garanteeritud. Samas ei olnud kavandatud tegevustele ka suuremas mahus toetust vaja kui väikeprojektidele ette nähtud grant.

b) Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti lõpparuande ja projekti esindajaga tehtud intervjuu põhjal võib projekti pidada edukaks ning selle põhjendusena välja tuua järgmised aspektid: (1) projekt oli jätkusuutlik, läbi viidi ka teine etapp ehk jätkuprojekt kanisteraapia meetodi juurutamiseks; (2) huvi projekti raames läbi viidud meetodit tutvustavate seminaride vastu oli sedavõrd suur, et tuli piirata osalejate maksimumi (80 osalejat planeeritud 35 asemel, sh puuetega laste vanemad, eripedagoogid, logopeed, neuroloog, koerte omanikud jt); (3) tagasiside osalejatelt, sh tagasiside täidetud vormid seminaridelt, näitasid, et projekti käigus jagatud teadmisi ja oskusi kanisteraapia meetodi kohta peeti olulisteks ja praktiliselt vajalikeks.

Õnnestunuks võib eriti lugeda teadlikkuse suurendamist kanisteraapia meetodist, millega tutvusid nii puuetega lastega pered, tulevased kanisterapeutid, koerte omanikud, logopeedid, tegevusterapeutid, psühholoogid, elanikkond laiemalt, nagu ka projekti ellu viinud organisatsioonide liikmed. Plaanipäraselt läks korda luua tulevaste kanisterapeutide meeskond (15 liiget). Lisaks moodustati grupp (koerte omanikest) vabatahtlikest meetodi tulevaseks rakendamiseks, kes panustaks projekti järel kanisteraapia arendamisele Eestis. Grupp osales koolitusel Poolas ning 13 koera läbis Poolas ka esialgse hindamise kanisteraapia sobivuse osas.

Mis puudutab organisatsiooni ehk MTÜ Pereprojekti enda arengusse tänu projektile, siis võib projekti eestvedajaga läbi viidud intervjuu ning aruannete põhjal tuua välja koostöökogemuste ja -oskuste arendamise, kuna organisatsioon oli seni vähe koostööd teiste vabaühendustega, ning üldse mitte rahvusvahelist koostööd. Organisatsiooni liikmed said juurde teadmisi ja oskusi uue meetodi

osas, mis varem neil puudusid. Seeläbi tekkis uue teenuse professionaalse pakkumise valmidus ning projekti esindaja sõnul olid projektis osalenud puuetega laste vanemad ning lastega tegelevad organisatsioonid (erikoolid, erilasteaiad, raamatukogu) huvitatud edasisest koostööst projekti läbi viinud vabaühendustega. See on projekti otsene tulemus, kuna sellega kasvas MTÜ Pereprojekti usaldusväärsus nii vastava teenuse pakkujana tulevaste kasusaajate silmis (puudega lapsed, nende vanemad) kui edaspidiste potentsiaalsete koostööpartnerina teiste vabaühenduste silmis (sh projekti partnerid).

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

MTÜ Pereprojekt partnerid olid MTÜ Ida-Virumaa Koerasõprade klubi, MTÜ Abikoerte keskus ja MTÜ Viimsi Invaühing. Neist MTÜ Pereprojekti (tegutseb Ida-Virumaal) ja MTÜ Viimsi Invaühingu tegevus on puudutanud puuetega lapsi. MTÜ Ida-Virumaa Koerasõprade klubi ning MTÜ Abikoerte keskus aga on olnud seotud koerte ja nende treenimisega. Seega organisatsioonide pädevused olid kanisteraapia meetodi juurutamisel vastastikku täiendavad, sünergiat loovad.

Koostöö projekti partnerite vahel oli edukas. Positiivne oli see, et tegevus uue meetodi juurutamisel hõlmas nii vene kui eesti töökeelega organisatsioone ning tõi kokku vabaühendused erinevatest Eesti regioonidest. Koostöö edukust näitab selle jätkumine (jätkuprojekti kavandamine). Muuhulgas on positiivne rahvusvaheliste kontaktide loomine ja rahvusvahelise koostöö õnnestumine, eriti arvestades, et varem sellised kogemused projekti eestvedajal (MTÜ Pereprojekt) puudusid. Tähtis on ka erinevate sektorite vaheliste kontaktide tekkimine (vabaühendused, arstid, erikoolid jt) ja tugev potentsiaal tulevasteks sidemeteks.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projektiga valmistati ette pind edasisteks tegevusteks, omandati teadmisi ja oskusi, kuid selle käigus puuetega lapsed veel abi ei saanud. Jätkuprojekt, mis on tänaseks samuti edukalt ellu viidud, tegi algust praktilise kanisteraapiaga Eestis. Jätkuprojekti meeskond moodustati esimese etapi läbivijjate baasil, seega koostöö oli jätkusuutlik. Projekti lõpparuanne toob välja, et tegevuste jätkusuutlikkust näitas nii nõudlus teenuse järele, teenuse osutajate olemasolu, kui teenuse osutamiseks vajalikud kohad ning vajalikud teadmised.

Projekti pikemaajalisem eesmärk oli panustada ühiskondlike hoiakute muutumisse seoses kanisteraapia meetodiga. See hõlmas projekti eestvedaja sõnul lisaks seda, et ühiskonnas suureneks huvi annetada teraapia arendamiseks ning tekiks suurem austus koerte vastu. Sel eesmärgil jagati projekti raames laiemale publikule videomaterjale kanisteraapia kohta. Ühtlasi oli projekti sihiks, et riik ametlikult tunnustab kanisteraapiat nagu mitmed teised riigid. Nende muutuste osas on projekti läbivijjad optimistlikud ning leiavad, et projekt panustas nende tulevaste teostumisse.

Samas väljakutseks on olnud, et kuigi huvi meetodi vastu on suur, pole olnud kerge leida tegijaid, kes reaalselt seda rakendaksid. Mõne vabatahtliku puhul on juhtunud, et tegevust ei võeta kui vabatahtliku panust, vaid kui võimalust raha teenida. Probleeme on olnud ka arstide motiveerimisega, kelle huvi oli algselt oodatust väiksem. Täna, kui meetodi juurutamine on üle võtnud teine organisatsioon, on küll arstide huvi kasvanud, kuid nii vabatahtlike kui arstide motivatsiooni küsimus jääb püsima.

Üldisem risk on seotud organisatsiooni arenguga ehk kuidas väikestes ühendustes nagu MTÜ Pereprojekt on tagatud uute oskuste ja pädevuste püsimine. MTÜ Pereprojekt hetkel teemaga otseselt ei tegele. Uue meetodi edendamist veab eest teine organisatsioon, kes tegutseb Harjumaal, Ida-Virumaa partnerid panustavad vähem. Kuid säilinud on kontaktid ja info liigub. Siiski on pikemas perspektiiviks riskiks, kui hästi on tagatud tekkinud kogemuste, suutlikkuste ja teadmiste säilimine projekti juhtinud organisatsioonis endas.

3.3.2 SA Poliitikauringute Keskus Praxis, väikeprojekt „Andmete visualiseerimise oskuste arendamine“

Kestus: 9 kuud (märts 2014 - detsember 2014)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti eesmärk oli nii Praxise meeskonnas kui vabaühenduste seas arendada andmete visualiseerimise ja esitamise võimekust ning kasutamist, et saavutada oma töös suurem mõju. Et suurendada mõttekoja analüütikute ja vabaühenduste oskusi ja kogemusi kasutada oma tööde kommunikeerimiseks ja esitamiseks visuaalseid lahendusi, planeeriti projekti abil vabasektori inimesed kokku viia teiste valdkondade spetsialistidega.

Projekti keskseteks tegevusteks oli koolitusmaterjalide väljatöötamine, koolituste ja töötubade läbiviimine. Koostöös ühe tuntud Eesti loovdisaineriga korraldati Praxise analüütikutele koolitus, toimus seminar andmetest ja nende visualiseerimisest. Ekspertide ja Eesti Kunstiakadeemia graafilise disaini tudengite kaasabil viidi aktiivõppe meetodil vabaühendustele läbi õpitoad, et arendada andmete visualiseerimise praktilisi oskusi. Praxis pani ühtlasi kokku koolitusmooduli, mille alusel edaspidi arendada teiste organisatsioonide, sh vabaühenduste võimekust pakkuda oma tegevuse ja tulemuste kohta sihtrühmadele suunatud visuaalselt esitatud infot.

VÜF-ist taotles Praxis projektile toetust seetõttu, et programmi poolt rahastatavate teemade alla sobis tegevusvõimekuse tõstmise, täpsemalt kommunikatsioonioskuste arendamine hästi. Praxise eesmärk oli, et analüütikud oskaks oma tulemusi mõjusamalt esitada, andmetest sisu paremini esile tuua, kui see õnnestub kirjutatud teksti puhul. Seetõttu oli oluline ka see, et projekti kaudu sai proovida luua püsivamat koostööd mõttekoja analüütikute ja valdkondlike spetsialistide vahel (EKA õppejõud ja tudengid).

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projektis osales lisaks Praxise enda meeskonnale 9 vabaühendust väga erinevatelt tegevusaladelt (vt punkt c). Projektis lõi kaasa 15 Eesti Kunstiakadeemia graafilise disaini tudengit. Vabaühendused valiti välja konkursiga, vastavalt idee läbimõeldusele ja sobivusele, mida ühendus tahtis visualiseerida. Konkurss oli tihe, osaleda said umbes pooled tahtjatest. Eksperte ehk koolitajaid oli kokku 3. Toimus kaks pikemat kohtumist kahel eri päeval, millest esimesel eksperdid rääkisid, mida nad teevad ja kuidas seda teha (disaini loomine, sõnumi väljendamine), teisel korral aga pandi ühendused kokku disaineritega (tudengitega), mille käigus ühendus õppis, kuidas oma sõnumit väljendada. Selle käigus töötasid kaheliikmelised meeskonnad (kodutööna) välja infograafika, iseloomustamaks mõnd probleemistikku, ühenduse mõju või tegevust. Nii ühendused kui tudengid said paremini teadlikuks, et kujundus ise ei ole kõige olulisem. Ei piisa ainult heast ideest ega „joonistusoskusest“. On vaja ideed, sõnumit, mis oluline teistele, ning see visuaalselt mõjusaks teha. Tagasiside osalejatelt oli väga positiivne, kuigi esimese, nõ teoreetilise kohtumise osas oleksid ühendused tahtnud ühe päeva asemel õpetust saada pigem kahe päeva jooksul. Seega tunnustati vajadust süvendada enda kontseptuaalset mõtlemist ja strateegilist planeerimist.

Praxise hinnangul on mõttekojas kasvanud võimekus töötada välja mõjusaid visuaale, infograafikuid, kasutada andmete esitluseks uudseid viise, ning seeläbi kõnetada täpsemalt sihtrühma ja olla mõjukas poliitikakujundamise tsüklis. Tänu projektile on Praxise analüütikutel suurem motivatsioon ja võimekus oma töid esitada visuaalsel ja laiemale avalikkusele atraktiivsel viisil. Teiseks on tekkinud suurem julgus visualiseerimist projektidesse sisse tellida. Varem seda ei osatud planeerimisel tähtsustada ega mõista, et oma sõnumi visualiseerimine on ajamahukas töö. Lisaks on otseselt tänu projektile tekkinud uued kontaktid, sh EKA tudengitega.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekt oli näiteks edukast erinevate sektorite ja erinevas valdkonnas tegutsevate organisatsioonide koostööst ning uuelaadse õpitoa ja koolituse formaadi väljatöötamisest. Projektis osales projekti partnerina Eesti Kunstiakadeemia. Organisatsioonideks, kes vabauhenduste seast projektis osalesid, olid Sihtasutus Eesti Antidoping, Heateo SA, E-riigi Akadeemia, SA Säästva Eesti Instituut, MTÜ Linnalabor, MTÜ Loovusait, Eesti Siseaudiitorite Ühing, Külaliikumine Kodukant, Eesti Sulgpalliliit, MTÜ Volgamaa, Eesti Reumaliit, Teeme Ära!, Juhkentali Selts, BTW Estonia MTÜ ja EMSL.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Praxis on jätkanud saadud teadmiste kasutamist, s.o analüüside tulemuste kasutuse ja mõistetavuse suurendamiseks infograafikute koostamist. Tulemusi on mõttekoda saanud projekti järgselt kasutada oma tööde presenteerimisel, veebilehel, blogis jm. Praxis töötas projekti raames ühtlasi välja uue koolitusprogrammi, mida organisatsioon saab edaspidi korduvalt läbi viia, et nii enda analüütikute kui ka teiste vabauhenduste visualiseerimise võimekust tõsta. Osalenud vabauhendused said samuti kogemuse sellest, milline näeb välja disainiprojekt, kuidas püstitada oma visualiseeringule eesmärk, koguda andmeid, sünteesida ning rääkida oma lugu ja sellega olla mõjukam oma tegevuses.

Projektiga seotud riskid olid pigem ühekordsed, seotud konkreetsete tegevustega. Näiteks osalejate tase õpitubades oli erinev, s.t erinev oli ettevalmistus oma idee osas. Oli neid, kes hakkasid alles kohapeal mõtlema, milline on nende sõnum, mida organisatsioonina edastada, ent õpitoad õnnestusid ning tagasiside neile oli hea. Lisaks kardeti projekti alguses seoses tudengite õppetöö ajagraafiku ja intensiivsusega nende motivatsiooni püsimise pärast projektis lõpuni kaasa lüüa. Ka selles osas risk ei realiseerunud.

Projektist, mis oli olemuselt kommunikatsioonivõimekuse tõstmise projekt, sai seega esiteks kasu projekti juhtiv organisatsioon. Praxises meeskonnas on välja kujunenud teadlikkus, et kaasajastada tuleb tulemuste esitlust, et see, mida organisatsioon teeb, oleks tõhusam. Suund sellele algas Praxises tegelikult enne projekti ning on jätkunud pärast seda ka muudes algatustes. (Näiteks Valimiste Valvurid, minuraha.ee jt.) Projekti elluviija usub, et tänu neile kompetentsidele on suurenenud mõttekoja tööde kasutatavus sihtrühmade seas, sh vabauhenduste poolt. Teiseks said kasu vabauhendused, kes projekti käigus omandasid andmete visualiseerimise oskusi, mida nad oma töös kasutavad. Lisaks jagati projekti ajal ja järel mõttekoja poolt selle tulemusi ja teavet laiemalt, sh kodanikuühiskonna väljaannete ja sotsiaalmeedia kaudu. Seega ei piirdunud ühekordsete tegevustega. Jätkutegevustena on Praxis omandatud oskuste ja teadmiste levikut jätkanud. Muuhulgas on Praxis neid teadmisi kasutanud avaliku sektori ametnike koolituses.

3.3.3 MTÜ Linnalabor, väikeprojekt „Lasnamäe idee – paneelamupiirkondade elanike aktiveerimine“

Kestus: kuus kuud (märts 2014 – august 2014)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti „Lasnamäe idee – paneelamupiirkondade elanike aktiveerimine“ (lühidalt Lasnaidee) peamiseks eesmärgiks oli luua inimeste ja vabäühenduste võrgustik, et inspireerida Lasnamäe elanikke oma elukeskkonda parandama ja töötada välja Lasnamäe elanike aktiveerimise plaan. Projekti sooviti raames tõsta ka avalikkuse teadlikkust Lasnamäe elu-olust, kajastades võrgustikus osalejate kogemusi ja muljeid. Projekti kaudseks eesmärgiks oli panustada eesti- ja venekeelsete elanike vahelisse dialoogi läbi kogukonna ja elukeskkonna teemade. Projekti viis läbi MTÜ Linnalabor koostöös lõimumist edendavat koalitsiooni vedava MTÜ-ga Kontakt.

Projekt oli oluline ja ka uuenduslik võrreldes mujal toimunud kogukondi puudutavate projektidega. Projekti esindaja sõnul seisnes projekti uuenduslikkus ennekõike selles, et Lasnamäe on võrreldes teiste linnaosadega natuke teistsugune, mentaliteet veidi erinev kogukonna ja selle arendamise suhtes kui seda on näiteks elanikel puitasumites. Seetõttu projektis oli vaja nii ise õppida kui teisi õpetada. Projekti keskseteks tegevusteks olid erinevate osapoolte koondamine võrgustikku, töötubade korraldamine, ruumilised aktsioonid koostöös teiste vabäühendustega ning nende tegevuste kajastamine meedias (sh sotsiaalmeedias) nii eesti, vene kui inglise keeles.

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti läbiviija peab projekti õnnestunuks ennekõike seetõttu, et see tõi kokku organisatsioonid ja inividid, kellel seni pole ühiseid tegevusi olnud. Lasnamäe linnaosa elanikel on ühised eesmärgid, kuid nad ei ole käinud üksteisega läbi, erinevalt mitmetest teistest linnaosadest, mille asumiseltsides on tegutsemas vanad tutvusringkonnad. Ennekõike on lasnamäelastel puudunud koostööskustest, sest koostöötahe on olnud olemas. Projekt oli oluline panustaja koostööskuste suurendamiseks ja kogukonna loomiseks. Projekti raames liideti eri emakeelega linnaosa elanikke, sh noori projekti kogukonnaarendamise tegevustes. Projekt andis panuse kogukonna ühendamisse, seda läbi praktika, uute tegutsemisvormidega, mitte „elukauge lähenemisega“.

Projekti jooksul said muidu passiivsed elanikud rohkem tegutsemisjulgest, -kogemust ja -tahet, et ise oma kodukohas midagi muuta. Kaasati esmakordseid vabatahtlikke. Lasnaidee üritustesse panustasid aktiivselt lasnamäelased või Lasnamäe fännid, kes polnud varem seda laadi algatustega kokku puutunud (ca 20 esmakordset vabatahtlikku). Ellu viidud üritustest võib edukatena esile tõsta Lasnapiknikut, kus osales hinnanguliselt 300 inimest, ning Kotka kaupluse trepi värvimise aktsiooni LasnaVärvid, millest võttis osa üle 60 kohaliku elaniku, lisaks Lasnaidee võrgustiku liikmed. Projekti erinevatel etappidel kaasati tegevustesse kohalikke elanikke, mille tulemusel moodustus võrgustik Lasnamäe aktiivsetest elanikest, kes tunnevad huvi ja soovivad panustada oma elukeskkonna parendamisse ja mitmekesistamisse ka pärast projekti ametlikku lõppu. Võrgustiku põhiline suhtlusplatvorm on olnud Facebooki grupp, kuhu kuulus projekti lõpuks 56 inimest, kellest aktiivseid liikmeid oli umbes 25.²¹ Lasnaidee võrgustik samas projekti järgselt pidevalt kasvas.

Projekti käigus oli oluline roll kommunikatsioonitegevustel. Ilmus üle 20 erineva pressiteate, artikli, raadiosaate ja telereportaazi, mis käsitlesid Lasnamäe negatiivse kuvandi muutumist, vene- ja eestikeelsete elanike koostöövõimekuse tulemuslikkust ja kodanikuaktiivsust Lasnamäel. Tegu on olnud avalikkuses silma paistva projektiga, eriti noorte seas. Tänu rohkele meediakajastusele suurenes avalikkuse teadlikkus Lasnamäe eluolust ja linnaosa positiivsetest külgedest ning seeläbi

²¹ <https://www.facebook.com/lasnaidee>

murti ka kehtivaid stereotüüpe.

MTÜ Linnalabori kui organisatsiooni jaoks oli Lasnaidee esimeseks projektiks, milles tehti tihedat koostööd venekeelse kogukonnaga. Projekt andis võimaluse organisatsiooni pädevuste laiendamiseks ka venekeelsesse tegutsemisruumi. Projekti esindaja hinnangul kasvas oluliselt organisatsiooni võimekus tunda venekeelse linnaelaniku vajadusi ning kaasata ja koostöösse hõlmata nii eesti- ja venekeelsed elanikud kui vabauhendused.

Eri koostööalgatuste ja teavitustegevuste kaudu tõusis avalikkuse teadlikkus Linnalabori tegevusest ning suutlikkuses. Näiteks toob projekti esindaja intervjuus välja, et venekeelsed ühendused on nende organisatsiooni poole pöördunud küsimustega, mis peaksid olema pigem Maakondlike Arenduskeskuste (MAK-ide) pädevuses, kelle roll on aidata alustavaid vabauhendusi. Projekti jooksul loodi mitmeid uusi tutvusi ja pandi alus tulevasele koostööle erinevate organisatsioonidega ja ekspertidega nii era- kui ka avalikust sektorist. Tänu omandatud kogemustele on Linnalabor suutlikum edendama kogukondlikkuse teemat Eestis ja mujal. Paranenud on ka organisatsiooni võime poliitikutega koostööd teha, mida näitas projekti jooksul tulemuslikumaks muutunud suhtlemine linnaosavalitsusega.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekti aitasid ellu viia järgmised organisatsioonid: MTÜ Kontakt, projekti partner, kes tegeleb venekeelse ja eestikeelse kogukonna lähendamisega; Noorteühing Avatud Vabariik, mis tegeleb noorte kaasamisega ühiskondlikku ellu ja lõimumisega; Eesti Skautide Ühingu Lasnamäe kohalik Lipkond „Siil“, kes olid vabatahtlikud Lasnapikniku ürituse ajal; ning MTÜ Improgrupp Jaa!, mis on iseseisev teatriühendus. Lisaks tehti koostööd Lasnamäe Linnaosa Valitsusega (konkreetselt linnamajanduse osakonnaga). Samuti olid koostööpartneriteks OÜ Marineal (Kotka kaupluse haldaja), korteriühendus KÜ Kärberi 48/50, Kärberi 47, Pae 60 ja Paekaare 62, ning Soome Instituut, kes oli linnakunsti sündmuse „Suur-Lasnamäe“ korraldaja.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekti peamiseks tugevuseks tuleb pidada asjaolu, et selle tulemusena moodustus võrgustik Lasnamäe aktiivsetest kohalikest elanikest, kes tunnevad huvi ja soovivad edasi panustada oma elukeskkonna parendamise ja mitmekesistamise. Paika on pandud jätkutegevuste programm ning plaanis on otsida uusi lisatoetusi muudest rahastusfondidest, erasektori sponsoritelt, Hooandja vahendusel jne. Kuna projekti elluviija on väike organisatsioon, siis ühe riskina võib tuua teadmiste jätkusuutlikkuse organisatsioonis. Projekti tulemusena tekkis uus organisatsioon, mis igapäevaselt just selle projekti tegevusi edasi viib – MTÜ Lasnaidee, mis ütleb oma kodulehel, et MTÜ Lasnaidee sai hoogu tänu VÜF-i rahastatud MTÜ Linnalabori projektile.²² Samas Linnalabor ja MTÜ Kontakt jäävad projekti lõpparuande kinnitusel vajaduse korral soovitajate ja nõustajate rolli. Mõlemast organisatsioonist jätkas projekti järel üks liige kohaliku aktivistina võrgustikus tegutsemist. Projekti eestvedajad on lisaks projekti järgselt omandatud oskusi ja teadmisi ka mujale viinud (sh Eestist väljapoole).

²² Vt MTÜ Lasnaidee kodulehekülge <http://lasnaidee.ee/>

3.3.4 Heateo Sihtasutus, väikeprojekt „Sotsiaalse innovatsiooni tööriistakast“

Kestus: kaheksa kuud (aprill 2015 – november 2015)

a)Projekti kesksed tegevused

Projekti keskseks eesmärgiks oli luua vabaühenduste organisatsiooni innovatsiooni võimekuse hindamiseks ja arendamiseks ning uute algatuste väljatöötamiseks, käivitamiseks ja arendamiseks tööriistad, mida saavad kasutada ka kogukonnad oma probleemide lahendamisel ja lahenduste väljatöötamisel (sh kogukonna teenuste arendamisel). Projekti põhipartneriks oli Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV).

Projekti lõpuks nähti ette et on tõusnud Heateo SA ja SEV-i enese innovatsiooni võimekus (projekt nägi ette, et tööriistu katsetatakse nende meeskondade peal), kui ka teadmised ja oskused, kuidas teiste vabaühenduste innovatsioonivõimekust hinnata ja arendada. St eesmärkideks oli nii projekti läbi viivate organisatsioonide tegevusvõimekuse kasv (oskused ja teadmised innovatsioonivõimekuse hindamisel ja arendamisel), tööriistade valmimine vabaühenduste innovatsioonivõimekuse hindamiseks ja arendamiseks, vähemalt 14 vabaühendusel kogemuse ja oskuste tekkimine tööriistu kasutada, ning vabaühenduste rahastajate teadlikkuse teke, mil moel vabaühenduste sotsiaalse innovatsiooni (SI) võimekust hinnata ja toetada. Laiemaks sihiks oli tõsta projektiga ühelt poolt vabaühenduste tegutsemisvõimekust ja professionaalsust. Teiselt poolt aga arendada tegutsemiskeskonda, sh kaasata vabakonna tegemistesse uusi teadmisi ja oskusi (disaineri, Tartu Ülikooli teadurite, maailmapraktikate ja Eesti praktikate näol), tekitada uue omatuluteenimise võimalusi ja toetada üksteiselt õppimise ja kogemuste vahetamist.

Projekti eesmärkide saavutamiseks planeeriti järgmised tegevused: 1) erinevate olemasolevate tööriistade ja praktikate analüüsimine ja sünteesimine; 2)uute tööriistade väljatöötamine, kujundamine ja katsetamine; 3) tööriistade komplekteerimine koos juhistega ühtseks tervikuks; ning 4) tööriistade levitamine ning vastava koolituse läbiviimine.

Projekti jooksul kaardistati, analüüsiti, kohandati, täiustati olemasolevaid tööriistu. Toimus teenusedisaini, sotsiaalse disaini, inimkeskse disaini, konkursside, inkubaatorite jmt töömeetodite kaardistamine ning komplekteerimine. Osaleti teenusedisaini töötubades. Analüüsist lähtuvalt täiustati, kohandati väljalatitud tööriistu. Paralleelselt sotsiaalse innovatsiooni tööriistade katsekoolituse analüüsimisega ning meetodi ja lähenemise täiendamisega alustati tööriistade katsekoolituse teavitusega.

b)Hinnangud projekti tulemuslikkusele ja (potentsiaalsele) mõjule organisatsiooni võimekuste arengus

Projekti tulemusena valmis vabaühendustele 19 tööriista (13 sotsiaalsete praktikate ja 6 sotsiaalse innovatsiooni tööriista) ehk praktilist töövahendit koos juhistega, mis aitavad meeskondadel tulemuslikult organisatsiooni sotsiaalse innovatsiooni võimekust hinnata, seda arendada ning töötada välja, käivitada ja arendada sotsiaalselt innovaatilisi lahendusi. Toimus kolm SI tööriistade kasutusoskuste koolitust. Valmis 13 sotsiaalsete praktikate tööpõhja koos juhistega, mida katsetati ning täiendati, sh vaatas disainer tööpõhjad üle koos Tartu Ülikooli sotsiaalse innovatsiooni ning sotsiaalsete praktikate uurimusrühma liikmetega.

Tööriistu ning koolitusformaati testiti katsekoolitustel Heateo SA ning Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku kolme meeskonna peal: Heateo SA meeskonnas oli fookuses strateegilise filantroopia nõustamisteenus; SEV1 meeskonnas mõjuhindamise portaal; SEV2 meeskonnas olid fookuses tugiteenused Töötukassale. Vahepealsel ajal tegid meeskonnad kodutöid, sh intervjuerisid oma

teenuste kliente, testisid väärtuspakkumisi jmt.

Koolitusel osalejatel saadi tagasisidet nii koolitajatele kui ka meetodile. Heateo SA ning SEV-i koolitusel osalenud vabähendused oskavad projekti tulemusena välja töötatud tööriistu kasutada. Tööriistade väljatöötamise ja katsetamise tulemusena on tõusnud Heateo SA ja SEV-i meeskondade innovatsioonivõimekus ning oskused. Kasvanud on Heateo SA teadmised, kuidas vabähenduste innovatsioonivõimekust hinnata ja arendada ning kuidas uusi algatusi kavandada, käivitada ning kasvatada. Tõusis kompetentsus, professionaalsus ja tunnus. Suurenes organisatsiooni koostöövõimekus ning paranes suutlikkus oma strateegilisi eesmärke täita.

c) Koostöökogemused projekti elluviimisel

Projekti põhipartner oli Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. Lisaks tehti koostööd järgmiste organisatsioonidega: Tartu Ülikooli sotsiaalse innovatsiooni ja sotsiaalsete praktikate uurimisrühm, 2015. aasta sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammi 12 vabähendust, tööriistade kasutusoskuste koolitusel osalenud vabähendused (MTÜ Mondo, Ida-Harjumaa Invaühing MTÜ, Saunja Loodushariduskeskus, MTÜ Pagula ja MTÜ Tagasi Kooli), KÜSK, SI võrgustiku kohtumise osalenud organisatsioonid (Disainikeskus, KÜSK, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Sotsiaalministeerium, Praxis ning TTÜ Ragnar Nurkse innovatsiooni ja valitsemise instituut. Seega koostöövõrgustikku olid kaasatud erinevad sektorid, osalesid vabähendused, teadlased, disainerid, riigiasutused. Projekti läbiviija hinnangul oli koostöö nii SEV-i kui teiste partneritega edukas.

d) Peamised tugevused (jätkusuutlikkus), võimalikud riskid

Projekt tõstis nii seda teostanud organisatsioonide tegevusvõimekust, kui tegeles uute meetodite (tööriistad), teadmiste ja oskuste levitamisega teiste vabähenduste seas, tehes seda osaliselt mentorluse kaudu. Projektiga panustati vabähenduste tegevuskeskkonna arengusse, sh rahastajate teadlikkuse suurendamise selles, kuidas sotsiaalse innovatsiooni võimekust vabähendustel hinnata ja selle arendamist toetada. Seega projekti mõju on püsivam. Koostöökontaktid, mis tänu VÜF-ile tekkisid nii vabähendustele erinevate sektorite vahel andsid projekti elluviijate hinnangul aluse edasisele koostööle. Koolitatud meeskondadel on oskused ka edaspidi neid tööriistu kasutada. Tööriistad on olnud projekti järgselt avalikult üleval projekti läbi viinud organisatsioonide kodulehtedel koos juhistega. Tööriistad on olnud projekti järgselt kasutusel, nt 2015. a sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammis ning 2016. a. sotsiaalse innovatsiooni ja ettevõtluse arenguprogrammis. Projekti liikmete hulgast on välja kasvanud Eesti vastava valdkonna tuntud eksperdid, kes on sellel teemal teinud koostööd ka avaliku võimuga peale projekti lõppu.

4. Projektide tulemuslikkus ja (potentsiaalne) mõju organisatsioonide võimekuste arengule, koostöökogemused

Käesolev peatükk võtab kokku valimisse kuulunud projektide tulemuslikkust ja (oodatavat) mõju puudutavad järeldused, mis põhinevad ühelt poolt juhtumianalüüsidel, teiselt poolt hinnangutel, mille VÜF-i toetusel ellu viidud projektide suhtes intervjuudes andsid projekte läbi viinud organisatsioonide esindajad (valimisse kuulunud projektide läbiviijad) ning eksperdid.

4.1 Suurprojektid ja võrgustikuprojektid

VÜF-i raames suur- ja võrgustikuprojekte ellu viinud organisatsioonid on olnud analoogiliste tegevustega enamasti varem mingil määral tuttavad, kuid saanud VÜF-i toetuse abil nendega põhjalikumalt tegeleda, konkreetsetesse teemasse **süveneda**. Näiteks pühenduda teatud huvikaitsetegevusele või teatud gruppide võimestamisele, tuua see fookusesse nii ühenduse sees kui ka avalikus kuvandis. Seega mitte üksnes tõsta enda võimekust organisatsioonina, vaid realselt tegeleda vastava teemaga. Teisisõnu, edukad on oldud väljapoole suunatud tegevustes. Intervjueeritud ekspertide hinnangul on üle ootuste edukad olnud **mentorlusega** tegelenud projektid, sh *pre-defined* projekt (mainitud 1. ja 3. ptk-is). See osutab vajadusele vabaihenduste tegutsemisvõime arendamisele orienteeritud mentorprogrammidega jätkata.

Oluline kaal on olnud väljapoole suunatud tegevuste puhul **innovaatilistel** ettevõtmistel. Suur- ja võrgustikuprojektide raames on edukalt katsetatud ja juurutatud uusi lahendusi, koolitusviise, meetodikaid. On edendatud valdkondlike teadmiste levikut ja uute teadmiste saamist, tehtud analüüse ja prognoose. On tekkinud vastavad koolitusmaterjalid, läbi viidud koolitused.

Hästi on õnnestunud suur- ja eriti võrgustikuprojektide **koostööd** puudutavad tegevused. Suuremas mahus ühised tegevused on võimaldanud indiviididel ja organisatsioonidel üksteiselt õppida ning tugevdada olemasolevaid koostöösuhteid, tekkinud on paremad teadmised ja suurem usaldus partnerite suhtes. Seetõttu tekkis mitteformaalseid võrgustikke ka nende suurprojektide puhul, kus võrgustikutegevust polnudki üldse kavandatud. Väga oluline tulemus on, et on õnnestunud koostööd tegema panna inimesed **erinevatest sektoritest** – vabaihendused avaliku sektoriga, erasektoriga, teadlastega jne. Samuti on jätkanud eri sektorites tegutsevad organisatsioonid projekti lõppedes omavahelist koostööd, mida projekti raames toimunud tegevusteta poleks toimunud, kuna nad varem reeglina ei ole puutunud omavahel kokku.

Mis puudutab eraldi **võrgustikuprojekte**, on selliste suuremahuliste ja pikemaajaliste projektide vajadusest Eesti kodanikuühiskonnas kodanikuühiskonna ekspertide seas palju räägitud – eeldatakse, et need tasakaalustavad väiksemate projektide elluviimisega seotud nn projektimajandust. Sellises ajalisel mahus, selliste toetussummade ja sellistele tegevustele ei ole Eestis toetusi vabaihendustele seni üldiselt antud, pigem on olnud üksikud otsetoetused.

Võrgustikuprojektid andsid väga olulise panuse **teadlikkuse** tõstmiseks avalikkuses oma valdkonnas toimuvast, selle probleemidest. Teadlikkuse tõstmisega tegelesid rohkem või vähem muidugi ka paljud võrgustiku loomise ja tugevdamise aspektiga mitte tegelenud suurprojektid. Uuringus osalenud organisatsioonidest tegutses selle nimel näiteks Eesti LGBT Ühing. Kuid võrgustikud olid teadlikkuse suurendamisel üldiselt tõhusamad, teadlikkuse tõstmine oli neis projektides enamasti omaette eesmärk.

Võrgustikuprojektidel on **laiem mõju** kui teistel projektidel. Suurem kui tavalisel suurprojektidel või VP-del on nende puhul tõenäosus positiivsete kõrvalmõjude tekkeks, näiteks **planeerimata koostöösuhete** kujunemine. Näiteks on projektide tegevustes kaasa löönud osalejaid väljastpoolt võrgustikku. Siin mängib rolli see, et projekt toob kokku väga laia ringi erinevaid organisatsioone ja

indiviide, sihtgrupid on laiemad, tegevusi viiakse läbi erinevatel tasanditel, vastavalt tingimustele ka riigi erinevates regioonides, tegevused on mitmekesisemad ja need on avalikkuses rohkem nähtavad. Võrgustikuprojektide puhul, mida juhtisid väga kogunud organisatsioonid, võib välja tuua ka tegutsemisvõimekuse arengu aspekti. Näiteks VÜF-i toetatud võrgustikuprojekti läbiviimise kogemus tõstis **suurte projektide juhtimise** võimekust.

Üldiselt ollakse VÜFi tekkinud võrgustike **jätkusuutlikkuse**, st sisulise püsijäämise osas optimistlikud. Jätkusuutlikkuse keskseks küsimuseks on **püsiv rahastus**, eriti eestkoste projektide tegevuste puhul, kuna seal organisatsioonid suures osas sõltuvad välisest toetusest. Seetõttu on positiivne, et on võrgustikuprojekte, mille tegevuste mõnele komponendile on tekkinud avalik rahastus – on saadud teatud püsirahastus riigilt. Teisisõnu on suudetud saavutada avaliku võimu tugi, tõestada teema olulisust. See aitab kaasa tegevuste edasiminekul, koostöövõrgustiku püsimisele, isegi kui see toetus pole nii suur kui VÜF-i projektis, mis tegevused käivitas. Intervjuudes on avaldatud ka seisukohta, et võrgustikuprojektide puhul ongi vahendeid vaja just **käivitamiseks**, mitte käigushoidmiseks – viimane on juba projektiosaliste endi vastutus.

Samas jätkusuutlikkuse aspektist on riskiks juhtumid, kui võetakse võrgustikuprojekti liiga palju partnereid. Seda on välja toonud nii taotlusvoorude hindajad kui fondioperaatori eksperdid. Teisisõnu, osalisi ei ole sel juhul võetud mitte sisulise vajaduse tõttu, vaid **vormi** täiteks. See pole jätkusuutlik, sest puudub tegelik koostööhuvi ja motivatsioon. Ka lisab ülearu suur osalejate ring administratiivset koormust nii projekti läbiviijatele kui koordinaatoritele. Lisaks sõltub võrgustikuprojekti lõppemisel selle osalejate edasise koostöö püsimine suuresti konkreetsete inimeste **motiveeritusest**, mis omakorda oleneb ajaressurssidest ja rahalistest võimalustest.

4.2 Väikeprojektid

Väikeprojektide käigus on ennekõike palju katsetatud ja juurutatud uusi meetodeid, lahendusi erinevates valdkondades tegutsevate ühenduste või indiviidide jaoks. On loodud uusi koolitusi ja koolitusmaterjale. On testitud uusi koostööviise, kogukonna arendamise vorme, omandatud oskusi poliitikakujundamises efektiivsemalt osaleda. **Uued algatused, teenused, meetodid ja koolitused on olnud tulemuslikud**. Koolituste või uute meetodite tutvustamise vastu on osalejatel olnud piisavalt huvi. Samuti näitab nende algatuste edu see, et projektide järgselt on ellu viidud jätkuprojektid, nagu ka see, et tekkinud on uusi organisatsioone samalaadsete tegevuste jätkamiseks. On näiteid, et uus meetod või lahendus on tänu VÜF-i toetusele imporditud välismaalt, see Eestis juurutatud, hiljem aga on toimunud omakorda meetodi eksport muudesse riikidesse. Erinevalt suurema mastaabiga projektidest rõhutatakse väikeprojektide puhul ootuspäraselt rohkem, et projekti elluviimisel tekkinud pädevused, teadmised, kogemused on arendanud ühenduse **tegutsemisvõimekust**, selle liikmed ja juhte.

VÜF-i prioriteet tegutsemisvõimekuse tõstmise fookusteema raames oli uute inimeste, nende teadmiste, kogemuste ja toomine kolmanda sektori tegemistesse, sh vabatahtlike kaasamine ja sektoritevaheline koostöö. Juhtumianalüüside käigus VP-de elluviijatega tehtud intervjuudes **vabatahtlike** kaasamist **organisatsiooni arengu** seisukohast olulise tulemusena reeglina ei tähtsustata, olgugi et valimisse kuulunud VP-de lõpparuanded näitavad enamikus esmakordsete vabatahtlike kaasamist (kolm ühendust neljast kaasas). Samuti rõhutatakse valimisse kuulunud VP-de intervjuudes ja lõpparuannetes selgelt vähem organisatsiooni **juhtimisalase** ning pea üldse mitte **finantsalase** võimekuse kasvu. St ei tõusnud esile, et nende aspektide osas oleks organisatsioonides arenguhüpe toimunud. Kuigi käesoleva uuringu valimi puhul oli tegemist väga kogunud organisatsioonidega, mille tõttu neis aspektides suurt arengut tingimata ei saanud eeldada, pakuvad ka valimisse mittekuulunud väikeprojektide 2016. a. kevadeks laekunud mõjuhinnangud sama pildi

– juhtimisalase ja finantsalase suutlikkuse areng väikeprojekte ellu viinud organisatsioonides programmi tervikuna vaadeldes esile ei tõuse.

Nii nagu suur- ja võrgustikuprojektide puhul, on ka VP-de läbiviijatel tekkinud häid **koostöosuhteid** teiste vabauhenduste ning teiste sektoritega, kuigi kontaktid on olnud põgusamad ja ühised tegevused lühemaajalised. On üksteiselt õpitud, vahetatud uusi teadmisi, jagatud kogemusi. Eriti **sektoritevaheline koostöö** tõstetakse ühendustega tehtud intervjuudes ja projektide lõpparuannetes positiivsena esile. Näiteks mainitakse koostöökontakte teadlastega, psühholoogidega, arhitektidega, aga näiteks ka kunstivaldkonna institutsioonidega, kellega muidu kokku ei puututa. Sellised kontaktid on mingil kujul enamasti ka tänaseni säilinud (nt kas või valdkondliku info vahetamise näol), kuigi pole tekkinud nii tugevaid sidemeid nagu selliste kontaktide puhul suur- ja võrgustikuprojektides. Kuid 2012-2016 VÜF-i eesmärk tõhustada sektoritevahelist koostööd on VÜF-i väikeprojektide puhul suurel määral täitunud.

On ka väikeprojekte, mis selle lõppedes ja/või projekti tegevustest eraldi on organisatsioonile toonud **projektiväliselt** uusi kliente või indiviididest koostööpartnereid. VP-de läbiviijad mainivad korduvalt ka ühenduse **tuntuse** suurenemist tänu projekti käigus läbi viidud tegevustele. Samuti on nende **maine ja usaldusväärsus** paranenud tänu projekti tegevustele kogukonnas, avalikkuses, nagu ka teiste ühenduste seas. Maine tõusu märkisid positiivse projekti mõjuna ka suuremate projektide esindajad, kuid pigem toodi see välja väikeprojektide puhul.

Kriitika ning erimeelsused seoses väikeprojektide edukuse hindamisega avalduvad ekspertintervjuudes kahes põhilises aspektis. Esiteks väikeprojekti **mõju** pole reeglina sama kaalukas kui suurprojektil rääkimata võrgustikuprojekti mõjust nii organisatsioonile, valdkondlikult kui ühiskonnas laiemalt. Vähem on tegevusi, lühem on projekti kestus, uute teadmiste või meetodite omandamisest võtab osa vähem inimesi, projekti tegevused on ühekordsema loomuga, need on vähem nähtavad jne (sellel peatutakse ka allpool).²³ Teine, sellega osaliselt seotud kitsaskoht on väikeprojektide **jätkusuutlikkuse** küsimus, eriti mis puudutab inimressursi. Nimelt hakkab eriti väikeste organisatsioonide puhul silma, et tegevusi on ühendustel väga palju ja tegijatest puudus. Ka rahastajate vähenemine Eestis on sundinud peale suurema koormuse, inimesed peavad sama tööjõuga rohkem ära tegema.²⁴ Selles olukorras on suureks riskiks inimeste liikumine ühest organisatsioonist teise või ka teise sektorisse. Kuigi nii uuringu valimisse kuulunud suur- kui väikeprojektide puhul on näiteid selle kohta, et inimesed, sh projektide juhid, on ühendustest projekti elluviimise järel lahkunud, muudab nende lahkumine väikestest organisatsioonidest – just nende seas on palju VP-de elluviijaid –, projekti mõju organisatsiooni arengule minimaalseks. Inimeste liikumine mujale on seega peamiselt VP-de puhul üks põhiprobleeme. Sest võib väita, et vastasel juhul võiksid väikeprojektid, mis keskenduvad näiteks väikese ühenduse finantssuutlikkuse parandamisele – olgu sotsiaalse ettevõtluse arendamine, koostööprojektid erasektoriga –, olla jätkusuutlikkuselt suurematest ja suurte organisatsioonide poolt läbi viidud projektidest isegi edukamad.²⁵

²³ Seega näiteks juhul, kui uue meetodi kasutusele võtnud organisatsioonis tegeleb sellega vaid üks-kaks inimest, ning edasistes tegevustes meetodit ei kasutata, on projekti mõju paratamatult väiksem, kui suuremahuliste, rohkem inimesi kaasavate projektide puhul. Ka sinne uuring hõlmab selliseid näiteid VP-sid ellu viinud väikeste ühenduste kohta.

²⁴ Selle kohta, kuidas viimase kümnekonna aasta jooksul on rahastajate ring Eesti vabauhenduste puhul vähenenud vt Rikmann, E. et al (2014). Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2014. Tallinn: SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Tallinna Ülikool. Vt eriti lk 51-52. Kättesaadav: <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KUAK%2014%20raport.pdf>

²⁵ Et finantssuutlikkusele keskenduvad väikeprojektid võiksid potentsiaalselt olla kõige jätkusuutlikumad, võrreldes näiteks eestkosteprojektidega, mille tegevuste jätkumine sõltub enamasti organisatsioonivälisest rahastusest, seda märgib ka fondioperaatori 2015. a. aastaaruanne (AEF 2015, ptk 3).

4.3 Osalemine poliitikakujundamises

Poliitikakujundamises osalemise kontekstis on VÜF-i toetuste puhul oodatult silma paistnud ennekõike demokraatlike väärtuste edendamise ja eestkoste arendamise fookusteema projektid. Nende seas **teadlikkuse** ja **õigustega** seotud projektid, sh projektid, mille tähelepanu keskmeks olid **lapsed** ja **noored**, **puuetega** inimesed, **kodanikuhariduse** kultiveerimine, samuti Eesti LGBT Ühingu aktsioonid seoses kooseluseadusega, kui nimetada olulisi suundi uuringu valimisse kuulunud organisatsioonide projektide hulgast. Intervjuudes märgitakse olulistena ka valimisse mitte kuulunud noorte eestkosteprojekte, mis avalikkuses on eriti esile tõusnud – üheks korduvaks näiteks on algatused, mis andsid panuse valimisea alandamiseks kohalikel valimistel Eestis.

Juhtumianalüüsid ilmned ka **planeerimatud** positiivsed tulemused, mida projektid on poliitikakujundamist puudutavates tegevustes saavutanud. Näiteks komisjoni loomine ministeeriumis projektis edendatud eesmärkidega tegelemiseks. Samuti on VÜF-i toetatud võrgustikeprojektide raames panustatud valdkondlike arengukavade koostamise protsessidesse, kuhu on antud oma sisend (näiteks Domus Dorpatensis, ERSI ja vaimse tervise strateegia). Lisaks nõuab poliitikakujundamises osalemine ka koostööoskusi võimuga **kohalikul tasandil**. VÜF-i toetatud projektide läbiviijad on olnud suutlikud kujundama sisukat koostöö näiteks linnavõimuga Tallinnas. VÜF-i projektide seas on ette tulnud ka **vähem õnnestunud** üritusi poliitika mõjutada, kus tegevus pole toimunud planeeritult, on näiteid, kus koostöö ametnikega on formaalne, mitte sisuline. Kuid oluliseks peetakse nendegi, mitte nii õnnestunud katsete puhul seeläbi avalikkuses aset leidnud **diskussioone**.

Vabaühenduste vaheline **koostöö** on olnud määrava tähtsusega ka poliitikakujundamisse sekkumisel, sest koostöö vähesust vabaühenduste vahel on peetud oluliseks takistuseks poliitikakujundamisel osalemisel.²⁶ Eriti edukad on sellise koostöö arendamisel VÜF-i puhul olnud võrgustikuprojektid. Positiivsete näidetena mainitakse intervjuudes võrgustikuprojekte, mis avalikkuse teadlikkuse suurendamisega, poliitilise *lobby*-tööga ja poliitikute survestamisega on aidanud algatada valdkondlikke eelnõusid. Ühe sellisena nimetatakse Eesti Inimõiguste Keskuse eestvedamisel 2013. a. VÜF-i toel loodud Võrdse kohtlemise võrgustikku, mille eesmärgiks on olnud tegutseda võrdse kohtlemise nimel ja võidelda diskrimineerimise vastu. Võrgustik panustas muudatuste tegemisse Võrdse kohtlemise seaduses, samuti loodi Riigikogus selleteemaline toetusrühm. Võrgustik koondas laia ringi erinevaid huvigruppe ja nende katusorganisatsioone (noored, naised, puuetega inimesed, patsiendid, Eesti LGBT Ühing jt).

Mitmed eksperdid rõhutavad, et VÜF- programmi puhul on just poliitikakujundamist silmas pidades oluline toetuse **sõltumatus** avalikust võimust. Tänu sellele on võimalik puudustele lihtsamalt osutada, näiteks mingit valdkondlikku poliitikat kritiseerida, kartmata rahastuse pärast, erinevalt riigi toetusel tegutsemisest. Kui vabaühendused – ja kodanikualgatus laiemalt – pole sõltumatud, siis see nõrgendab kodanikuühiskonda. Tegutsedes avaliku võimu kontrolli all (sh rahastus) pole nende eesmärgid ja tegevused ühiskonnast endast orgaaniliselt välja kasvanud, ning nende püsimine sõltub läbisaamisest võimulolijatega. Seega sõltumatuse puudumisel ei täida kodanikuühendused (ega aktivistid) tegelikult oma funktsiooni olla vastukaaluks ja „valvekoeraks” avalikule võimule.

Nii valimisse kuulunud organisatsioonide kui ekspertide (eriti hindajate) intervjuudes tuuakse välja erinevaid kampaaniaid, konverentse, üritusi jm avalikke tegevusi, mida on läbi viinud VÜF-ist toetust saanud organisatsioonid. Need tegevused on olnud **nähtavad** ka neile ühendustele, kes pole konkreetsete projektidega otseselt seotud. Kahe esimese fookusteema, s.o demokraatlike väärtuste ja inimõiguste edendamise ning eestkoste arendamise fookusteema raames toetust saanud projektid,

²⁶ Vt näiteks EMSL-i küsitlust „Osalemine poliitikakujundamises: mis on vabaühendustel mureks”. Kättesaadav: http://ngo.ee/sites/default/files/Kokkuv%C3%B5te%20pol%20kuj%20voimekus.pptx_.pdf

mis avalikkuses ja poliitikaelus enam kõlapinda on leidnud, katsid programmis tervikuna olulisemalt laiemat küsimusteringi kui need, mida juhtumianalüüsid puudutasid – sh inimõigused, eelnevalt mainitud noorte poliitilised õigused (kohalike omavalitsuste valimistel valimisea alandamine), poliitika läbipaistvus, pagulastega seotud küsimused, mille puhul väljapaistev on olnud näiteks Eesti Inimõiguste Keskuse ning Eesti Pagulasabi töö. (Vt selle kohta ka ptk 6.1.)

4.4 Venekeelne suund

Raporti 1. peatükis loetleti VÜF-i programmi kesksete fookusteemade raames toetatavaid tegevusi, milles oluline koht oli venekeelset suunda puudutavad tegevused. Venekeelsete ühenduste tegutsemisvõime arendamise tähtsus on VÜF-i *Programme Proposal*-s eraldi välja toodud (ptk 11.3). Planeeriti jagada olulisemat VÜF-i kohta käivat infot ka vene keeles, korraldada venekeelseid infoseminare (sh Ida-Virumaa), teha koolitusi kodanikuühiskonna teemal laiemalt ning vähemusrühvaste ühenduste projektide eestvedajaid projektide rakendamise ajal toetada.

VÜF-i taotlusvoorudes ning hindamisel pandi vene töökeele ühenduste tegutsemisvõime arendamisele ja kaasamisele eraldi rõhku. Väikeprojektide taotlusvoorudes oodati kandideerima projekte – see toodi voorude infos eraldi välja –, mis tõstsid vähemusrühvaste vabaühenduste tegutsemisvõimet ja/või kaasasid neid.²⁷ Hindamisel võeti seda aspekti tegutsemisvõime (väikeprojektide) fookusteema taotlusvoorudes arvesse ning taotlused said vastavalt lisapunkte.

Eraldi kiidetakse intervjuudes fondioperaatori tööd venekeelse **kommunikatsiooni ja nõustamise** osas. Seda nii ekspertide, sh taotlusvoorude hindajate, kui ka organisatsioonide poolt – sh ka nende ühenduste poolt, kelle enda projektis kokkupuude vene töökeele ühendustega puudus. Üks VÜF-i koordinaatoritest andis vajadusel alati venekeelset personaalset nõu kas e-posti või telefoni teel. Taotlusvoorude kohta viidi kõrvuti eestikeelsete infoseminaridega Tallinnas ja Tartus läbi ka venekeelseid infoseminare (sh Narvas). Vene keeles nõustati ka neid ühendusi, kes toetusest ilma jäid. Konsultatsioonide käigus koolitati vene emakeelega taotlejaid ja projektijuhte selles, kuidas analüüsida tegutsemisvõimekusega seotud vajadusi organisatsioonis, kuidas leida partnereid, teha eelarvet, leida kaasfinantseeringut, aruandeid koostada jne.²⁸

Käesoleva uuringu valim sisaldas projekte, mis hõlmavad ka vähemusrühvaste ühenduste ja eestikeelsete ühenduste koostööd. Pööratakse tähelepanu venekeelse elanikkonna **kaasamisele** kodanikuühiskonda ning eesti- ja venekeelse elanikkonna ja ühenduste **koostööle** – näiteks võrgustikuprojekti raames, mille tegevustes (seminaridel) osalesid nii eesti kui vene õppekeele noored (MTÜ Lastekaitse Liit). Demokraatlike väärtuste fookusteema projektide juures tõuseb ka esile venekeelse elanikkonna **kodanikuhariduse** arendamise suund, sealhulgas teadlikkuse tõstmine oma õigustest vene emakeelega laste puhul. Kõiki nimetatud tegevusi (koostöö, noorte kodanikuharidus jne) peavad valimisse kuulunud projektide läbiviijad tulemuslikuks. Intervjuudes ekspertidega tuuakse eeskujuna venekeelsete vabaühenduste suunal tegutsemisel välja E-riigi Akadeemia SA projekt „Avatud Valitsemise Partnerlus kohalikes omavalitsustes”, mis oli orienteeritud läbipaistva ja kogukondi kaasava valitsemise arengule.

Ka projekti ellu viiva eestikeelse **organisatsiooni arengu** seisukohast on tegevused sel suunal olnud tegutsemisvõime ning eestkostesuutlikkuse suurenemisel olulised. Näiteks leitakse, et tänu VÜF-i projektile on ühendusel nüüd parem ülevaade, suuremad teadmised ja ekspertiis venekeelsest sihtrühmast. Ehk kasvanud on organisatsiooni valdkondlikud pädevused. Intervjuudes rõhutati teema olulisust sageli VÜF-i rolli puudutava laiema arutelu kontekstis. Eriti SP-de ja võrgustikuprojektide eestvedajatega läbi viidud intervjuudes rõhutatakse mitmekesisuse, tõrjutute ja

²⁷ <http://oef.org.ee/teoksil/norra/vaikeste-projektide-taotlusvoor-2014/>; AEF 2015, ptk 5.

²⁸ AEF 2015, ptk 5.

vähemuste kaasamise tähtsust, mille raames üheks oluliseks eesmärgiks peetakse venekeelse elanikkonna suuremat kaasamist Eesti kodanikuühiskonda.

VÜF-ist tervikuna sai toetust kokku 15 vene töökeelega vabaühendust **tegutsemisvõime** fookusteema ehk VP-de raames. Raporti 3. peatükis mainitud vabaühenduste arenguprogrammis (*pre-defined* projektis), mis samuti pühendus ühenduste tegutsemisvõime tõstmisele, osales lisaks eestikeelsetele organisatsioonidele 5 vene töökeelega vabaühendust.²⁹ **Koostöösuhteid** vene- ja eestikeelsete ühenduste vahel oli puhtalt indikaatorite tasandil programmi projektide seas üsna palju (vt ptk 6). Neis kajastuvad ka suur- ja võrgustikuprojektid, mis vähemuste organisatsioone kaasasid. Samas jääb see partnerlus tervikpilti vaadates mitmete ekspertide hinnangul sageli **formaalseks**. Samuti pole vaadeldaval VÜF-i perioodil suurprojektide (sh võrgustikuprojektide) eestvedajate seas üldse vene töökeelega organisatsioone. Arvestades sellega, et vähemuste ühendused olid üks VÜF-i programmi prioriteete, võinuks tugevaid, sisulisi koostöösuhteid rohkem olla. Kuid arvestada tuleb ka sellega, et vene töökeelega ühendustel on suuremat pilti vaadates võrgustikuprojektide ja SP-de läbiviimise võime täna väiksem kui eesti töökeelega ühendustel. Seega on vajalik vene töökeelega ühenduste tegutsemisvõime arendamise jätkamine.³⁰ (Järeldused ja soovitused vene töökeelega ühenduste osas esitatakse kokkuvõtvalt raporti 7. peatükis.)

4.5 Kahepoolne koostöö doonorriikide organisatsioonidega

Doonorriikide organisatsioonidega koostöö oli oodatud eriti võrgustikuprojektide puhul. See andis hindamisel projektitaotlusele lisapunkte.³¹ Kõik võrgustikuprojektid seda võimalust siiski ei kasutanud. Kahepoolsest koostööst leiab erinevaid kogemusi. Kui Eesti sisest koostööd vabaühenduste vahel programmi poolt toetatud projektide raames võib reeglina pidada väga edukaks, siis Eesti ühenduste ja doonorriikide ühenduste koostöö osas sama öelda ei saa. On näiteid väga õnnestunud ja projekti järel jätkuvast koostööst (EPIK-i projekt „Paneme seaduse kehtima!”). Kuid on näiteid ka vähem õnnestunud koostööst. Raskusi on tekkinud nii partneri leidmisel kui koostöö osas juba projekti kestel. Seetõttu on juhtumeid, kus välispartner on projekti käigus sisuliselt eemale jäänud.

Kesksemaid probleeme kahepoolse koostöö osas tuuakse organisatsioonide ja ekspertidega tehtud intervjuudes välja kolm. Esiteks on ühendustel olnud probleeme huvitatud poole leidmisega doonorriikidest. Doonorriikide (nt Norra) ühendused on olnud **ülekoormatud** koostöösoovidest programmis osalevate riikide ühenduste poolt, sest seda koostööd toetati ka teistes abisaajariikides. Teiseks pole organisatsioonid, sh Eesti poolel, alati innukad kahepoolset koostööd tegema, sest **ei tajuta kasu**, mis sellest koostööst võiks sündida. Kolmandaks on osaliste jaoks vähemotiveeriv **väike toetussumma**, millega koostööd toetatakse (sõidud, seminarid, koolitused).³²

Nii Eesti kui doonorriigi organisatsioonil peab olema huvi koostööd teha. Lõppenud VÜF-i perioodil on esinenud mõlemal poolel motivatsioonipuudust, koostöö on mõnikord olnud formaalne. On puudunud ühised eesmärgid ning algusest peale on olnud skeptilised selles, kas koostöö jääb püsima. Tugeva koostöösideme loomine nõuab aega ka Eesti ühenduste omavaheliste

²⁹ AEF 2015, ptk 5.

³⁰ V t Nimmerfeldt, G. et al (2016). Eesti vabaühenduste tegevusvõimekuse uuring: vene töökeelega ühendused võrdluses ja süvitsi. Tallinna Ülikool. Kättesaadav: <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/Uuringud/Eesti%20vaba%20%C3%BChenduste%20tegevusv%C3%B5imekuse%20uuring%202016.pdf>

³¹ 2012. a. hindamise juhendi ptk 4.3 („Partnerlus”) ütleb: „Võrgustikuprojektide elluviimisel ootame partneri kaasamist doonorriigist – kui seda ei ole, võiks punktisumma võrgustikuprojektidele antud kategoorias piirduda 1 punktiga ka siis kui partnerid Eestist on kaasatud.” Maksimum, mida selles kategoorias võis saada, oli 5 punkti.

³² Sarnaseid ohte toob välja ka VÜF-i 2015. a. aastaaruanne (AEF 2015). 2015. aastal suurendati grandide mahtu kahepoolse koostöö edendamiseks 1000 eurolt 2500 eurole ühe projekti kohta. Ettepaneku suurendamiseks tegi fondioperaator ning FMO andis selleks nõusoleku.

suhete loomisel, kõnealuse kahepoolse koostöö raames on kokkupuude olnud sageli ühekordse loomuga. Kuid need probleemid pole ainuomased Eesti VÜF-ile, vaid kerkinud esile laiema ringi abisaajariikide seas, nagu toob välja VÜF-i programmide 2015. a rahvusvaheline vaheanalüüs. See analüüs osutab doonorriikide organisatsioonide ja abisaajariikide organisatsioonide koostöö takistustena nii piisava, tõelise partnerluse tekkimiseks vajaliku aja, motivatsiooni, kui ka piisava mahuga rahalise toetuse puudusele, nagu ka sellele, et doonorriikide organisatsioonid ning abisaajariikide organisatsioonid on koostööpartneri otsimise ja vastavate pakkumistega ülekoormatud.³³

³³ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015). Mid-term evaluation of the NGO Programmes under the EEA and Norway Grants (2009-2014). Evaluation report 1/2015. CREDA Consulting Lt, lk 80-81. Kättesaadav: <http://eeagrants.org/News/2015/Mid-term-NGO-evaluation-released>

5. Hinnangud taotlusvoorude nõuetele, tingimustele ja programmi rakendamisele

5.1 Nõuded, tingimused ning projektide maht (kestus ja toetussumma suurus)

Intervjueeritud organisatsioonide hinnangul on muude programmide ja toetusmehhanismidega võrreldes VÜF-i programmi tähtsaks omaduseks see, et selle avaralt määratletud fookusteemade raames on ühendustel projektide eesmärkide seadmiseks antud küllaltki vabad käed. Ning kuigi erinevate rahastajate nõuded oma taotlusvoorudes on täna enam-vähem samalaadsed, peavad nii SP-de kui VP-de läbiviijad VÜF-i taotlusvorme, toetuste nõudeid, tingimusi ning aruandlust **mõistlikeks**, eriti võrreldes muude, näiteks nn Euroopa rahastusmehhanismidega. Programm on olnud neis nõuetes paindlik ega ole seadnud ülearuseid piiranguid.

Tuleb aga arvesse võtta, et valimisse kuulunud ühenduste näol on tegemist kogunud ja projektide taotlemise, elluviimise ja administreerimise osas keskmisest paremini ette valmistatud organisatsioonidega. Suurprojektide läbiviijad üldiselt leiavad, et neile ei valmistaks ka keerulisemad nõuded või suurem bürokraatia raskusi, kuid nende hinnangul on VÜF selles olnud optimaalne. Huvitaval kombel just SP-de intervjuudes rõhutatakse, et liigne bürokraatia ja aruandlus on ebasoodus väikestele ühendusele, kuna erinevalt suurtest ja kogunud organisatsioonidest on neil selleks vähem oskusi ja inimesi.

Märkusi tehakse intervjuudes siiski mõnede nõuete osas, mis puudutavad erinevaid projektide tüüpe ja fookusteemasid. Näiteks väidetakse, et eeldus, mille kohaselt eestkoste arendamise fookuse suurprojekti raames tuleb juurutada mõnd **uut** meetodit või tegutsemisviisi, on mõnikord **ülearune**. Sest eestkosteprojektide elluviimise kogemus ja oskused on organisatsioonil sageli juba varem hästi välja kujunenud. Ehk nad soovivad läbi viia teatud harjumuspäraseid eestkoste- või huvikaitsetegevusi, korrata läbiproovitud koolitusmeetodit jne, mitte luua uusi lahendusi. Ekspertintervjuudes hindajatega jäi kõlma ka ettepanek, et VÜF-i **väikeprojektide taotlusvorm võiks olla lihtsam**, praegu on see liialt detailne.

Väikeprojektide eestvedajatega toimunud intervjuudes väljendatakse vähemalt ühel juhul muret toetuse väljamaksmise etappide loogika pärast, mille tõttu on tekkinud projekti käigus laenamise vajadus. Kulud on olnud projekti alguses, kuid maksed toimuvad teise loogikaga. Samas nägid VÜF-i reeglid ette võimaluse siin paindlikke lahendusi saavutada, taotleda **varasemat väljamakset**, kui eelnevate tegevuste osas on vahearuanne esitatud ja tegevused lõppenud. Ning fondioperaatori, s.o koordinaatorite intervjuus selgub, et selliseid näiteid varasema ettemakse osas ka oli ning info sellise võimaluse kohta tegelikult ühendustele antud. Mõnikord aga hinnatakse üle enda võimekus leida **omafinantseeringut** või **kaasfinantseeringut** (kui raha tuleb mujalt), ning teatud hetkel leitakse, et organisatsioonil ei ole võimalik tegelikult neid vahendeid panustada. Selliseid asju on tulnud ette ning siis on jäänud VÜF-i toetussumma vastavalt väiksemaks.

Abikõlblikkuse periood ja toetussumma maht

Intervjuudes nii organisatsioonide kui ekspertidega leitakse reeglina, et abikõlblikkuse **perioodid on olnud sobivad** nii suurprojektide, võrgustikuprojektide kui väikeprojektide puhul ja vastavate tegevuste jaoks piisavad. Samas toodi raporti 1. peatükis välja, et tegelikult kõigi kolme projektitüübi abikõlblikkuse perioode fondioperaatori algatusel ning FMO nõusolekul pikendati. Teisisõnu, perioodide sobivus saavutati tegelikult programmi rakendamise käigus. Samuti peavad intervjueeritud organisatsioonid projektide **toetussummasid piisavaks**. Võrgustikuprojektide käsutuses oli tavapärasest rahastusest, mida kodanikuühendused Eestis seda laadi tegevustele on saanud, oluliselt suurem summa. See täitis vajadust suuremahulisteks ja

pikemaajalisteks projektideks. Võrgustikuprojektide juhtorganisatsioonide jaoks oli VÜF-i toetus sageli esimene kord sellises mahus projekti läbi viia.

Väikeprojektide esindajad märgivad, et muudel programmidel on tavaliselt kas toetus liiga väike selleks, et soovitud tegevusi ellu viia, või liiga suur. Viimasel juhul on ka nõuded ja bürokraatia suuremad. Kuid suuremas mahus toetussummat pole paljude tegevuste puhul tegelikult vaja. Suuremat summat osad intervjueeritud ühendused ei julgekski taotleda, sest **risk** läbikukkumiseks on suur, eriti kui katsetada uut meetodit vms, mille edu pole garanteeritud. VÜF-i väikeprojekti toetuse taotlemise otsuse juures just maht oligi mõne ühenduse jaoks otsustava tähtsusega.

Samas esines VÜF-i väikeprojektide senise mahu osas skeptilisi hinnanguid. Näiteks leitakse ekspertintervjuudes, et väga väikse mahuga projektid, mille taotlejateks ja läbiviijateks on sageli väikesed ning noored vabahendused, kellel puudub vajalik võimekus projekte läbi viia ja aruandlust koostada, panevad fondioperaatorile ja koordinaatoritele peale ebaproportsionaalselt **suure administratiivse koormuse**. Seda toob näiteks oma 2015. a. aastaaruandes välja ka fondioperaator.³⁴ Teine aspekt, mida ekspertintervjuudes rõhutatakse ja mida eelmises peatükis puudutati, on see, et väikese mahuga projektidel **pole olulist mõju** ei ühendusele, valdkonnale ega kodanikuühiskonnale. Ptk-is 4.3 toodi välja ka kahtlused väikeprojektide **jätksuutlikkuse** osas. Ekspertintervjuudes pakutakse ühe lahendusena välja sedagi, et päris algajate projekte peaks üldse rahastama keegi teine.³⁵

Samas on väidetud, et Eestis **ei ole piisavalt** organisatsioone, kes suuremahulisi projekte suudaksid edukalt taotleda ja ellu viia. Selle toob välja ka fondioperaator programmi rakendamise eel *Programme Proposal*'is (ptk 17) ning märgib ühtlasi 2015. aasta aastaaruandes.³⁶ Tegelikult **huvipuudus** ei ole VÜF-i suurprojektide taotlusvoorudes probleemiks olnud. Kui VP-de taotlusvoorudes kokku oli konkurss 1 väikeprojekti toetus 4 taotluse kohta, siis sama suur konkurss oli ka eestkostesuutlikkuse arendamise fookuse suurprojektidel. Ning demokraatlike väärtuste edendamise suurprojektidel veelgi enam, täpsemalt 1 toetus 7 taotluse kohta. (Võrgustikuprojektide puhul eraldi oli kokku 38 taotlust 8 toetatud projekti kohta, ehk ca 1 toetus 5 taotluse kohta.)

Kuid kui vaadelda vahetõttu toetust saanud suurprojektide (sh võrgustikuprojektid) ja väikeprojektide vahel, siis algselt oli Eesti VÜF-i *Programme Proposal*'i põhjal planeeritud taotlusvoorude lõpptulemuseks ca 60 toetatud suurprojekti ja 60 toetatud väikeprojekti. Tegelikult kaldus kaalukauss väikeprojektide kasuks – kokku toetati 28 suurprojekti (sh võrgustikuprojektid) ja 72 väikeprojekti. Küsimuses, kas selle põhjuseks täna on suurte projektide läbiviimise vähenenud suutlikkus, on eksperdid pigem jaataval seisukohal. Suurte projektide eduka taotlemise ja läbiviimise võime rajaneb olulisel määral varasematel **kogemustel**. Neid kogemusi ühendustel täna veel Eestis napib. Kuid VP-de domineerimise põhjuseks on olnud ka vahendite **kumuleerimine** VÜF-i programmi taotlusvoorude lõpuosa. Osad ühendused viisid ellu planeeritust vähem tegevusi, näiteks põhjusel, et ei saanud piisavalt omafinantseeringut või kaasfinantseeringut kokku. Osad ühendused loobusid toetusest üldse, kuna said vahendeid sarnasteks tegevusteks mujalt (dubleerimise küsimust puudutatakse 7. ptk-is). Vastavate projektide toetussummad kas vähenesid või jäid tervikuna alles. Kokkuvõttes tuli ülejäänud vahendid programmi lõpuks ära kulutada, ning see suunati VP-de viimasesse taotlusvooru.³⁷ Seega on tegemist VP-de toetamisega varasemate taotlusvoorude vahendite arvel. Toetust said mõnedel hinnangutel ka ühendused, kes tavaolukorras

³⁴ AEF 2015, ptk 1.

³⁵ Ekspertintervjuudes märgitakse tegutsemisvõimekuse arengule suunatud sarnase rahastusvõimalusena näiteks kohaliku omaalgatuse programmi (KÜSK), Hasartmängumaksu Nõukogu rahastust.

³⁶ AEF 2015, ptk 2.

³⁷ 2014. a. toimus VP-de viimane taotlusvoor. Selles taotlusvoorus sai toetust kokku 35 väikeprojekti, ehk umbes pool kõikidest VP-de toetustest (kokku anti VÜF-i poolt toetust 72 väikeprojektile). Need 35 projekti said omakorda veidi vähem kui pool kõikidele väikeprojektidele kokku eraldatud toetustest.

ilmselt poleks saanud.

5.2 Rakendamine

Kommunikatsioon

Fondioperaatori poolset **infojagamist** taotlusvoorude tingimuste kohta peetakse nii SP-de kui ka VP-de esindajate poolt väga heaks ja mitmekesiseks. Lisaks AEF-i enda infokanalitele kasutati erinevaid vabaühenduste jaoks olulisi infoliste, korraldati infopäevi ja -seminare erinevates Eesti kohtades jne. Teavitustööd VÜF-i kohta hinnatakse piisavaks ka ekspertide poolt, mille üheks indikaatoriks loetakse seda, et taotlusi laekus taotlusvoorudesse palju. Ka nõustamistööd hinnatakse positiivselt. Eraldi kiidavad eksperdid ja ühendused **venekeelset** teavitustööd, venekeelset nõustamist ja konsulteerimist, nagu ka venekeelsete infoseminaride korraldamist VÜF-i programmi ja selle taotlusvoorude kohta.³⁸ Samuti tuuakse positiivsena välja eelmises peatükis mainitud eesti ja vene keeles korraldatud infoseminarid neile vabaühendustele, kelle projektitaotlus ei saanud toetust.

Asjaajamise paindlikkus

Valimis esindatud ühendused kiidavad intervjuudes VÜF-i fondioperaatori asjaajamise **paindlikkust**. Kui teatud muutustes oli vaja AEF-iga kokku leppida, siis mõistlike põhjenduste korral oli see kindlasti võimalik. Ka taotlusvoorude hindajatega läbi viidud intervjuudes märgitakse, et kui tingimused ja nõuded toetuse saamiseks sõltuvad suure osas rahastajast, siis selles osas, mis puudutab fondioperaatori tööd fondi rakendamisel, on viimane olnud „väga taotlejasõbralik”. Kui on olnud võimalik vastu tulla, nõustada jne, siis seda on tehtud. Seda paindlikkust peetakse ekspertide poolt üheks põhjuseks, miks projektide katkestamise juhte oli suhteliselt vähe. Samas pole organisatsioonid ise mõnikord pidanud oluliseks projekti koordinaatoriga kokku leppida muudatustes projekti tegevustes, vahel ka ei juleta pöörduda, kui kõik ei toimi. On juhtumeid, kus just kogenud organisatsioonid ei tule selle peale, et muudatusi tuleks kooskõlastada, kuna nad on harjunud teisiti tegutsema ja eeldavad, et teatud muudatusi pole vaja kooskõlastada. Selliste kokkulepete vajalikkust tuleb edaspidi rohkem rõhutada.

Fondioperaatori pakutud võimalust projektitaotlust täiendada (taotluse vastavus tehnilistele tingimustele) peetakse ühenduste poolt heaks. See on kahtlemata kasulik noorematele ja väiksematele organisatsioonidele. Samas seda ei võimalda reeglina paljud teised rahastajad. Näiteks ühes ekspertintervjuus VÜF-i taotlusvoorude hindajaga leitakse, et see kulutab liialt palju administratiivset ressursi, on liiga tömahukas.

Kriitika seoses projektide koordineerimisega oli harv ja puudutas reeglina **üksikuid detaile**. Näiteks ühes intervjuus mainitakse, et teatud perioodil venis lõpparuande kinnitamine, mille põhjus oli ilmselgelt koordinaatori liigne töökoormus. Ühel juhul märgitakse intervjuus, et uus koordinaator, kes tuli fondioperaatori juurde tööle programmi keskel, ei olnud teadlik varasema töötajaga kokku lepitud muudatustes. Tegelikult on VÜF-i programmi puhul need kokkulepped olnud fikseeritud, see nõue kehtestati just programmi vaadeldaval perioodil. Ühendus polnud sellest lihtsalt teadlik. Seega sellist infot puuduvat teavitustööd tuleb tõhustada.

Nõuete ja tingimuste muutmine või lisandumine programmi rakendamise kestel

Mitmed intervjuueeritud vabaühendused kritiseerivad aruandlust puudutavate tingimuste mitteplaneeritud muutumist või lisandumist, mille fondioperaator kas FMO või FMO poolt määratud välisaudiitori nõudmisel juba programmi rakendamise kestel sisse viis. Need hõlmasid näiteks üldkulude täpsemat lahtikirjutamist, vabatahtliku töö hinna arvestamise käiku, kuludokumente, lepingute vormide täiendusi jms.

³⁸ http://oef.org.ee/fileadmin/media/Vabayhenduste_Fond/Infop2evad/VUF_infopaev_2014.pdf;
http://oef.org.ee/fileadmin/media/Vabayhenduste_Fond/Infop2evad/VUF_infopaevad_venekeelsed_2014.pdf

Suur- ja võrgustikprojektide läbiviijad leiavad, et nõuete detailsuse ja bürokraatia suurenemine ei too põhimõtteliselt neile raskusi kaasa, neil on selleks võimekus olemas (erinevalt noorematest ja väiksematest ühendustest). Kuid muutunud või uued nõuded võivad kaasa tuua planeerimatuid kulusid. Kriitikat esitasidki pigem suuremad ja kogunud organisatsioonid, kes näiteks olid teadlikud, et dokumente, mida organisatsioonidelt projekti aruandluse esitamisel küsis kas fondioperaator (FMO nõudmisel) või välisaudiitor, pole Eesti seaduste järgi vaja esitada. Sellistel juhtumitel leiti fondioperaatori ja organisatsiooni vahel tavaliselt kompromiss.

Nõuete muutmine või lisandumine projektide läbiviijatele juba programmi rakendamise faasis on ka fondioperaatori jaoks koormav ja suurendab administratiivse töö hulka. Kuna leping FMO-ga oli küllaltki üldine, siis seda hakati rakendamisel „käigu pealt” sisustama, FMO otsekui ise ka „õppis ja leiutas uusi nõudeid”, nagu seda protsessi väljendab üks intervjuueeritud ekspert. Ekspertintervjuudes mainitakse täiendavaid nõudeid ka fondioperaatorile, konkreetsemalt horisontaalsete teemade (*horizontal concerns*) põhjalikuma ülevaate ja analüüsi tegemise ootust.³⁹

Samuti pälvis kriitikat välisaudiitori kui sellise määramine, kelle puhul ühendustele tegi muret ebapiisav asjatundlikkus Eesti seaduste osas (nt lepingutega seotud normid). Lisaks märkisid eksperdid, et kuna välisaudiitor ei osanud eesti keelt, tõi see kaasa probleeme vanemaalastele projektide läbiviijatele, kes pidid audiitoriga suhtlemisel võtma appi tõlgi. Nõue, et audiitor peab tulema väljastpoolt, sai mitmete abisaajariikide fondioperaatoritele teatavaks alles programmi rakendamise ajal ega olnud algselt planeeritud. Algselt mõistsid nemad – sh Eesti fondioperaator – programmi rakendamist puudutavat lepingut (*Programme Implementation Agreement*) nii, et toetust saanud projektide finantsauditiga tegeleb fondioperaator ise. Välisaudiitori määramine tõi seega fondioperaatorile kaasa märkimisväärseid planeerimatuid lisakulusid. Nõustuda võib 2015. a. VÜF-i programmide rahvusvahelises vaheanalüüsis mainituga, et audiitori määramine peaks olema **fondioperaatori enda** pädevuses, kes nii saab oma eelarvet paremini kavandada.⁴⁰ Fondioperaator on ühtlasi kõige sobivam asjatundliku audiitori leidmisel, kes tunneb kohalikke olusid, seadusandlust, valdab kohalikku keelt jne.

Administreerimisele eraldatud ressursside ebapiisavus

Ühe olulise riskina on programmi rakendamisel programmi administreerimisele eraldatud ressursside vähesusele osutatud nii Eesti VÜF-i 2014. kui 2015. aasta aruandes. Riski sisuna nähti seda, et vahendite ebapiisavus võib ohustada fondioperaatori tegevuste asjakohast elluviimist.⁴¹ Programm lõpetatigi Eesti VÜF-i puhul varem kui algselt planeeritud, kuna fondioperaatoril ei olnud võimalik kauem programmiga seotud koordinaatorite tööjõukulusid katta. Täpsemalt programm lõpetati 2016. aasta suvel.

Probleem administreerimisele eraldatud ressursside nappusega ei ole aga Eestile ainuomane, vaid laiem ja puudutab mitmeid VÜF-i programme ellu viivaid abisaajariike. Nimelt nähti ette, et kui eelarve maht on alla 10 miljoni euro, siis võib haldustasude (*management fee*) osakaal – need hõlmavad administreerimisele mõeldud kulusid ehk halduskulusid (*management costs*) ning *overhead* kulusid – olla VÜF-i programmis kokku kuni 10% (või kuni 15%, kui programm hõlmab

³⁹ Need teemad hõlmasid Eesti VÜF-i andmebaasi kohaselt laste ja noorte projekte; tolerantsuse edendamist; multikultuurilist mõistmist; vähemuste õiguste austamise edendamist; võitlust vihakõne, ksenofoobia ja homofobia vastu, nagu ka seksuaalse ahvistamise, naistevastase vägivalda ja inimkaubandusega. Kõik need teemad võeti rakendamise käigus, st taotlusvoorudes, taotluste hindamisel ning aruandlusel arvesse. Eesti VÜF-i 2015. a. aruanne mainib, et tõhusus nende teemadega tegelemisel oleks olnud suurem, kui need oleksid tähelepanu all olnud juba programmi planeerimisel, mitte rakendamisel. Iga abisaajariigiga sõlmitud VÜF-i rakendamist puudutav leping (*Programme Implementation Agreement*) sisaldab ligikaudu sama loendi, hõlmates lisaks teemad nagu äärmuslus, vihakuriteod, antisemitism ja romade olukord.

⁴⁰ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 23, 108.

⁴¹ AEF 2015, ptk 3.

tegutsemisvõime tõstmise tegevusi fondioperaatori poolt nagu Eesti puhul, ning nn *complementary actions* elementi). Selle tulemusena väiksemad programmid, mille eelarve jäi alla 6 miljoni euro, nagu näiteks Eesti, Leedu ja Slovakkia programmid, kannatasid halduskulude nappuse all.⁴² Selle tagajärjeks on olnud koordinaatorite vähesus, sest inimesi juurde palgata pole olnud võimalik. Eriti suur on olnud väikeprojektidega seotud koormus, mida eelnevalt mainiti. Vahendite ebapiisavus seab ohtu paindlikkuse, mida VÜF-i puhul on kõrgelt hinnatud. Lisaks kannatab seetõttu fondioperaatori analüüsivõimekus, mis on seotud ellu viidud projektide kohta käiva info töötlemisega (sellel peatutakse kokkuvõtlikult ptk-is 7).

⁴² Milosheva-Krushe, M. *et al* 2015, lk 22.

6. Programmi lühiajaline valdkondlik ja ühiskondlik mõju, programmi väljund- ja tulemusindikaatorid

6.1 Hinnangud VÜF-i lühiajalisele valdkondlikule ja ühiskondlikule mõjule

Järgnevalt antakse põgus ülevaade hinnangutest mõjule, mida VÜF-i programm vähemalt lühiajaliselt on kaasa toonud. Need põhinevad ekspertintervjuudel ning uuringus osalenud organisatsioonidega läbi viidud intervjuudel. Samuti võetakse arvesse 2016. a. mai lõpus toimunud Eesti VÜF-i lõpuüritusel väljatoodu, kus osalesid organisatsioonid, kes olid VÜF-ist toetust saanud.

Uuringus osalenud organisatsioonide ja ekspertide hinnangute kohaselt on programmi poolt toetatud projektide mõju nii organisatsioonide, valdkonna kui (kodaniku-)ühiskonna arengusse olnud tajutav, st need on avaldanud vähemalt lühiajalist mõju. VÜF-i positiivseks eripäraks on olnud toetuste **mahud**, eriti võrgustikuprojektide puhul, neis valdkondades, kus senine rahastus on olnud väike või puudunud üldse. Seda mainitakse silmas pidades nii demokraatlike väärtuste edendamise kui eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteemat. Väga oluliseks peetakse, et programmi rahastus on avalikust võimust **sõltumatu** (selle põhjendused toodi ära ptk-is 4.3). Lisaks rahalisele toele on aga väga oluline seni vähe rahastatud teemade osas see, et toetus annab toetuse saajale tema tegevuses julgustust ja **tunnustust**. Projekt saab läbi, kuid jääb teadmise, et „su tegevus on oluline”.

Samuti leitakse, et tänu programmile kasvas ja paranes vabäuhenduste osalemine poliitikakujundamises, vabäuhendused on seeläbi olnud ühiskonnas **nähtavamad**. Üldisematest hinnangutest võib välja tuua veel selle, et toetatud projektid on kasvatanud vabäuhenduste asjatundlikkust **huvikaitsetegevuses** ja teatud gruppide võimestamises, ning **suutlikkust enda ja oma huvigruppide eest seista** nii poliitikakujundamises osalemisel kui poliitiliste otsuste elluviimisel.

Kui tuua konkreetsemaid näiteid kindlate valdkondade kohta, siis teemadest, kus VÜF-ist toetust saanud organisatsioonid on silma paistnud ja rolli mänginud, nimetatakse rändekriisi, rassismi vastast võitlust ja võõravihaga tegelemise teemasid. Nende teemade puhul mainitakse selliseid organisatsioone nagu Eesti Pagulasabi, Eesti Inimõiguste Keskus. Samuti tuuakse välja marginaalsete ühiskonnagruppide, sh puuetega inimeste kaasatuse ja olukorra paranemine, nende parem ligipääs teenustele, valdkonnas tegutsevate inimeste ja asutuste ning ühiskonna parem teadlikkus nende olukorrast ja õigustest. Seoses tegutsemisega teadlikkuse tõstmise nimel oma sihtrühma probleemidest ühiskonnas mainitakse näiteks korduvalt Eesti LGBT Ühingut.

Ka võrdne kohtlemine on olnud programmi esile tõstev teema. Eesti Inimõiguste Keskuse poolt juhitud 2013. aastal VÜF-i toetusel loodud Võrdse kohtlemise võrgustik on koondanud eri huvigruppide katusorganisatsioone ning tuuakse muuhulgas ka VÜF-i programmi lõpuüritusel välja kui näide edukast ettevõtmisest, mis on tõhusalt osalenud poliitikakujundamises, teinud tulemuslikult lobby-tööd ning olnud jätkusuutlik ja saanud tänaseks teatava püsirahastuse riigilt.⁴³ Just vähemusgruppide huvide ja õiguste eest tegutsenud projektide puhul ning inimõiguste teemale keskendunud projektide puhul on välja toodud tunnustamise tähtsust, mida VÜF-i toetus on vastavas valdkonnas tegutsejatele pakkunud. Lisaks mainitakse VÜF-i puhul oluliste teemadena veel noori, sh nende poliitilisi õigusi (valimisea langetamine); Eesti Agrenska Fondi loodud tööhõiveprogrammi erivajadustega noortele ja Eesti Avatud Noortekeskuste Liidu tegevusi. Ühendused, kes osalesid DD juhitud Kodanikuhariduse koalitsiooni projektis, peavad seda väga õnnestunuks ja ühiskonna jaoks oluliseks – sellest võrgustikuprojektist tehti VÜF-i lõpuüritusel ka ülevaade teistele ühendustele. Rõhutatakse ühtlasi, et tänu VÜF-ile on suurenenud vabäuhenduste

⁴³ 2016. aastal toetab võrgustiku tegevust Hasartmängumaksu Nõukogu läbi sotsiaalministeeriumi.

vastastikune üksteiselt õppimine, tekkinud uued jätkusuutlikud koostöövõrgustikud ja paranenud koostöö erinevate sektorite vahel. Samuti peetakse oluliseks panuseks VÜF-i toetusi kaasamise edendamisel, ühe näitena tõstetakse esile e-kaasamise pilootprojekt, mille viis ellu E-riigi Akadeemia.

6.2 Programmi väljund- ja tulemusindikaatorid

Järgnevalt antakse lühiülevaade VÜF-i programmi väljund- ja tulemusindikaatoritest, nende sihttasemetest ja nende täitumisest. Indikaatorite täiendamise vajaduste ja sihttasemete analüüsiks ei ole programmi lõppemisest möödunud piisavalt aega. See väljuks ka käesolevale uuringule püstitatud ülesannete ning ajaliste jt võimaluste raamidest.

Üheks keskseks küsimuseks on indikaatorite **määratlemine**, mis puudutab kõiki abisaajariike, mitte ainult Eestit. Programmi tulemusindikaatorite standard (*standard outcome indicators*) töötati abisaajariikide jaoks välja FMO poolt, ning iga riik sai seda täiendada vastavalt enda riigi spetsiifilistele vajadustele. Eesti VÜF kasutas sarnaselt Sloveeniale üksnes FMO poolt välja töötatud tulemusindikaatorite standardit, vastavalt enda kolmele fookusteemale.⁴⁴ Kõnealuse standardi osas võib välja tuua VÜF-i programmide 2015. a. rahvusvahelise vaheanalüüsi kriitika mõned punktid.⁴⁵ Analüüs leiab, et standardis sisalduvad indikaatorid – kokku 10 tulemusindikaatorit – on sõnastatud üsna üldiste väidetena, need võivad olla tõlgendatud erinevalt, mis on toonud kaasa indikaatorite kattumisi ja muid probleeme. Näiteks mõne abisaajariigi VÜF-i puhul on üks tulemusindikaator olnud kasutusel teise tulemuse väljundindikaatorina. Lisaks on selle analüüsi hinnangul liialt ülekaalus kvantitatiivsed indikaatorid. Kokku oli VÜF-i programmide peale koos abisaajariikide endi täiendustega indikaatorite osas kasutusel 160 tulemus- ja 310 väljundindikaatorit, mis on muutnud raskemaks VÜFi programmide tulemuste võrdlemise. Analüüsi üheks järelduseks on, et kasutusel olev indikaatorite süsteem vajaks revideerimist ning eelkõige lihtsustamist.

Nõustuda tuleb selle analüüsi puhul eriti sellega, et indikaatorite ebamäärasus moonutab, sh suurendab kunstlikult teatud tulemusi. Ning see kehtib ka kogutavate väljundindikaatorite kohta. Kui tuua näide Eesti VÜF-i osas, siis projektide lõpparuannete vormi lahtri „Projekti kaasati oma liikmeid, sihtgrupi esindajaid ja teisi asjaosalisi” puhul mõned katusorganisatsioonid märkisid „liikmete” all ära nii juhud, kui tegemist oli organisatsiooni töötajatega, kui ka juhul, kui projekti kaasati liikmesorganisatsioone. Nende kahe sisu on aga täiesti erinev. Vähemalt ühel juhul lahtri „kaasati esmakordseid vabatahtlikke” puhul näiteks märgitakse, et seda tehti, kuid järgnevas seletuses on kirjas, et organisatsiooni jaoks on vabatahtlike töö väga oluline ja väärtuslik – s.o räägitakse millestki muust. (Viimasel juhul võis probleem tuleneda ka sellest, et kirjutaja emakeel ei olnud eesti keel.)

Teiseks küsimuseks on **sihttasemete** paikapanemise küsimus. Kindlasti on ebamäärasus indikaatorite määratlemise puhul aidanud kaasa ka Eesti VÜF-i programmi indikaatorite lõppnäitade kohati moonutatud suurenemisele. Kui võrrelda Tabelis 1 toodud väljund- ja tulemusindikaatorite sihttasemeid ning nende lõplikke tulemusi, on need üldjuhul väga erinevad. Tulemused ületavad oluliselt sihttasemeid. Erinevused on sageli mitmekordsed, ühel juhul ligi kolmekümnekordne („*Number of people that have participated in empowerment activities*”). Indikaatorite sihttasemete paikapanemisel Eestis toimiti selles osalenud eksperdi sõnul nii, et läbi mõeldi tulevaste konkursside arv, võimalike projektide maht ning nende väljundid, et olla võimalikult realistlik. Samas oldi teadlikud, et indikaatorite puhul mõjutavad tulemusi tegelikkuses

⁴⁴ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 54. Vt ka <http://eeagrants.org/Media/Files/Toolbox/List-of-standard-indicators>

⁴⁵ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 54-55.

ellu viidud projektide iseloom, mida on keeruline ette ennustada, kui fookus on avar, nagu mõjutab ka see, mis on loendamise alused. Seega eksperdi sõnul näitab indikaatorite sihttasemete täitumine, et toetati õigeid asju, kuid kuna sihttasemete ületamine on olnud suur, tuleb tulevikus korrigeerida loendamise aluseid – näiteks lahendada küsimus, kas loetleda läbi viidud eeskosteprotsessid või vaid edukad eeskosteprotsessid (ning mida „edukas” sel juhul tähendab).

Tabel 1. VÜF 2012-2016 programmi väljund- ja tulemusindikaatorid⁴⁶

Indicator type	Source Indicator	2016	2015	2014	2013	Target	Total
1. Democratic values, including human rights, promoted							
Outcome indicator	Number of NGOs promoting democratic values, including human rights	4	18	13	0	15	35
Output indicator	Number of collaboration and cooperation networks established between majority and minority NGOs	5	8	4	0	10	17
	Number of sustainable and repeated pilots	12	20	10	0	20	42
	Number of people that have participated in empowerment activities	1595	2461	10103	0	500	14159
	Number of NGOs including human rights issues and promotion in their work plans and activities	1	12	3	0	10	16
	Number of NGOs which secure access to citizens' rights/redress (Derived: Number of NGOs promoting democratic values and human rights)	12	16	4	0	15	32
2. Advocacy and watchdog role developed							
Outcome indicator	Number of NGOs able to demonstrate increased advocacy capacity	6	8	8	0	15	22
Output indicator	Number of laws, policies and/or practices changed or improved as a consequence of NGO advocacy activities	4	12	5	0	15	21
	Assessments, monitoring reports, impact analyses composed and used for argumentation in policy dialogues	5	5	8	0	10	18
	Number of initiatives for promoting transparency of public policy making	2	6	4	0	5	12
	Number of sustainable NGO networks/platforms/coalitions established	5	13	6	0	10	24
3. Strengthened capacity of NGOs and an enabling environment for the sector promoted							
Outcome indicator	Number of NGOs reporting strengthened capacities	39	19	27	15	75	100
Output indicator	Number of NGOs developing income generation activities to sustain their core work (Derived: Number of NGOs achieving new sources of funding)	13	16	4	7	25	40
	Number of first-time volunteers involved in projects' implementation	138	39	303	32	100	512
	Number of minority organisations that have participated in capacity building activities	1	36	14	74	10	125
	Number of NGOs participated in mentorship activities	22	61	17	7	40	107

VÜF-i programmide 2015. aasta rahvusvahelise vaheanalüüs märgib, nagu ülal öeldud, et üksnes FMO poolt ette antud tulemusindikaatorite standardi juurde jäid Eesti ja Sloveenia, teised abisaajariigid lisasid omalt poolt tulemusindikaatoreid juurde.⁴⁷ Seda standardit oli seega võimalus vastavalt enda riigi vajadustele täiendada ning ülejäänud maade fondioperaatorid ka tegid seda. Olgugi et VÜF-i programmides kasutusel olnud indikaatorite arvu ilmselt vähendatakse, millele

⁴⁶ Väljund- ja tulemusindikaatorite nimetused on jäetud kujule, nagu fondioperaator neid koondas. Tabelis toodud andmete allikas: Eesti VÜF-i fondioperaator (AEF).

⁴⁷ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 54.

eelnevalt viidati, tuleks Eesti VÜF-i fondioperaatoril tulevikus analüüsida programmi tulemusindikaatorite standardi **täiendamise** konkreetseid vajadusi **Eesti kodanikuühiskonna konteksti** silmas pidades. Standardi täiendamine Eesti VÜF-i poolt aitaks paremini hinnata programmi mõju just Eesti kodanikuühiskonnas. Selline analüüs nõuaks ekspertide kaasamist lisaks kodanikuühiskonnas tegutsejatele ka mitmetest teistest valdkondadest, mida programm on vastaval perioodil prioriteetseks pidanud.

Nagu eelnevalt osutati, VÜF-i rakendamise käigus FMO eeldas fondioperaatorilt põhjalikumat analüüsi ja statistikat *horizontal concerns* osas – st noored, ja lapsed, tolerantsuse edendamine, kultuuridevahelise arusaamise arendamine, vähemuste õiguste austamine jne (Tabel 2, esimene rida). Seevastu *cross-cutting* issues pani paika juba Eesti VÜF-i *Programme Proposal*, mida mainiti ptk-is 1, ning ootuseks oli, et VÜFi projektid peaksid olema kantud hea valitsemise, jätkusuutliku arengu ning soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest (Tabel 2, teine rida). Kuid ka *horizontal concerns* raamesse kuuluvad küsimused oli suures osas tegelikult programmi planeerimisel prioriteetidena kirjas ning võeti taotluste hindamisel ning programmi indikaatorite koostamisel arvesse. Mõlemal neist puudusid paika pandud sihttasemed. Üldse ei tegelenud *horizontal concerns* teemadega 41 projekti, ning mitte ühegi *cross-cutting* teemaga ei tegelenud 18 projekti. **Tegutsemisvõimet** puudutavate indikaatorite (*capacity building matrix*) puhul on tulemustes arvesse võetud ka eelnevalt mainitud mentorlusele pühendatud *pre-defined* projekt. Nimelt on Tabelis 2, kus tegutsemisvõime kasvu indikaatorid esitatakse kolmandas reas, teises ja kolmandas veerus 15 ning esimeses veerus 1 vabühendus *pre-defined* projektist osa võtnutest sisse arvestatud.

Esimese ja teise teema (*horizontal concerns ja cross-cutting issues*) indikaatorite puhul võib samuti nõustuda 2015. aasta rahvusvahelise VÜF-i programmide vaheanalüüsis märgituga. Leitakse, et neil tulemustel on vaid üldine informatiivne väärtus. Saab hea ülevaate, mida rahastati, kuid mitte palju enam. Lisaks on nende puhul küsimusi indikaatorite sisu osas, kuna üks projekt võib panustada erinevatesse *horizontal concerns* teema valdkondadesse, mõnede selle aspektide toetusvaldkondade vahel on kattuvus. Monitoorimine rajaneb projekti elluviija enesehinnangul, mille puhul viimane ise tegelikult otsustab, kui oluline oli projekti vastav panus jne.⁴⁸

Tabel 2. Horizontal concerns, cross-cutting issues, capacity building matrix

Horizontal concerns	Targeting children and youth	Tolerance promoted	Multicultural understanding promoted	Respect for the rights of the minorities promoted	Hate speech, xenophobia, homophobia targeted	Sexual harassment, violence against women and trafficking addressed
		40	15	17	11	15
Cross cutting issues	Following the principles of good governance		Targeting sustainable development		Targeting gender equality	
	53		51		24	
Capacity building matrix	Number of NGOs able to evidence good governance and management procedures		Number of NGOs demonstrating robust financial procedures in place and diversifying their funding sources		Number of NGOs regularly consulting with users, beneficiaries and other stakeholder	
	62		62		104	

Võib teha mõned esmased ettepanekud: kuigi rahvusvahelise tulemusindikaatorite standardi

⁴⁸ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 53.

korrigeerimine on kõiki abisaajariike ja FMO-d puudutav küsimus, siis Eesti VÜF-i fondioperaatoril tuleks edaspidi selgemalt **täpsustada** projektide lõpparuannetes, mida teada tahetakse. St tuleks lõpparuannete ja mõjuhindangut vormid üle vaadata, paremini lahti seletada ja küsimused formuleerida nii, et projektide elluviijad mõistaksid ühesemalt, millist infot neilt oodatakse. Teiseks tuleks Eesti fondioperaatoril analüüsida, kuidas Eesti konteksti silmas pidades FMO poolt disainitud tulemusindikaatorite standardit **täiendada**. See aitaks paremini hinnata programmi mõju just Eesti kodanikuühiskonnas. Selle täiendamise juures tuleks kasutada Eesti kodanikuühiskonna ja programmi prioriteetide seisukohast asjakohaste valdkondlike ekspertide abi. Indikaatorite **sihttasemete** paikapanemisel tuleks lisaks senise Eesti VÜF-i kahe perioodi kogemuste arvestamisele kaaluda nõu küsimist kodanikuühiskonna ekspertidelt, kellel on kokkupuuteid sarnaste programmide indikaatorite ning nende tasemete analüüsiga.

7. Järeldused ja soovitused

7.1 Fookusteemad, projektide tulemuslikkus, VÜF-i (potentsiaalne) mõju

Vabaihenduste Fondi näol on olnud tegemist olulise toetusmeetmega Eesti kodanikuühiskonna ning vabaihenduste jaoks. Uuringus vaadeldud toetust saanud projektide eesmärgid, tegevused ja tulemused vastavad VÜF-i eesmärkidele ning sihtrühmade vajadustele. Uuringus osalenud organisatsioonide ja ekspertide hinnangute kohaselt on programmi poolt toetatud projektide mõju nii organisatsioonide, valdkonna kui (kodaniku-)ühiskonna arengusse olnud tajutav, st need on avaldanud vähemalt lühiajalist mõju, ning ühtaegu olnud programmi põhieesmärkidega kooskõlas. Kuigi perioodil 2012-2016 tegutsenud Eesti VÜF-i puhul kasutatud programmi indikaatorite ega nende sihttasemete sobivuse täpsemaks hindamiseks ei ole möödunud veel piisavalt aega, osutab indikaatorite täitumine ja ületamine sellele, et toetatud tegevused vastasid VÜF-i eesmärkidele ja panustasid nende teostamisse.

Demokraatlike väärtuste, sh inimõiguste edendamise ja eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteemad

VÜF aitas täita olulist lünka kodanikuühiskonna jaoks saada olevate vahendite osas, toetades vabaihenduste tegevust demokraatlike väärtuste edendamisel ja eestkostesuutlikkuse arendamisel. Demokraatlike väärtuste edendamise fookusteema on suhteliselt universaalne, selle alla saab operatiivselt tuua uusi aktuaalseid tegevusi. Paljude probleemide lahendamisele, millesse selle fookusteema raames toetatud projektid panustasid, pole rahastajad seni kas üldse või on väga vähe tähelepanu pööranud. Nendel teemadel on tänaseks tekkinud arvestatav rohujuure tasandi kodanikualgatuslik tegevus, mis vajab tuge. Konkurss ja huvi demokraatlike väärtuste edendamise projektitoetuste vastu oli fookusteemade hulgas kõige suurem. Eesti ja Euroopa on praegu silmitsi uute väljakutsetega (nt põgenikud), mis on selgelt seotud demokraatlike väärtuste ja inimõiguste temaatikaga, kus vabaihenduste panus on väga oluline. Eestkostesuutlikkuse arendamise projekte teised rahastajad samuti ei ole kuigivõrd toetanud, vähemalt neid võimalusi laiemalt kodanikeühenduste poolt täna ei teata.⁴⁹ Selle fookuse säilimise vajadust Eestis ning sellega tegelevate vabaihenduste toetamise olulisust toonitavad eeskätt ühendused ise.

Fookusteemade avar sõnastus lubab teha aktuaalseid asju, lubab välja käia uusi teemasid – s.o lisab operatiivsust ja paindlikkust ega sunni etteantud raamidesse. Eestis on olnud kahe fookusteema projektidele toetuse saamine, nagu VÜF-i programm seda tegi, tähtis ka seepärast, et see pakub nende projektide teostajate ja eestvedajate tegevusele **tunnustust**. St sisendab neile tunnet, et nende tegevus läheb korda. Sama keske tähtsusega on VÜF-i programmi **sõltumatus**. Oluline on see eriti poliitikakujundamises osalemisel – saab teha kriitikat, kartmata rahastuse pärast, erinevalt avaliku võimu toetusel tegutsemisest. Tegutsedes avaliku võimu kontrolli all (sh rahastus) pole ühenduste eesmärgid ja tegevused ühiskonnast endast orgaaniliselt välja kasvanud, ning nende püsimine sõltub läbisaamisest võimulolijatega. Seega sõltumatuse puudumisel ei täida kodanikuühendused (ega aktivistid) tegelikult oma funktsiooni olla vastukaaluks ja „valvekoeraks” avalikule võimule.

Fookusteema avaruse puhul on alati oht, et toetust saavad projektid ei täida enam programmi sihte või teevad seda vormiliselt. Programmi rakendamise kogemus näitas, et fookusteemade avarus ei ole olnud puuduseks. Toetatud projektide teemad ja tegevused ei valgunud laiali, vaid panustasid VÜF-i põhieesmärkide täitumisse.

- Oluline on kahe avara fookusteema, demokraatlike väärtuste edendamise ning eestkostesuutlikkuse arendamise fookusteema tegevuste toetamise jätkumine.

⁴⁹ Sellised võimalused on tänaseks tekkinud, kuigi teistsugustel tingimustel ja mahus kui VÜF-is, kuid intervjuudes neist kuigivõrd teadlikud ei olda.

Tegutsemisvõime arendamise fookusteema

Toetusfond aitas kaasa ühenduste tegutsemisvõime tõstmisele, seda kas komponendina suur- ja võrgustikuprojektidest või väikeprojektide keskse eesmärgina (kolmas fookusteema). Ühenduste tegutsemisvõime areng on Eesti kodanikuühiskonna üks olulisi väljakutseid. Ka VÜF-i programmide rahvusvaheline vaheanalüüs tõi abisaajariikide kogemust laiemalt vaadates väga tulemuslikuna esile tegutsemisvõimekuse arendamise projektid.⁵⁰ Eesti puhul on eksperdid ja paljud organisatsioonide esindajad aga pidanud VÜF-i kõige selgemaks panuseks pigem demokraatlike väärtuste edendamise ja eestkostesutlikkuse arendamise fookusteemasid – kuigi ka tegutsemisvõime arendamine on nende hinnangul tähtis. Üheks selle põhjuseks on asjaolu, et vabäühenduste tegutsemisvõime arendamine pole Eestis olnud VÜF-i kui sellise eripära, selle jaoks annavad toetusi ka teised programmid ja organisatsioonid (suuremas mahus näiteks KÜSK).

Tegutsemisvõime arendamisele keskendunud väikeprojektid, mida uuringus vaadeldi, on olnud tulemuslikud eriti uute teadmiste, uute mudelite ja meetodite käivitamisel ja levitamisel. Edukas on olnud ka partnerlus ja koostöö nii teiste vabäühenduste kui teiste sektorite organisatsioonidega, sh teistelt vabäühendustelt ja muudes sektorites tegutsevatelt organisatsioonidelt õppimisel. Vähem võib märgata juhtimisalase või finantsalase võimekuse paranemise rõhutamist organisatsioonide või ekspertide hinnangutes. Kuigi tuleb arvestada, et juhtumianalüüsid osalesid pigem kogenud ühendused, kelle tegutsemisvõime on üle keskmise, ning suurt arenguhüpet organisatsiooni üldistes võimekustes nagu juhtimissutlikkus või finantsutlikkus ei saanud oodata, ilmneb sarnane tulemus ka laiemat pilti vaadates, kui vaatluse alla võtta juhtumianalüüsid mitte osalenud VP-de mõjuhinnangud. Nimetatud kahte aspekti – juhtimisalane ja finantsalane võimekus – neis üldiselt esile ei tõstata. Nii et kuigi VÜF-i puhul on positiivselt hinnatud ka tegutsemisvõime fookusteema avarust, tuleks edaspidi selle raames toetatavaid eelissuundi konkreetsemalt määratleda. Eriti arvestades seda, et tegutsemisvõime arendamist toetavad Eestis ka teised rahastajad.

- Põhjalikult tuleks läbi mõelda, milliseid tegutsemisvõime **konkreetseid aspekte** VÜF eelkõige toetab. Võiks kaaluda suurema tähelepanu pööramist täpsemalt määratletud tegutsemisvõime aspektidele.

Tegutsemisvõime kasvatamise komponent on ka suurprojektide puhul osutunud üldiselt edukaks, kuid juhtumianalüüsid näitavad tegutsemisvõime arendamise vajadust eriti väljapoole suunatud tegevustes ehk mentorprogrammide kaudu, teiste ühenduste tegutsemisvõime arendamiseks. St tuleb jätkata nende edasist toetamist.

- Suurprojektide puhul tuleks soodustada ja julgustada ühenduste tegutsemisvõime tõstmisele orienteeritud **mentorprogrammide** läbiviimist, sh ka venekeelsetele organisatsioonidele.

Võrgustikuprojektid

Positiivselt on silma paistnud võrgustikuprojektid, mis täitsid vajadust suuremahulisteks ja pikemaajalisteks projektideks. Sellises mahus ja seda tüüpi tegevustele ei ole Eestis vabäühendustele seni reeglina toetusi antud. Võrgustikuprojektidel on hinnanguliselt **oluliselt suurem mõju** nii võrgustikes osalevate organisatsioonide arengule kui teiste projektitüüpidega võrreldes ka laiem ühiskondlik kaal. Siiski Eestis pole täna piisavalt võimekaid organisatsioone, kes suuri projekte suudaks taotleda ja eest vedada. Selle üheks oluliseks põhjuseks on vabäühenduste tänane **kogemuste vähesus** sellises mahus projektide läbiviimisel. Seega on VÜF-i panus antud kogemuste ja järelkasvu tekitamisel olnud väga tähtis.

Võrgustikuprojektide puhul on üheks riskiks juhtumid, kus võetakse liiga palju osalisi projekti parteriteks, kes sisuliselt ei panusta. Nad võetakse projekti vormilise vajaduse tõttu, et näidata partnerite ringi suuremana või teatud valdkonna organisatsiooni olemasolu projekti elluvijate seas.

⁵⁰ Milosheva-Krushe, M. *et al* 2015, lk 74-75.

Lisaks jätkusuutlikkuse riskile suurendab see administratiivset koormust nii projekti läbiviijatele kui ka koordinaatoritele. Ning lõpuks on VÜF-i antud perioodi puhul mõnikord taotlejate jaoks probleemiks olnud **omafinantseeringu/kaasfinantseeringu** leidmine.

- **Võrgustikuprojektide osakaalu tõstmise** võimalusi tuleks programmi planeerimisel põhjalikumalt kaaluda. Taotlusvoorudes tuleb ühendusi julgustada esitama võrgustikuprojektide taotlusi.
- Võrgustikuprojektide taotlejatele tuleb taotlusvoorudes rõhutada, et oluline on sisuline koostöö, mitte projektis osalevate ühenduste arv. Optimaalsem projektis osalejate ring aitab **vältida formaalseid koostöösuhteid** ega tõsta põhjendamatult võrgustikuprojekti eestvedaja töökoormust projekti administreerimisel.

Panus koostöökultuuri arendamisse

Koostöö toetamine ja soodustamine oli VÜF-i keskseid eesmärke. See on olnud programmi olulisemaid panuseid kodanikuühiskonna arengusse. Õnnestunud on reeglina nii uute koostöösuhete loomine kui seniste tugevdamine, vaatamata sellele, kas kõne all on võrgustikud, suur- või väikeprojektid, ning vaatamata sellele, milline on olnud projektide fookusteema. On tekkinud jätkusuutlikke koostöösuhteid, sh võrgustikke, iseäranis positiivsete tulemustega on silma paistnud käesoleva programmi raames uus koostöö **erinevate sektorite** vahel.

Üheks väljakutseks vabaühenduste koostöö arendamisel on vähene hulk **jätkusuutlikke koostööprojekte eesti- ja venekeelsete** organisatsioonide vahel. Kahtlemata VÜF-i projektid hõlmavad näiteid edukast eesti- ja venekeelsete organisatsioonide koostööst. Koostöösuhteid nende vahel on ka indikaatorite lõpptulemuste tasandil palju. Samas võrreldes koostööga eestikeelsete organisatsioonide vahel tuleb erineva töökeelega ühenduste puhul rohkem ette, et koostöö on **formaalne**. Kindlasti ei ole tegemist VÜF-i eripäraga. Neid probleeme on näidanud juba varasemad uuringud. Üht neis tehtud ettepanekut võiks arvestada ka VÜF-i puhul. Nimelt et eestikeelsed katusorganisatsioonid peaksid olema aktiivsemad venekeelsete ühenduste kaasamisel.⁵¹ Sellest võidavad nii katusorganisatsioonid (ligipääs venekeelsele sihtrühmale) kui venekeelsed ühendused (ligipääs valdkondlikul infole, sidemed valdkonnas tegutsevate ühendustega). See ettepanek on suunatud katusorganisatsioonidele, kuid seda saab fondi rakendamisel tulevikus arvesse võtta.

- Koostöösuhete loomise edendamine erinevate sektorite vahel on olnud edukas, ühendustele kasulik ja selle toetamist tuleks jätkata.
- Tuleks tegutseda selle nimel, et vene töökeelega ühendused oleksid tulevikus rohkem kaasatud koostööprojektidesse eestikeelsete organisatsioonidega (eriti katusorganisatsioonidega).

7.2 Tingimused, nõuded ja projektide maht

Taotlusvoorude tingimused ja nõuded

Taotlusvoorude tingimused ja grantide nõuded on ühenduste vaatepunktist reeglina olnud sobivad. Pigem tehakse üksikuid detaile puudutavaid ettepanekuid. Näiteks kui hindamisel on saanud lisapunkte need suurprojektid, mis on sisaldanud innovaatilisuse aspekti, siis eestkosteprojektide puhul selline aspekt võiks puududa juhul, kui tegu on jätkuprojektiga. Lisaks leitakse, et väikeprojektidel võiks olla lihtsam taotlusvorm. Projektide elluviijad ei ole ka alati olnud kursis, et

⁵¹ Vt nt analüüsi Nimmerfeldt, G. *et al* (2016). Eesti vabaihenduste tegevusvõimekuse uuring: vene töökeelega ühendused võrdluses ja süvitsi. Tallinna Ülikool. Kättesaadav: <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/Uuringud/Eesti%20vaba%C3%BChenduste%20tegevusv%C3%B5imekuse%20uuring%202016.pdf>

toetuse väljamaksmisel on vajadusel ja põhjendatud juhtudel võimalik saavutada paindlikumaid lahendusi (ettemaks) kui n-ö standardne väljamaksete kord. Seda võimalust nägid kõnesoleva Eesti VÜF-i reeglid ette, kuid neist ei olnud alati teadlikud.

- Eeldus, et projekt peab sisaldama innovaatsilisuse tahku, tuleks osade suurprojektide puhul taotluse hindamisel kõrvale jätta, kui see pole sisuliselt põhjendatud. Näiteks mentorprogramm ei pruugi uusi komponente sisaldada, vaid olla jätkuprojekt.
- Väikeprojektidel võiks olla lihtsam taotlusvorm, mis praegu on osaliselt ülearu detailne. Liigne detailsus suurendab nii taotleja kui administreerija töökoormust.

Väikeprojektide maht ja osakaal, administreerimiskoormus

Uuringus esitati ekspertintervjuudes kriitikat väikeprojektide mahu, mõju ja neile kuluva administratiivse koormuse osas. Väikeprojektidel on selle kriitika kohaselt **vähem mõju** ning nad on **vähem jätkusuutlikud** kui suurprojektid. Väikeprojektidega kaasneb lisaks fondioperaatori jaoks ebaproportsionaalselt suur **administreerimiskoormus**. Väikeprojektide administreerimisega tuleb palju vaeva näha juba seetõttu, et neis voorudes osaleb hulk vähem kogunud, väikseid ja noori organisatsioone. Neil puuduvad sageli oskused projekte nõutaval tasemel läbi viia ning aruandlust koostada. VP-de taotlejate suur hulk tulenes VÜF-i selle perioodi puhul ka tegutsemisvõime fookusteema avarusest, mistõttu mahtusid selle fookusteema raamesse suurema ringi ühenduste tegutsemisvõime arendamisega seotud eesmärgid.

Üks osa muudatusettepanekuid puudutab seetõttu **väikeprojektide mahtu ja osakaalu**. Uuring näitas, et VP-de praegune maht on läbiviijate jaoks optimaalne. Ekspertintervjuudes aga leitakse, et SP-dele antud toetuste osakaal võiks olla senisest suurem ning et tulevikus võiks väikeprojektide maksimaalse toetuse määr olla kõrgem. Tuleb aga arvesse võtta, et juba kõnealusel perioodil planeeritud vahekorid – ca 60 SP-d (sh võrgustikuprojektid) ning ca 60 VP-d – ei teostunud ning kaalukauss kaldus väikeprojektide kasuks. Kuigi huvi suurprojektide taotlusvoorude vastu oli arvestatav ning konkurss suurem kui väikeprojektide voorudes, seletab kaalukaussi kaldumist väikeprojektide poole viimastele lõpuks eraldatud grantide kavandatust suurem arv. Üks põhjusi, miks VP-dele jagati enam toetust kui planeeritud, tulenes vahendite kumuleerimisest varasematest taotlusvoorudest viimasesse. Põhjuseks oli kas see, et varasemate taotlusvoorude edukad kandidaadid said oma tegevustele rahastuse mujalt, või ei saanud piisavalt omafinantseeringut kokku ning eelarve vastavalt vähenes jmt. Viimases VP-de taotlusvoorus 2014. a. jagati seetõttu väikeprojektidele ca sama palju toetusi kui kahes eelmises VP-de taotlusvoorus kokku.

Realistlik plaan seoses SP-de ja VP-de vahekorraga oleks jätkuvalt toetatud projektidest pool SP-d (sh võrgustikuprojektid) ning pool VP-d, kui arvestada ühenduste tänast võimekust, ning kui ressursside kumuleerimist programmi lõpuetappidesse õnnestub edukamalt vältida. Tuleb silmas pidada ka seda, et VP-de osakaalu märkimisväärsel vähendamisel kannataksid täna eelkõige vene töökeele ühendused, kel on võrgustikuprojektide ja SP-de läbiviimise võime väiksem kui eesti töökeele ühendustel.

- Tuleks kaaluda väikeprojektide toetussumma **ülempiiri** tõstmist senise (7500 EUR-i) asemel kõrgemale ehk maksimaalset toetussummat suurendada.
- VP-de ja SP-de vahekorraga aitab planeeritud tasakaalus hoida senise kogemuse arvestamine, et raha kumuleerub varasematest voorudest hilisematesse. Kumuleerimist tuleb võimalusel vältida. Siin aitab ka ühenduste omafinantseeringu leidmise võimekusse ja planeerimisoskuse panustamine.
- Lisaks mentorluse ja arenguprogrammide soosimisele VÜF-i toetuste läbi, mis väikeste ja uute ühenduste tegutsemisvõimekust suurendavad, tuleks tulevikus rohkem toetada MAK-ide abile, suunates nooremad organisatsioonid nende juurde abi saamiseks projektitaotluste

koostamisel ja/või taotluste läbivaatamisel enne VÜF-ile esitamist. Algajate vabauhenduste abistamine on üks MAK-ide rolle.⁵²

Üks administratiivse koormusega seotud küsimus on **taotluste parandamise** võimalus (taotluste vastavus tehnilistele tingimustele). Sellist võimalust teised rahastajad tihti ei anna. Seda ühendused ise peavad väga positiivseks, kuid suurendab samuti fondioperaatori administratiivset koormust.

- Tuleb kaaluda, kas lubada edaspidi taotluste täiendamist peale nende esitamist, kui administreerimiseks kasutatavad ressursid ei kasva.

Ettepanekud projektide tüüpide laiendamise kohta

Uuringu käigus läbi viidud intervjuudes tegid organisatsioonid ja eksperdid erinevaid ettepanekuid projektide tüüpide kohta, mille juurutamist võiks lähemas või kaugemas tulevikus kaaluda. Neist võib välja tuua kolm selgemini eristuvat ettepanekut. Esiteks võiksid tulevikus olla eraldi projektitoetused **riskantsete** asjade (meetodite, mudelite jne) katsetamiseks ehk n-õ *start-up* projektid. Praegu on toetatud selliseid tegevusi sageli tegutsemisvõime arendamise fookuse raames, kuid ettepanek on need eraldada. Teiseks, vältimaks olukorda, kus raha koguneb viimastesse voorudesse, kui toetusest on loobutud või kui projektid on teostatud väiksemas mahus, võiks kaaluda võimalust taotlusvoorudega paralleelselt jagada osa toetusi **miniprojektidena**, ühekordsetele asjadele. Kolmandaks on pandud ette, et teatud hulga projektide elluviija ei pea tingimata olema MTÜ või SA, vaid võiks toetada ka **mitteinstitutsionaliseerunud** kodanikualgatust (kodanikuaktsioone). Arvestades aga VÜF-i aluseesmärki toetada just institutsionaliseerunud kodanikualgatust, st toetada vabauhendusi, eeldaks viimase ettepaneku teostamine ilmselt toetusfondi aluste ümbermõtestamist ja on sellisena ebarealistlik.

Nõuded ja tingimused seoses kahepoolse koostööga doonorriikide partneritega

VÜF-i programmi jaoks oli oluline toetada koostööd Eesti ja doonorriikide organisatsioonide vahel. Kui programmi raames toetust saanud projektides on Eesti ühenduste omavaheline koostöö reeglina olnud edukas, siis välispartneritega kahepoolne koostöö mitte alati. Nii Eesti kui doonorriigi ühendustel on esinenud motivatsioonipuudust, sageli jääb koostöö formaalseks ega ole jätkusuutlik. Lisaks kahepoolsele huvile peab koostööd toetama ka korralik rahaline kate, mis praegu ei ole piisav. Sarnased probleemid on toodud esile teiste abisaajariikide puhul. On osutatud organisatsioonide ja abisaajariikide organisatsioonide koostöö takistustena nii tõelise partnerluse tekkimiseks vajaliku aja kui ka piisava rahalise toetuse puudusele, nagu ka sellele, et doonorriikide organisatsioonid ning abisaajariikide organisatsioonid on koostööpartneri otsimisest ja vastavatest pakkumistest ülekoormatud.⁵³

Abisaajariigi, sh Eesti fondioperaator saab Eesti vabauhendust aidata, ja on aidanud, partneri leidmisel doonorriigist. Fondioperaatoril oleks tulevikus otstarbekas taotlusvoorudes välja tuua see, kus just doonorriigi ühendused saavad abi pakkuda ja julgustada vastavat koostööd lähtuvalt fondi eesmärkidest ning vajadustest Eesti ühiskonnas. Seega peaks edaspidi palju konkreetsem arusaam olema ka Eesti ühendusel, milliseid teadmisi, oskusi ja nõu ta täpselt vajab. Sarnasele järeldusele jõuab ka rahvusvaheline programmi vaheanalüüs, mis leiab, et lisaks VÜF-i programmi prioriteetidele nagu demokraatia, inimõigused ja eestkosted, on mõistlik fokuseerida uuenduslikkust sisaldavale koostööle valdkondades, mis on prioriteetsed konkreetsetes abisaajariikides. Ning seda valdkondades, kus just doonorriikide vabauhendused on tugevad – näidetena on välja toodud jätkusuutlikkus, annetuste kogumine, vabatahtliku tegevuse arendamine, kommunikatsioonioskused (töö meediaga), vabauhenduste omavaheline koostöö.⁵⁴

⁵² See nõuab MAK-idelt olulist lisaressurssi. Samuti on tõstatatud küsimusi MAK-ide teenuse kvaliteedi kohta, mis peaks üleriigiliselt olema stabiilsem.

⁵³ Milosheva-Krushe, M. *et al* 2015, lk 80-81.

⁵⁴ Ibid.

- Kahepoolse koostöö toetuste mahtu tuleb suurendada. Senine maht pole olnud piisav ja motiveeriv.
- Tuleb otsida võimalusi sarnaste eesmärkidega organisatsioonide kokkuvõimiseks. Koostööd ei pea peale sundima. Fondioperaator saab vabaühendust aidata partneri leidmisel doonorriigist, kuid Eesti ühendusel peab endal olema selge arusaam, milliseid teadmisi, oskusi jne ta vajab ja mida ta saab doonorriigi ühendusele vastu pakkuda.
- Fondioperaatoril oleks tulevikus otstarbekas taotlusvoorudes välja tuua see, kus just doonorriigi ühendused saavad abi pakkuda ja julgustada vastavat koostööd lähtuvalt fondi eesmärkidest ning vajadustest Eesti ühiskonnas.

7.3 Rakendamine

VÜF-i rakendamisel on tehtud eeskujulikku tööd programmi ja selle taotlusvoore puudutava **info edastamisel** ning taotlejate **nõustamisel**. Eraldi võib positiivsena välja tuua **venekeelse** teavitus- ja nõustamistöö. Toetust saanud projektide koordineerimisel ei ole ühendustele seatud ülearuseid piiranguid, põhjendatud juhtudel on olnud võimalik muudatustes leppida kokku. Fondioperaatori tööd peetakse selles osas taotlejasõbralikuks ning paindlikkust üheks põhjuseks, miks projektide katkestamise juhte oli suhteliselt vähe. Siiski pole mõned organisatsioonid ise pidanud oluliseks projekti koordinaatoriga alati kokku leppida muudatustes projekti tegevustes, vahel ka ei juleta pöörduda, kui kõik ei toimi. Organisatsioonidel on ka esinenud küsimusi kokku lepitud muudatuste fikseerimise kohta, kui fondioperaatori poolne koordinaator on projekti jooksul vahetunud. Kuigi VÜF-i kõnealusel perioodil on muudatuste kirjaliku fikseerimise nõue koordinaatorite puhul sisse viidud, ei ole ühendused sellest alati teadlikud olnud.

- Toetust saanutele tuleb tõhusamalt selgitada, et muudatustest projektis on vajalik aegsasti teada anda, et sellega tagada projektides ette tulevate muutuste õigeaegne kooskõlastamine. Selgitada tuleb tõhusamalt ka seda, kuidas fondioperaator on paika pannud projektides ette tulevaid muudatusi puudutavate kokkulepete fikseerimise.

Administreerimisele eraldatud ressursside ebapiisavus

Käesoleva uuringu ülesandeks polnud hinnata programmi administreerimist. Siiski võib välja tuua mõned märkused. Eesti VÜF-i nagu ka teiste väiksemate eelarvetega abisaajariikide programmide puhul tuleneb asjaolust, et haldustasude osakaal – need hõlmavad administreerimiseks kasutatavaid ressursse ehk halduskulusid ning *overhead* kulusid – oli juhul, kui eelarve maht jäi alla 10 miljoni EUR-i, programmis kokku 10%-15% (olenevalt sellest, kas programm hõlmas tegutsemisvõime tõstmise aspekti, nagu see oli Eestis puhul, ning nn *complementary Actions* aspekti). Selle tulemusena väiksemad programmid, mille eelarve maht oli kuni 6 miljonit EUR-i, kannatasid administreerimisele eraldatud ressursside nappuse all

Analoogilised probleemid, mis on esile kerkinud teiste väiksemate eelarvetega VÜF-i ellu viivate riikide puhul, on esile kerkinud ka Eestis. Administreerimiseks kasutatavaid ressursse ei ole piisanud, et koordineerimistööle rohkem inimesi palgata.⁵⁵ Ülemäärane töökoormus võib takistada opereerimisega seotud eesmärkide täitmist, sh mõjutada **paindlikkust**, mida VÜF-i puhul väärtustatakse. Kui halduskulude osa ei suurene, siis tuleb teha valik: kas paindlikkus ja suur administratiivne koormus või väiksem paindlikkus ja väiksem koormus.

Ebapiisava rahastuse korral väheneb ka **analüüsivõimekus**, mis ohustab tulevaste rahastamisotsuste kvaliteeti. Analüüsivõimekuse alla kuulub andmete kogumise tõhusus. Näitena võib välja tuua

⁵⁵ AEF 2015, ptk 8-9.

mõjuhindangute kogumise. Sel VÜF-i perioodil laekus mõjuhindanguid planeeritust vähem.⁵⁶ Laekusid pea kõik suurprojektide, sh võrgustikuprojektide mõjuhindangud, kuid probleemiks on olnud VP-de mõjuhindangute kogumine. Mõjuhindangute korduv küsimine, täpsustuste ja paranduste nõudmine on töömahukas. Eriti kui ühendustes on toimunud projektiga kursis olevate inimeste liikumine mujale, nagu seda vabaühendustes täna sageli ette tuleb. Mõjuhindangute põhjalikum analüüs on samuti väga töömahukas, mida seekord eraldi ei tehtud, ega oleks ka saanud teha. Programm lõpetati varem kui algselt planeeritud (lõpetati 2016. a. suvel), sest programmiga seotud koordinaatorite tööjõukulused ei piisanud.

VÜF-i programmi kui terviku pikaajalise mõju hindamine eeldab, et fondist toetust saanud projektide lõpust oleks möödunud piisavalt pikk aeg. Nii on võimalik tuvastada pikemalt kestev ehk püsiv muutus, mis on toimunud tänu fondile. Sel juhul on võimalik anda asjakohane hinnang, kas programmi mõju on mõnes probleemvaldkonnas või kodanikuühiskonna arengus – sh organisatsioonide suutlikkuse arengus – olnud oluline või mitte, juhuslik või püsiv. Seda saab teha **mahukama Eesti VÜF-i programmi kui terviku mõjuanalüüsiga** administreerimiseks kasutatavate ressursside suurenemisel. See aitaks hinnata ka programmi puhasmõju, s.o milliseid tulemusi ja mõju saab seostada otseselt VÜF-i toetusega, ning millised tulemused oleksid jäänud programmi toetuseta toimumata.

- Rahvusvaheline VÜF-i programmide 2015. aasta vaheanalüüs soovitab väiksemate programmide puhul, mille maht on kuni 3 miljonit eurot (nagu Eesti VÜF-il) tõsta haldustasude osakaalu kuni **20%-ni** programmi eelarvest.⁵⁷ Kindlasti tuleb selle ettepanekuga Eesti puhul nõustuda.
- Oluline on programmi rakendamisel edaspidi ühelt poolt tõhustada toetust saanud projektide **mõjuhindangute laekumist** VP-de läbiviijatelt ning teiselt poolt ka nende hinnangute **analüüsi**, kui administreerimiseks kasutatavad ressursid suurenevad. Seda täpsem on hilisem ülevaade selle kohta, milline oli toetust saanud projektide mõju organisatsioonide arengule tervikuna.
- Tulevikus tuleks administreerimiseks kasutatavate ressursside suurenemisel läbi viia põhjalikum, ajaliselt ning tööjõuresurssidelt **mahukam Eesti VÜF-i programmi kui terviku mõjuanalüüs**, kui see oli võimalik käesolevas uuringus.

Indikaatorite määratlemine ja täiendamine

Programmi väljund- ja tulemusindikaatorite ning nende sihttasemete sobivuse hindamine ei olnud uuringu ülesanne. Kuid võib välja tuua kolm tähelepanekut. FMO on paika pannud programmi tulemusindikaatorite standardi. Tulemusindikaatorite standardit on iga fondioperaator saanud täiendada vastavalt enda riigi spetsiifikale. Standardiga on seotud mitmeid probleeme nagu indikaatorite liiga üldine sõnastus, indikaatorite kattumine, juhtumid mõne abisaajariigi puhul, kus üht tulemusindikaatorit on kasutatud teise tulemuse juures väljundindikaatorina jne.⁵⁸ Kuigi rahvusvahelise tulemusindikaatorite standardi korrigeerimine on laiemat ringi abisaajariike ja FMO-d puudutav küsimus, siis Eesti VÜF-i fondioperaatoril oleks võimalik ebamäärasust ka ise vähendada, paremini **täpsustades** projektide lõpparuannete ja mõjuhindangute vormides, millist infot teada tahetakse. Ja nii vähendada kattuvusi lisaks tulemusindikaatoritele ka väljundindikaatorite puhul (selliseid näiteid Eesti kohta toodi ptk-is 6).

Teiseks, ilmselt tulemusindikaatorite koguarv VÜF-i programmides tulevikus väheneb (kokku on

⁵⁶ 2016. a. juuli lõpu seisuga oli organisatsioonide poolt fondioperaatoritele esitatud 36 mõjuhindangut. Kuid veel 2015. a. aastaaruande kohaselt oodati programmi lõpuks ca 100 organisatsiooni ehk kõikide avatud taotlusvoorudes toetatud projektide mõjuhindanguid.

⁵⁷ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 106.

⁵⁸ Ibid., lk 54.

abisaajariikides olnud kasutusel 160 tulemusindikaatorit pluss 310 väljundindikaatorit). Kuid siiski tuleks Eesti fondioperaatoril analüüsida, kuidas indikaatorite standardit Eesti konteksti silmas pidades **täiendada**. Selline täiendamine aitaks paremini hinnata programmi mõju just Eesti kodanikuühiskonnas. Selle analüüsi juures tuleks kasutada Eesti kodanikuühiskonna ja programmi prioriteetide seisukohast asjakohaste valdkondlike ekspertide abi.

Kolmandaks olid Eesti VÜF-i väljund- ja tulemusindikaatorite **sihttasemed liiga tagasihoidlikud**, kohati märgatavalt väiksemad kui lõpptulemused. Sel juhul on raske hinnata konkreetseid tulemusi selles osas, mida pidada neist õnnestumiseks, mis aga oleks võinud õnnestuda paremini. Sihttasemete paikapanemisel tuleks arvestada senise Eesti VÜF-i kahe perioodi kogemusi, tehes vajadusel koostööd ekspertidega, kellel on olnud rohkem kokkupuuteid analoogiliste indikaatorite tasemete analüüsi ja määratlemisega.

- Väljund- ja tulemusindikaatorite mõõtmise täpsust aitab suurendada lõpparuannete/mõjuhinnangute küsimuste selgem ja põhjalikum formuleerimine, et projektide elluvijad mõistaksid ühesemalt, millist infot neilt oodatakse.
- Võimalusel tuleks täiendada VÜF-i tulemusindikaatorite standardit vastavalt Eesti kontekstile, mis aitaks paremini hinnata programmi mõju just Eesti kodanikuühiskonnas. See eeldab fondioperaatorilt kodanikuühiskonna ja valdkondlike ekspertide kaasamist.
- Programmi indikaatorite sihttasemete paikapanemisel tuleb arvestada varasemaid kogemusi (sh liiga madalale seatud sihttasemeid) ning võimalusel abi küsida sarnaste indikaatorite määratlemisega kokku puutunud ekspertidelt.

Dubleerimine kodanikeühenduste rahastamisel – rahastajate koostöövajadus

VÜF-i taotlusvoorud osalt kattusid teiste programmidega sarnaste tegevuste toetamiseks. Sarnaste tegevuste rahastamisest võib nimelt teatud osas rääkida tegutsemisvõime fookusteema ehk VP-de taotlusvoorude puhul. Intervjuudes märgitakse, et seda mingil määral esines (konkreetselt mainitakse näiteks KÜSK-i konkurssidega kattumist). Sarnaseid tegevusi toetavate taotlusvoorude kattumine pole hea organisatsioonidele ega rahastajatele. Vabaühendused ei jõua teha korraga mitmeid taotlusi. Rahastajatel aga ei ole kindlust, et toetuse saanud organisatsioonid eraldatud toetusest ei loobu.

- Tõhustada tuleb rahastajatevahelist koostööd, et sarnaste tegevuste rahastamist ehk dubleerimist maksimaalselt vältida.⁵⁹

Nõuete ja tingimuste muutmine või lisandumine programmi rakendamise kestel

Uuringu raames kritiseerisid vabaühendused projektide aruandlusega seotud tingimuste muutmist ja lisandumist, mis toimus juba käimas olevate projektide kestel ja viidi läbi FMO või FMO poolt määratud välisaudiitori nõudmisel. Sellised muudatused lisavad koormust nii fondioperaatorile kui projekti elluvijatele, nagu ka planeerimatuid kulusid.

Kriitikat pälvis ka välisaudiitori määramine, kelle puhul ühendustele on teinud muret näiteks ebapiisav asjatundlikkus Eesti seaduste osas (nt lepingutega seonduvad normid). Kuna välisaudiitor ei osanud eesti keelt, tõi see ühtlasi kaasa probleeme vanemaelistele projektide läbiviijatele, kes pidid võtma audiitoriga suhtlemisel appi tõlgi. Kuna ootus, et audiitor peab tulema väljastpoolt, sai selgeks alles programmi rakendamise ajal ega olnud planeeritud, lisas see ka fondioperaatorile koormust ja planeerimatuid kulusid.

- Tulevikus tuleb säilitada see, et abikõlbulikele tegevustele ei seata liigseid piiranguid. Selle

⁵⁹ Sellesuunalisi koostööalgatusi on viimasel ajal ka tehtud (koostöös riigiga), kuid veel on vara öelda, kui edukaks ja jätkusuutlikuks need osutuvad.

alla kuulub ka see, et **vältida** tuleb projektide administreerimise **nõuete lisamist ja muutmist** programmi rakendamise ajal ehk projektide kestel.

- Toetada võib 2015. a. VÜF-i programmide rahvusvahelise vaheanalüüsi järeldustes mainitud, et audiitori määramine peaks olema ennekõike **fondioperaatori enda** pädevuses, kes saab nii eelarvet paremini arvestada.⁶⁰ Fondioperaator on ka kõige sobivam asjatundliku audiitori leidmisel, kes tunneks kohalikke olusid, seadusandlust ja valdaks kohalikku keelt.

7.4 Väljakutsed toetust taotlevate organisatsioonide ees

Uuringu raames käsitleti ka peamisi vigu, mis esinevad toetuseta jäänud projektide taotlustes. Eksperdid leiavad, et projektikirjutamise oskused on paljudel ühendustel endiselt väikesed. Taotlustes puuduvad tihti eesmärkide, tegevuste ja tulemuste vahelised seosed, puudub loogiline tervik. Näiteks räägitakse taotlustes tegutsemisvõime arendamise teema kontekstis organisatsiooni panusest konkreetseesse valdkonda. Selliseid vigu tehakse aga ka toetust saanud projektide aruandluses. Lõpparuannetes ja mõjuhindangutes kirjeldatakse näiteks projekti mõju asemel pigem projekti raames teostatud tegevusi. Seda sorti eksimusi esineb ka suurte ja kogenud organisatsioonide puhul, ehkki üleriigiliselt tegutsevad ühendused on siiski paremad projektikirjutajad kui kohaliku tasandi organisatsioonid. Seega vigu teevad mitte ainult väikesed ja algajad organisatsioonid, vaid ka kogenud ja suuremad ühendused.

- Tuleb jätkata teavitustööd taotlusvoorude infoseminarides ning toetust saanud ühenduste hilisemal nõustamisel selles, mis puudutab taotlusvormides ning projekti lõpparuannetes ja mõjuhindangutes küsitud täpset sisu (mõistete eristused).

⁶⁰ Milosheva-Krushe, M. *et al* (2015), lk 108